HITLERS Derde Rijk

Nummer 10

Alle verschrikkelijke geheimen onthuld

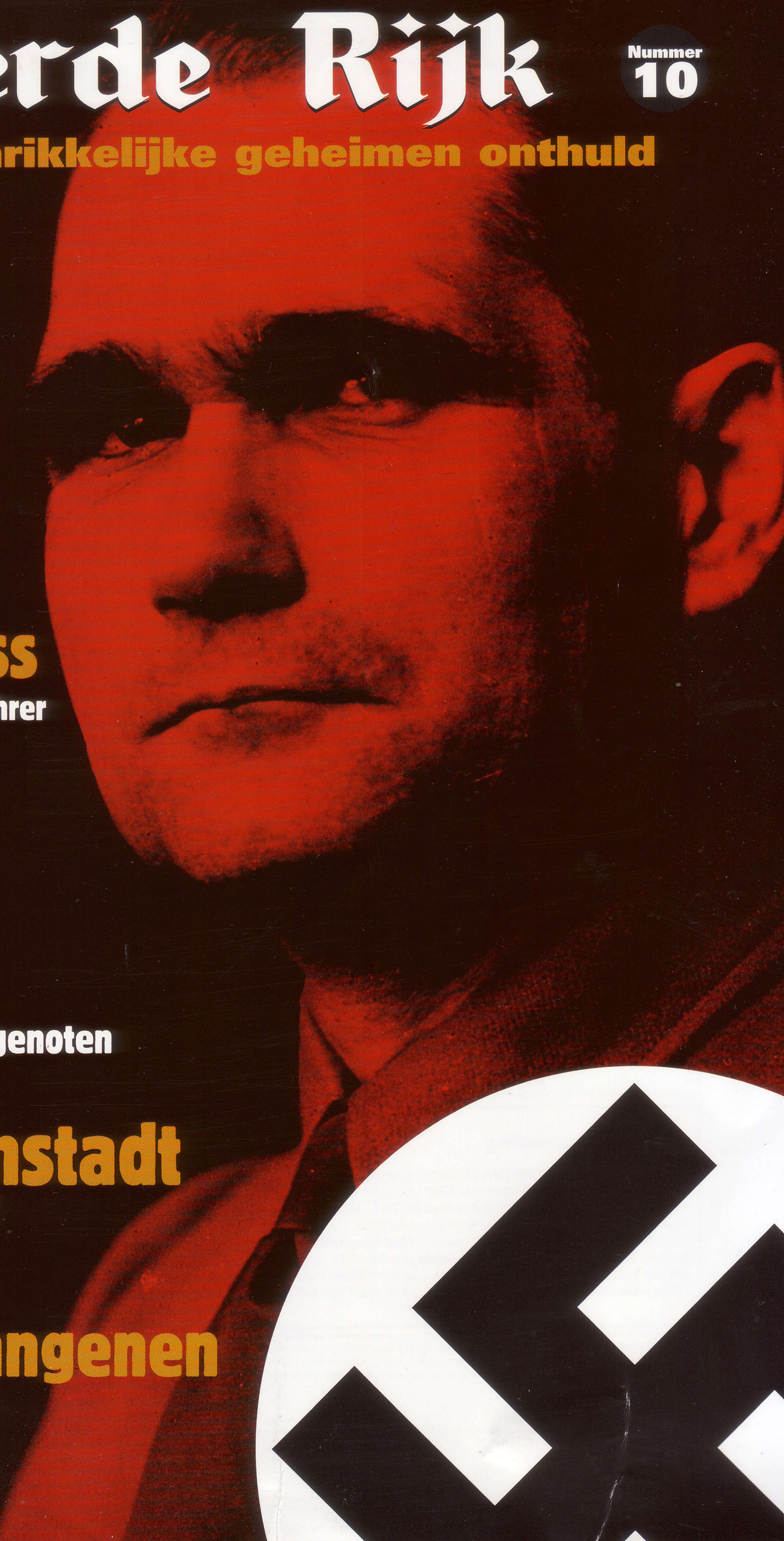

Rudolf Hess
De schaduw van de Führer

Luftwaffe
Vleugels van het Rijk

De As
Hitler en zijn bondgenoten

Theresienstadt
Het 'modelgetto'

Krijgsgevangenen
Hun onzekere lot

HITLERS Derde Rijk

Deel 10 Inhoud

Geheim Hitler-archief 49 t/m 54
Hitler; een psychologisch profiel

De Holocaust 55 t/m 60
Theresienstadt: Het 'modelgetto'

In het Derde Rijk 51 t/m 54
De As

Nazi Verschrikkingen 49 t/m 54
Krijgsgevangenen

Hitlers handlangers 35 t/m 38
Rudolf Hess

Hitlers veldslagen 67 t/m 72
De Middellandse Zee

Hitlers oorlogsapparaat 63 t/m 70
De Luftwaffe

Nazi-symbolen 39 t/m 42
De nazi-adelaar

A tot Z van het Derde Rijk 37 t/m 40
Heydrich, Reinhard - Höss, Rudolf Franz

Fotoverantwoording

Geheim Hitler Archief 49: EWWF, Aerospace; **Geheim Hitler Archief 50-52:** Aerospace **Geheim Hitler Archief 53:** AKG London; **Holocaust 55:** Popperfoto **Holocaust 56:** Yivo Institute, USHMM; **Holocaust 57:** Yad Vashem/USHMM, Yivo Institute/USHMM, Ivan Voytech Fric/USHMM, Terezin Memorial Museum/USHMM; **Holocaust 58:** AKG; **Holocaust 59:** Yad Vashem/USHMM, Yivo/USHMM, Terezin Memorial Museum/USHMM **Holocaust 60:** Terezin Memorial Museum/USHMM, Popperfoto; **In het Derde Rijk 51-54:** Aerospace; **Nazi verschrikkingen 49:** Aerospace; **Nazi verschrikkingen 50:** Aerospace, Topham; **Nazi verschrikkingen 51:** AKG, Topham; **Nazi verschrikkingen 52:** Aerospace, USHMM; **Nazi verschrikkingen 53:** Aerospace; **Nazi verschrikkingen 54:** AKG, Aerospace; **Hitlers handlangers 35:** Aerospace; **Hitlers handlangers 36:** AKG, Popperfoto; **Hitlers handlangers 37-38:** Popperfoto, Topham; **Hitlers veldslagen 67-71:** Aerospace, Topham; **Hitlers Oorlogsapparaat 63-69:** Aerospace; **Hitlers Oorlogsapparaat 70:** John Weal, AKG; **Nazi symbolen 39-42:** Aerospace; **A tot Z 37-40:** Popperfoto, AKG, Aerospace.

Njets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Midsummer Books Ltd. Alle rechten voorbehouden. Deze uitgave mag niet in gewijzigde vorm of tegen een hogere prijs dan de aanbevolen verkoopprijs uitgeleend, wederverkocht, verhuurd of op andere wijze op commerciële basis aangeboden worden.

© 2001 Maxwell B.V.
© 2001 Midsummer Books
Brightstar Publishing plc. 2001

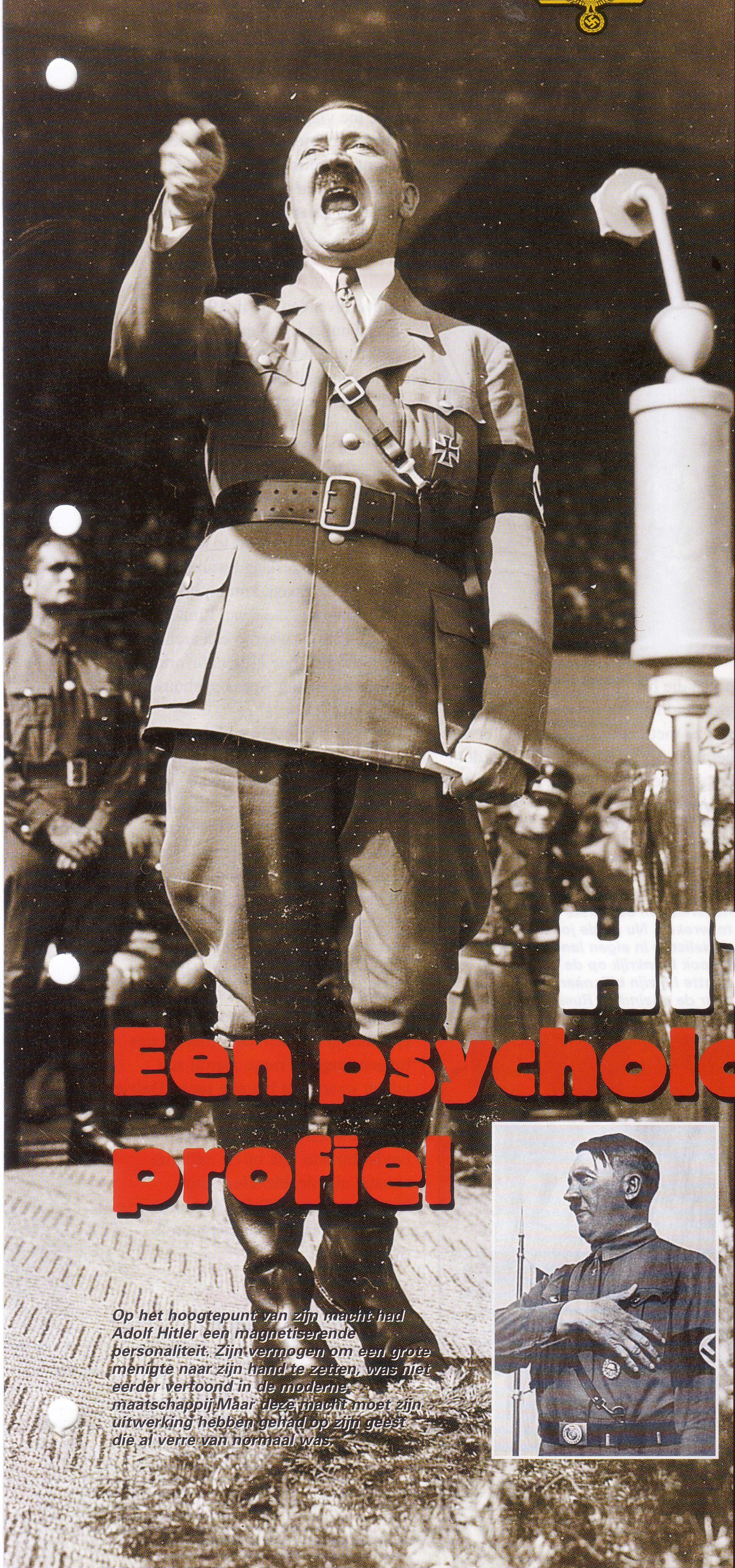

HITLER
Een psychologisch profiel

Welke psychologische factoren dreven Adolf Hitler? Was het een honger naar macht of een lotsbesef? Was hij krankzinnig of gewoon slecht?

In de zomer van 1938, terwijl Hitler voorbereidingen trof voor de invasie in Tsjecho-Slowakije, smeedden een aantal van zijn generaals een complot om hem krankzinnig te laten verklaren. Generaal Ludwig Beck, chef van de generale staf, en kolonel Hans Oster van de Abwehr, zetten een samenzwering op touw waarbij ook het hoofd van het 3e legerkorps, gelegerd in Berlijn, het garnizoen in Potsdam en Hoepners pantserdivisie betrokken waren. Deze officieren dachten dat de Führer krankzinnig was. Hij stond op het punt de Engelsen en de Fransen uit te dagen en het Sudetenland te annexeren. De oorlog leek onafwendbaar en in hun ogen kon Duitsland alleen maar verliezen.

Maar de Britten en Fransen trokken zich terug en de samenzweerders werden door Londen afgewezen. Het plan om Hitler door professor Bonhoeffer, hoofd van het psychiatrisch ziekenhuis in Berlijn, te laten opnemen werd afgeblazen. De meeste mannen die bij dit complot betrokken waren, zouden later in de nasleep van de bomaanslag op Hitler in 1944 om het leven komen, waarmee hun theorie dat Hitler een gevaarlijke psychopaat was bevestigd werd. Uit woede liet hij hen met pianosnaren aan vleeshaken ophangen en werd hun

Op het hoogtepunt van zijn macht had Adolf Hitler een magnetiserende personaliteit. Zijn vermogen om een grote menigte naar zijn hand te zetten, was niet eerder vertoond in de moderne maatschappij.Maar deze macht moet zijn uitwerking hebben gehad op zijn geest die al verre van normaal was.

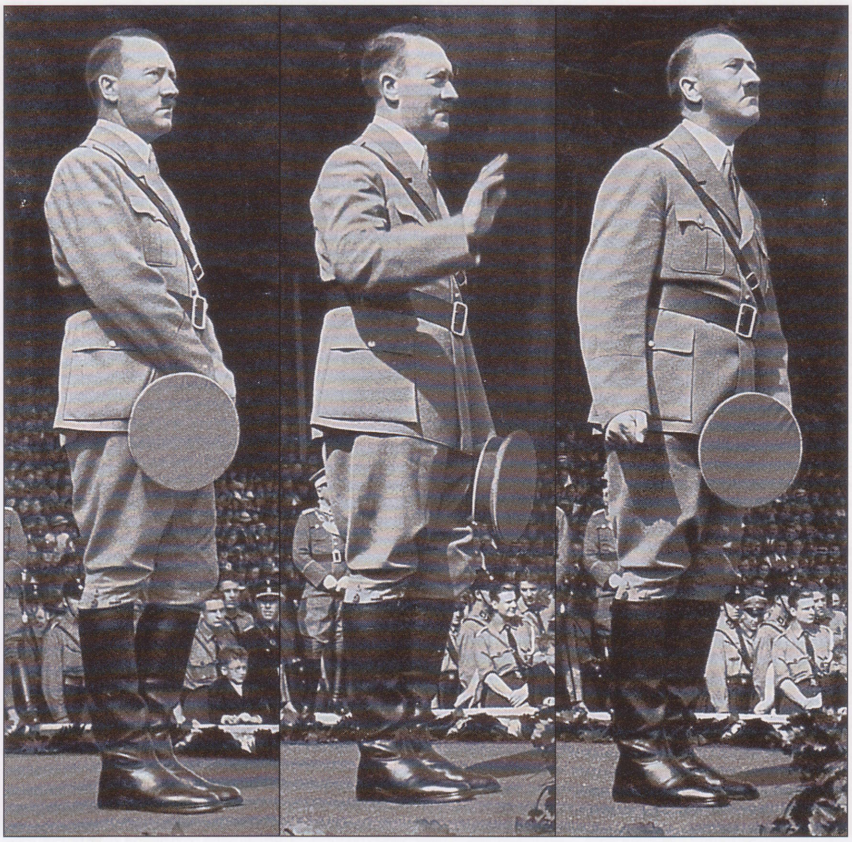

Boven:
Volgens bepaalde psychologen, duidt Hitlers karakteristieke houding - met zijn voeten dicht bij elkaar en zijn handen of zijn hoed beschermend voor zijn lichaam - op een instinctieve afscherming tegen anderen. Hitler wilde niet dat er iemand fysiek of geestelijk te dicht bij hem kwam. Anderen denken dat zijn houding erop duidt dat hij veel te verbergen had.

doodsstrijd gefilmd zodat hij dat op zijn hoofdkwartier nog eens kon bekijken. Hitler was toen niet zomaar een voyeuristische sadist; hij had alle realiteitsbesef verloren en zelfs de nazi's die hem tot dan toe altijd gesteund hadden, wisten niet meer wat ze met hem aan moesten. Terwijl het nazi-rijk steeds kleiner werd door de geallieerde acties in Frankrijk en in het oosten, weigerde Hitler de feiten onder ogen te zien. Hij bleef tot het einde toe vlaggetjes op de landkaart verschuiven, terwijl alle anderen in de commandoruimte wisten dat de eenheden waar de vlaggetjes naar verwezen al lang niet meer bestonden.

Hieronder:
Adolf Hitler verkneuterde zich over de vernedering van Frankrijk in juli 1940. De overwinning werd door Hitler gezien als een teken dat hij door het lot uitverkoren was om de Duitse nederlaag in de Eerste Wereldoorlog te wreken. Nu hij de joden en socialisten in eigen land verslagen had en ook Frankrijk op de knieën lag, richtte hij zijn blik naar het oosten: naar de oneindige Russische vlakte.

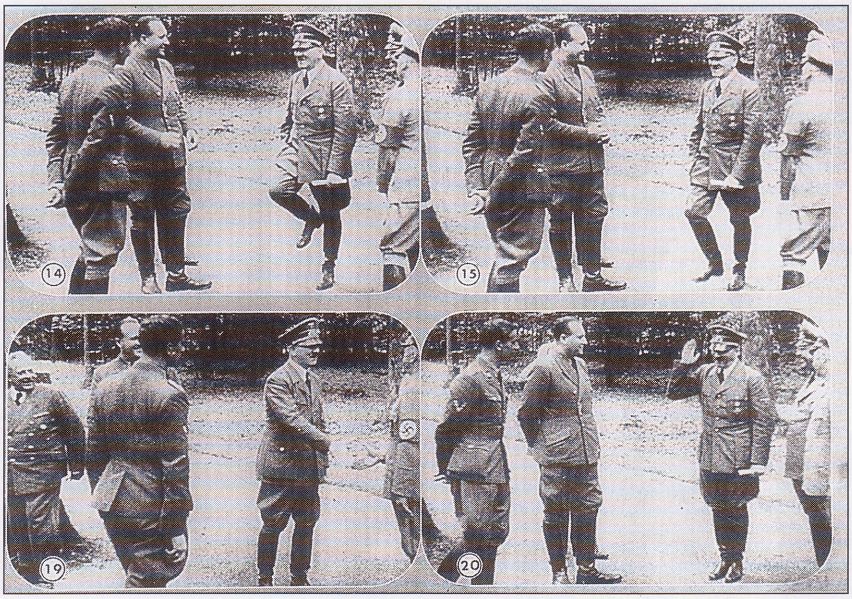

Irrationeel maar niet waanzinnig

De overlevenden die in 1945 uit de Führerbunker kwamen, schetsten een krankzinnig beeld van de laatste dagen van de dictator. Hij kwijlde over zijn met etensresten besmeurde uniform, terwijl de geur van zijn zwetende oksels, slechte adem en winderigheid niet meer verwerkt kon worden door het ventilatiesysteem. Na zijn absurde orders uit te vaardigen en zijn commandanten uit te kafferen omdat ze niet geslaagd waren in hun onmogelijke taken, kon hij uren boven een miniatuur van Linz gebogen staan, waarop een architect had laten zien hoe Hitlers favoriete stad na de oorlog weer opgebouwd moest worden.

Hitlers irrationele gedrag in 1944-45, zijn obsessie met een niet-bestaande 'wereldwijde joods-bolsjewistische samenzwering' en zijn oplossing daarvoor - de holocaust - doen vermoeden dat generaal Beck en de zijnen het bij het rechte eind hadden. Wie anders dan een krankzinnige zou zes miljoen mensen laten vermoorden vanwege hun ras?

De samenzwering tegen Hitler in 1938 had echter niet als doel de joden, maar Duitsland te redden. Beck en Oster geloofden dat Hitlers acties tot een Engels-Franse aanval zou leiden waartegen het nog jonge Duitse leger kansloos zou zijn. Zij beschouwden Hitler als 'krankzinnig' omdat hij hun kijk op de militaire situatie niet deelde. Hun acties kwamen voort uit ijskoude militaire berekening en niet uit een morele overtuiging.

Miljoenen vermoord

Hitler was schuldig aan de allergrootste daad van genocide in onze geschiedenis, maar was hij daarom 'krankzinnig'? Hitlers secretaresse, Christa Schroeder, vroeg eens aan de Dr. Karl Brandt, de arts

Analyse uit de oorlog

De regering van de VS liet tijdens de oorlog een psychologisch onderzoek naar Hitler uitvoeren, maar men heeft daarbij te veel vertrouwd op de getuigenissen van verbitterde ex-nazi's. Otto Strassers beschrijving van Hitler als seksuele perverseling is daarna nog vaak aangehaald, maar de sappige details zijn niet erg betrouwbaar. Zo heeft Gregor Strasser nooit van iets dergelijks melding gemaakt; in tegendeel, in zijn dagboeken hamert hij erop dat Hitler absoluut niet geïnteresseerd was in vrouwen - of in iets anders dan politiek.

Een psychologisch onderzoek naar Hitlers jeugd is puur giswerk. Er is geen betrouwbare informatie over zijn eetgewoonten als kind of eventuele zindelijkheidsproblemen, of hij fles- of borstvoeding kreeg en of eetproblemen op jonge leeftijd tot latere frustraties geleid kunnen hebben. Als hij al slaapstoornissen had - als volwassene sliep hij 's nachts vrijwel nooit - dan weten we daar niets van. Bij gebrek aan dit soort bewijs heeft men vooral zijn geschriften, met name *Mein Kampf*, geanalyseerd om zijn plotselinge verval rond zijn puberteit te verklaren.

Deze periode, die voor de meeste jongens op zich al moeilijk genoeg is, is voor Hitler wellicht extra traumatisch geweest. Er is een vermoeden dat hij zag hoe zijn ouders geslachtsgemeenschap hadden. Zijn vader werkte bij de douane en was zeer autoritair. Hij was waarschijnlijk een alcoholist, in ieder geval na zijn pensioen, die zijn gezin met de riem tot de orde riep. Al deze factoren konden tot een blijvend psychologisch trauma leiden, hoewel ze niet uitzonderlijk waren voor die tijd. Aan de andere kant kunnen psychologen geen bewijzen vinden voor wreedheid jegens dieren en sterk asociaal gedrag, hetgeen meestal voorkomt in de tienerjaren van een ware sociopaat.

Boven:
Hitler koos er bewust voor om vanuit een serieus perspectief getoond te worden. Op de foto's voor het grote publiek ziet men hem zelden lachen. Hij zou dan immers menselijker lijken en hij wilde nu juist een bovenmenselijk beeld overbrengen.

Links:
Typisch voor Hitler was de vuist in de open palm van zijn andere hand. Dit kan een onbewust teken zijn van latent geweld dat op elk moment tot uitbarsting kon komen.

Hieronder:
Een uitzondering op Hitlers afstandelijke gedrag was wanneer het kinderen betrof. Waarschijnlijk zag hij ze niet als bedreigend en werd hij daarom een beetje losser voor de camera's.

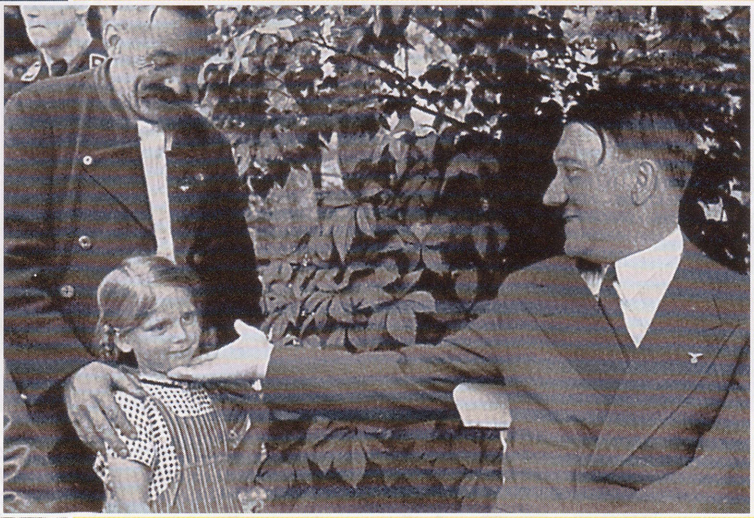

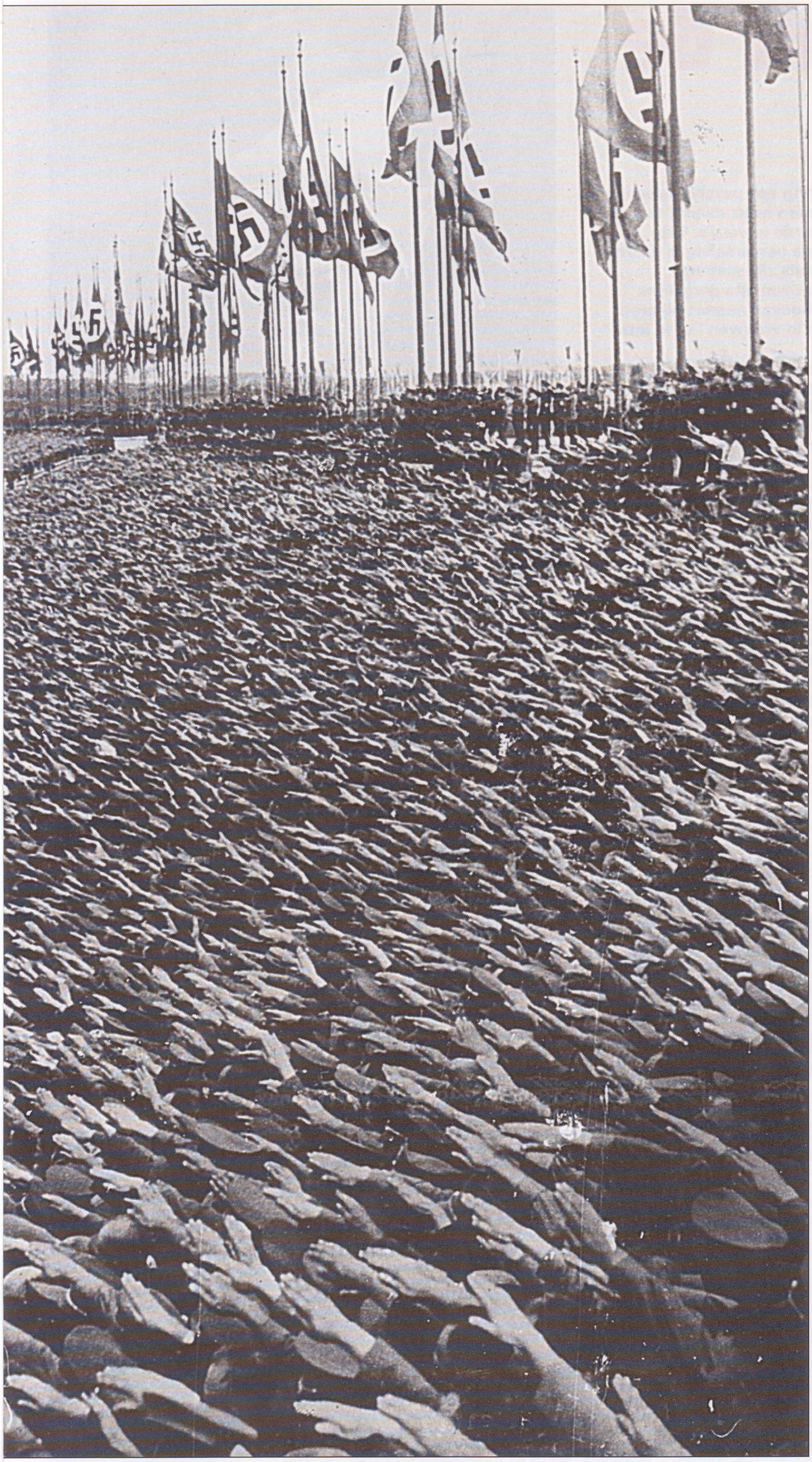

Boven:
De Duitsers begroetten hun leider vol enthousiasme tijdens zorgvuldig gearrangeerde openbare evenementen. De schaal en grootsheid van dergelijke evenementen zorgden ervoor dat men de Führer bijna als een God vereerde. Dit had natuurlijk ook zijn weerslag op zijn ego.

van de Führer, of Hitler een goed of een slecht mens was. Brandts antwoord was: 'Hij is een duivel'. Zoals het einde van de 20e eeuw nog eens aangetoond heeft, is de mensheid in staat tot volkerenmoord om puur politieke motieven. Hitler was een kwade genius, maar zijn fysieke aftakeling in 1945 stond los van zijn mentale competentie. Een paar uur voor zijn zelfmoord dicteerde hij zijn politieke testament. Het getuigt van zijn grote haat, maar ook van het feit dat hij tot het allerlaatste moment precies wist wat hij deed. Hitlers gewoonte om over zijn modelstad gebogen te staan in plaats van te kijken hoe hij steeds meer werd ingesloten door rode pijlen op zijn landkaart is geen bewijs van krankzinnigheid. Hij wist dat hij ging verliezen.

Hitlers belangrijkste motief was haat. Hij verafschuwde het 'systeem', de wereld van aristocratische privileges, maar hij haatte de arbeidersklasse en de boeren evenzeer. Zijn vader had zich met zijn ellebogen opgewerkt tot een respectabele positie en Hitler had de typische vooroordelen van de lagere middenklasse. In 1914 was hij een eenzame drop-out geworden, een niemand met grote ideeën die in obscure cafétjes in zichzelf zat te mompelen. Dergelijke losers vindt men in drankgelegenheden overal ter wereld.

Toen Hitler in 1914 naar het front ging, bleek hij een modelsoldaat te zijn. Hij was dapper en voerde zijn orders nauwgezet uit. Hij was niet de enige die zich daar ongemakkelijk voelde: ook veel soldaten in andere legers konden slecht wennen aan de lompe mentaliteit van hun kameraden. Als militair deed Hitler niets dat op extreme wreedheid duidt: hij vocht een 'zuivere oorlog' en was hij niet bij gruweldaden betrokken.

Hitlers medische en psychische geschiedenis overlappen elkaar. Het is nu niet meer te bepalen aan welke aandoeningen hij nu exact leed. De dubieuze activiteiten van zijn lijfarts Dr. Morell hebben wellicht bijgedragen aan zijn fysieke en mentale aftakeling. Aan de andere kant kan het zijn dat Morells behandelingen hem ook gewoon goed hebben gedaan. Hitler geloofde er in, en aangezien de

meeste van zijn problemen, vooral de maag-/darmproblemen waar hij in periodes van grote stress aan leed, waarschijnlijk psychosomatisch van aard waren, was dat waarschijnlijk wat er uiteindelijk het meeste toe deed.

Een opvallend onderdeel uit Mein Kampf is een lange verhandeling over syfilis, volgens Hitler een wereldbedreigende epidemie die door de joden verspreid was. In zijn toespraken legde Hitler vaak een duidelijk verband tussen joden en syfilis. Hitler was duidelijk geobsedeerd door dit onderwerp, hetgeen ertoe leed dat mensen hem ervan verdachten zelf aan syfilis te leiden. Hij verwarde de vorm van syfilis die door een besmette ouder werd overgedragen op de baby in de baarmoeder met een erfelijke ziekte: dit schijnt een rol gespeeld te hebben bij zijn beslissing om bevel te geven tot het euthanasieprogramma eind jaren 30.

Angst voor seks

Hitlers angst voor seksuele intimiteit, een 'kloosterlijk puritanisme' volgens Gregor Strasser, lijkt voort te komen uit zijn angst voor syfilis, die gebaseerd was op zijn eigen afwijkingen. Hitlers arts was gespecialiseerd in urologie, maar kreeg nooit toestemming Hitlers geslachtsdelen te onderzoeken. Hitlers gewoonte constant zijn handen te wassen en zijn standaard houding, met zijn handen over zijn kruis, wijzen op een fobie: diverse psychologen hebben gesuggereerd dat Hitler hypospadie had (de opening van de pisbuis ligt dan onder de penis). Dit gaat gepaard met een zekere mate van incontinentie. Fritz Relich, professor emeritus in de psychiatrie aan de UCLA gaat daarin zelfs verder en denkt dat Hitler wellicht leed aan een vorm van verlamming van zijn penis, een afwijking die hem natuurlijk tot het mikpunt van zijn schoolkameraden gemaakt zou hebben. De psychologische uitwerking van deze aandoening zou een verklaring zijn voor zijn seksuele inactiviteit, zijn angst krankzinnig te worden of op jonge leeftijd te sterven en bovenal

Boven:
Hitler stond eenzaam aan het hoofd van zijn staat, gesteund door zijn trouwe volgelingen van de SS.

zijn wraakgevoelens die zich uiteindelijk tegen het joodse ras richtten.

Als Adolf Hitler de oorlog overleefd had en berecht was voor zijn misdaden, dan had hij zichzelf ongetwijfeld kunnen verdedigen - in tegenstelling tot zijn assistent, Rudolf Hess, die waarschijnlijk geestesziek was. Ongeacht zijn groteske politieke visie en de gruwelijke methodes die hij toepaste. Hitler geloofde dat hij de redder van Duitsland was. We leven in een tijdperk waarin misdaden vaak verklaard worden vanuit geestelijke dwalingen. Mensen durven het kwaad niet bij naam te noemen en verbergen zich in plaats daarvan achter psychologisch gezwam. Adolf Hitler was een complexe personaliteit, maar ook een geslepen, berekenende manipulator van de massa's en van individuen; bovendien was hij een in-slechte man, die dacht te kunnen bepalen welke rassen er wel of niet op deze aarde mochten wonen. Helaas kon dit monster er een hele natie van overtuigen dat hij hun toekomst was.

MEGALOMANIE

HISTORICI laten het onderzoek naar Hitlers fysieke gesteldheid liever aan de medici over. Zijn psyche is echter een andere kwestie. De meeste schrijvers kunnen het niet laten een oordeel te geven, waarbij ze vaak gebruik maken van psychologische terminologie om hun uitspraken extra gezag te geven. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog schraapte Adolf Hitler zijn kostje bijeen met zijn schilderijen. Ondanks zijn bescheiden talenten had hij een onbegrensde eigendunk. Zijn ambities waren enorm, maar zijn sociale vaardigheden lieten sterk te wensen over. Deze autodidactische allesweter zag zichzelf als een waar genie. Maar uit zijn schoolresultaten blijkt dat de intelligente jongen steeds slechter ging presteren. Ondanks eigen zeggen was Hitler in zijn jeugd niet extremer in zijn antisemitische ideeën dan de gemiddelde Oostenrijker (of Fransman, Duitser of Nederlander) van die tijd. Hitlers radicale wereldbeeld ontwikkelde zich pas tijdens de bittere nasleep van de Duitse capitulatie en het verdrag van Versailles. Zijn vooroordelen werden extremer toen hij zijn talent als redenaar ontdekt had en voormalige Duitse soldaten les gaf over het kwaad van het bolsjewisme. Duitsland werd volgens zijn theorie bedreigd door een wereldwijde joods/bolsjewistische samen-zwering. Het was zijn historische missie deze te dwarsbomen. In eerste instantie zag hij zichzelf als 'de trommelaar', die het volk voorbereidde voor de opkomst van een sterke militair, waarschijnlijk generaal Ludendorff. Al snel raakte hij er echter van overtuigd dat hij zelf de leider was, de Führer.

Hoewel Hitler al bewezen had dat hij een uitstekend redenaar was, liet hij in de jaren 20 geen kans onbenut om deze talenten nog te verbeteren.Deze foto's zijn halverwege de jaren 20 genomen. Hij mimet een van zijn eigen toespraken om de bewegingen te oefenen waarmee hij de menigte kon opzwepen. Door achteraf de foto's te bestuderen, kon hij zijn bewegingen evalueren. Oorspronkelijk waren deze foto's puur als studiemateriaal bedoeld, maar zijn fotograaf Heinrich Hoffmann wist hem ertoe over te halen ze als ansichtkaarten te publiceren. Deze werden in grote aantallen verkocht.

THERESIENSTADT
Het 'modelgetto'

Een straatopname in Theresienstadt, in scène gezet door het nazi-propagandaministerie.De Duitsers noemden Theresienstadt, voorheen Terezin, de 'stad die de Führer aan de joden gaf', en zeiden dat degenen die daar naartoe gedeporteerd werden een normaal leven konden leiden voor zover dat mogelijk was in Oost-Europa.

Heinrich Himmler zei tegen de wereld dat hij een modelgetto had laten maken bij de oude vestingstad Terezin in Bohemen. Hier konden joden hun eigen leven leiden. Maar in werkelijkheid was Terezin - of Theresienstadt - een van de gruwelijkste locaties waar de nazi's de joden opsloten.

TEREZIN ligt tussen de weilanden en heuveltjes op zo'n 50 kilometer ten noorden van Praag. In 1780 werd de plaats door keizer Joseph II van Oostenrijk gekozen als locatie voor een fort om Praag te beschermen tegen aanvallen door de Zweden. De plaats werd vernoemd naar de moeder van de keizer, keizerin Maria Theresa. Het bestond uit een groot fort met de legerbarakken en de 'Kleine Festung' oftewel het 'kleine fort'. In de 19e eeuw ging Zweden echter een neutraliteitsbeleid voeren en vormde het land niet langer een bedreiging voor de landen op het Europese vasteland. In 1882 werd Terezin daarom gedemilitariseerd.

Met de Duitse annexatie van Bohemen en Moravië in 1938 en 1939 verspreidde het antisemitisme zich en werd ook de joodse gemeenschap in Tsjechië hierdoor getroffen. Jakob Edelstein, een vooraanstaand lid van die gemeenschap, zag hoe het lot van zijn mensen verslechterde en bracht de gemeenschap onder in een getto in Praag in de hoop dat ze daar veiliger zouden zijn. Tegelijkertijd wist de nazi-regering niet hoe ze moesten uitleggen wat er gebeurde met de welvarende, invloedrijke joden die gedeporteerd werden uit hun woonplaatsen in landen als Denemarken en Nederland.

Op 24 november en 4 december 1941 werden er twee transporten met 1300 joodse mannen naar Terezin gestuurd - dat door de Duitsers was omgedoopt tot Theresienstadt. Dit waren AK 1 en AK 2. AK stond voor *Aufbaukommando* (opbouwcommando). Het was hun taak het kleine plaatsje, dat met zijn bevolking van 7000 mensen al redelijk dichtbevolkt was, om te bouwen in een stad waar minstens 35.000 mensen konden wonen. Vrouwen en kinderen tot 12 jaar oud werden in de ene wijk ondergebracht en de mannen en jongens ouder dan 12 in de andere wijk. In de winter kon het in Theresienstadt bitter koud zijn, terwijl het er 's zomers heet en stoffig was. In

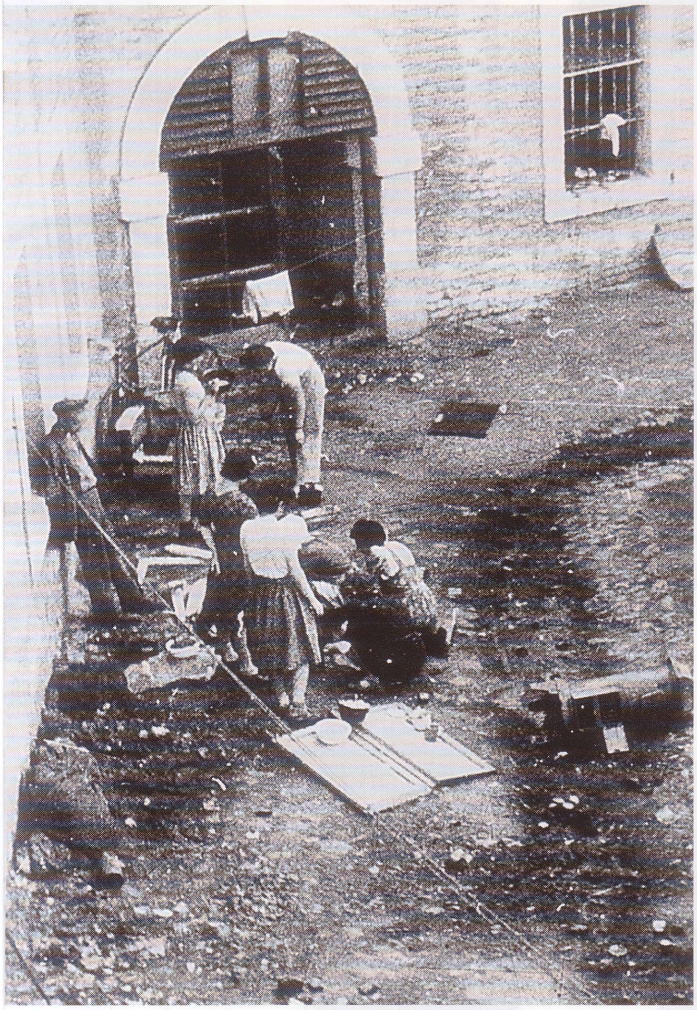

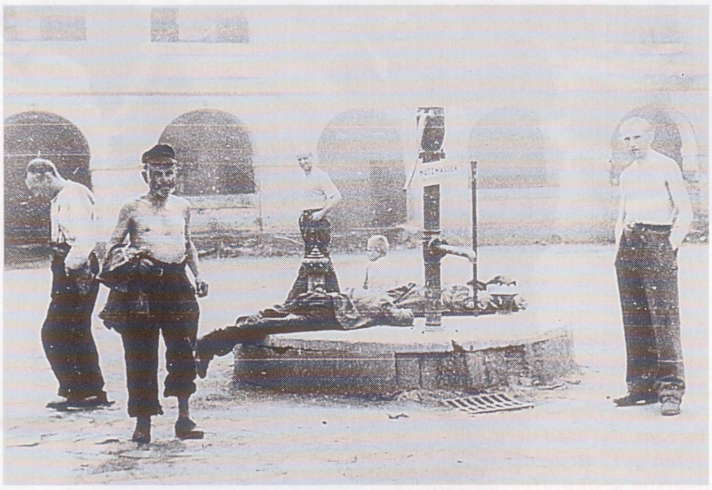

Boven:
De realiteit was heel anders. In plaats van de comfortabele leefomgeving die de nazi's beschreven, leefden de meeste bewoners in armoedige huizen of overvolle barakken. Hier zien we vrouwen een maaltijd bereiden buiten een barak.

Hierboven en rechtsboven:
De omstandigheden in Theresienstadt waren verre van gezond. Deze mannen zitten bij een put waarvan het water ongeschikt was voor menselijke consumptie. De vrouwen op de bovenste foto zijn ziek. Ze krijgen de enige behandeling die mogelijk was in het getto: op een strooien matras of op de kale vloer proberen te slapen.

augustus 1942 - toen er meer dan 60.000 mensen woonden - had elke bewoner slechts twee vierkante meter tot zijn beschikking, waarop hij alles moest doen. De barakken zaten helemaal vol en veel joden werden ondergebracht in de donkere magazijnen en opslagruimten van het fort. De nazi's benoemden Jakob Edelstein tot de *Judenälteste* en stelden een *Judenrat* in. Zij moesten het getto besturen, de Duitse orders ten uitvoer brengen en zelf hun interne problemen oplossen. Naast het tekort aan woonruimte, kampten ze met een gebrekkige water- en stroomvoorziening en slechte sanitaire faciliteiten.

DE EERSTE GEVANGENEN

In het kamp zaten in eerste instantie vooral Tsjechen, Duitsers en Oostenrijkers. Velen van hen waren veteranen uit de Eerste Wereldoorlog, anderen waren gepensioneerde regeringsfunctionarissen en joden die met een ariër getrouwd waren. Sommige gevangenen, die connecties hadden in het buitenland, hadden toegang tot grote sommen geld in Amerikaanse dollars of Zwitserse franken. Bepaalde SS-leiders zagen deze gevangenen als potentiële gijzelaars die men kon inruilen tegen een politieke of financiële tegenprestatie. Ondanks het feit dat ze opeengepakt zaten in onmenselijke omstandigheden, ontwikkelden de bewoners van Theresienstadt een rijk cultureel leven met muziek en drama. Er zaten diverse componisten in het getto, zoals Hans Krasa, Pavel Hass, Viktor Ulman en Zigmond Schul, die in 1944 stierven, en Robert Dauber en Gideon Klein, die in 1945 om het leven kwamen. De zin in componeren werd er in het getto niet minder om; Viktor Ulman beschouwde het zelfs als een daad van verzet. Zijn opera 'Der Kaiser von Atlantis' werd verboden door de SS-commandant, omdat het een te duidelijke satire op nazi-Duitsland was. Ook de humor bloeide in het getto. De Boheemse acteur en dichter Karel Svenk, die in 1942 gedeporteerd werd, staat nog altijd bekend als de Charlie Chaplin van Theresienstadt. Ondanks de karige rantsoenen waarop ze moesten overleven, stelden de vrouwen van het getto een kookboek samen met recepten van gerechten die ze voor de oorlog vaak klaarmaakten en lekker vonden. De joden uit Praag, die met de duizenden naar Theresienstadt gestuurd werden, geloofden echt dat ze veilig waren in het 'modelgetto'.

Hierboven:
Jacob Edelstein, hoofd van de joodse raad in Theresienstadt, ziet toe op het begraven van lijken in een massagraf. Eind 1942 stierven er zoveel mensen dat de Duitsers een crematorium bouwden.

Hieronder:
SS-kampwachten spelen met een kind uit het getto. Voor de buitenwereld werd Theresienstadt afgeschilderd als een stad met zelfbestuur. In werkelijkheid stond het getto net als alle concentratiekampen onder leiding van de Totenkopf-wachten.

Hieronder:
Nederlandse joden komen begin 1944 in het getto aan. Inmiddels was Theresienstadt niet veel meer dan een doorgangskamp voor joden op weg naar Auschwitz.

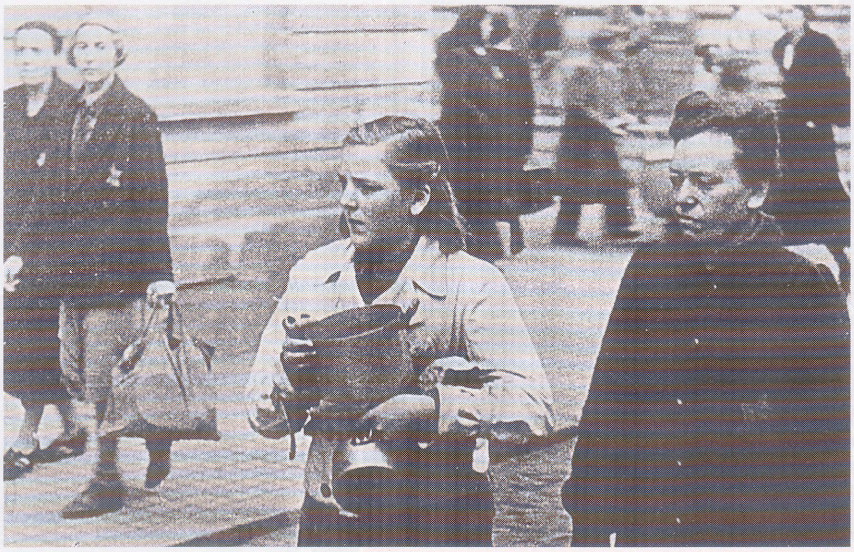

Anderen werd wijsgemaakt dat ze naar een ontspanningsoord gingen en dat ze door vooraf extra te betalen een betere woonruimte konden krijgen. Sommige joden uit West-Europa kochten zelfs Gestapo-agenten om, zodat ze maar naar Theresienstadt gestuurd zouden worden.

Na de dood van Heydrich en de brute implementatie van de Endlösung werd Theresienstadt een doorgangskamp voor de gevangenen op weg naar de vernietigingskampen in het oosten. Op 5 januari 1942 werd met 'Tagesorder' nr. 20 het eerste transport uit Theresienstadt afgekondigd. Daarna vertrokken er regelmatig mensen uit het getto, telkens met zo'n 5000 gevangenen tegelijk. De SS bepaalde hoeveel mensen er elke keer op transport gesteld werden, maar de joden moesten zelf bepalen wie ze wegstuurden. De *Judenrat* werd hiervoor verantwoordelijk.

De leden van AK 1 en AK 2 waren automatisch vrijgesteld van de transporten, samen met vijf van hun naaste familieleden. Een andere manier om bescherming te krijgen, was in de Duitse wapenfabrieken of in het bestuur van het getto werken, of op een andere vrijgestelde lijst terecht zien te komen. De joden uit Amsterdam, die aanvankelijk door de nazi's beter behandeld werden dan de Oost-Europese joden, verloren hun speciale rechten in februari 1944. Ook zij werden naar Theresienstadt gestuurd en vervolgens in veewagens op transport gezet naar Auschwitz.

INTERESSE VAN BUITENAF

In deze periode raakte het Rode Kruis geïnteresseerd in Theresienstadt, en werd er een uitgebreid plan opgezet om de inspecteurs in de waan te laten dat het prettig leven was in het getto.

Zij werden misleid door Himmlers rooskleurige beschrijving van Theresienstadt. Volgens de Reichsführer was het “Geen kamp in de gewone betekenis van het woord, maar een stad die door joden bewoond en geleid wordt, waar allerlei soorten werk gedaan worden. Dit type kamp is bedacht door mijn vriend Heydrich en mijzelf, als model voor alle andere kampen”. De waarheid was heel

BINNENIN THERESIENSTADT

NADAT het leger aan het eind van de 19e eeuw uit het oude garnizoensstadje vertrok, bleven de barakken jarenlang vrijwel ongewijzigd. De enige uitzondering was de Kleine Festung die tot een zwaarbeveiligde gevangenis omgebouwd werd. Hier werden de leden van de Servische, nationalistische bende van de Zwarte Hand opgesloten. Dit was de groep die in Sarajevo in augustus 1914 aartshertog Franz Ferdinand vermoordde, hetgeen de aanleiding was tot de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog kwam Theresienstadt in handen van de nieuwe staat Tsjecho-Slowakije.

Het concept van een 'modelgetto' stelde veel West-Europese joden gerust en was een ideale dekmantel voor de Endlösung. In 1941 kozen de Duitsers Terezin als de locatie voor het getto en in november werd de plaats door de nazi-regering van Bohemen omgedoopt tot Theresienstadt. *Reichsprotector* Reinhard Heydrich dwong de 7000 mensen die in de gebouwen woonden te verhuizen. De barakken moesten een getto worden, maar de Praagse Gestapo zou het Kleine Fort behouden als gevangenis (in feite hadden ze dit sinds 1940 al zo in gebruik). Naast cellen had het Kleine Fort een galg en een executieterrein. De treinen met de joden voor Theresienstadt kwamen in Bohusovice aan. Van daaruit moesten ze de twee kilometer naar het getto te voet afleggen, waarbij ze zelf hun bagage droegen. Als ze in het getto aankwamen gingen ze door een controlepost die in het kamp bekend stond als de *Schleuse*: de sluis. Daar werd hun persoonlijke informatie opgenomen. Ze werden gefouilleerd door Duitse of Tsjechische medewerkers die op zoek waren naar juwelen, geld, sigaretten en andere gewenste of verboden voorwerpen. Vervolgens kregen ze 'woonruimte' toegewezen'. Een paar joden, die wel enig idee hadden van hoe het leven in het getto er werkelijk aan toeging, slaagden er in een paar kleine, waardevolle voorwerpen te verbergen. Omdat dergelijke spullen zo zeldzaam waren in het kamp waren ze perfect voor ruilhandel.

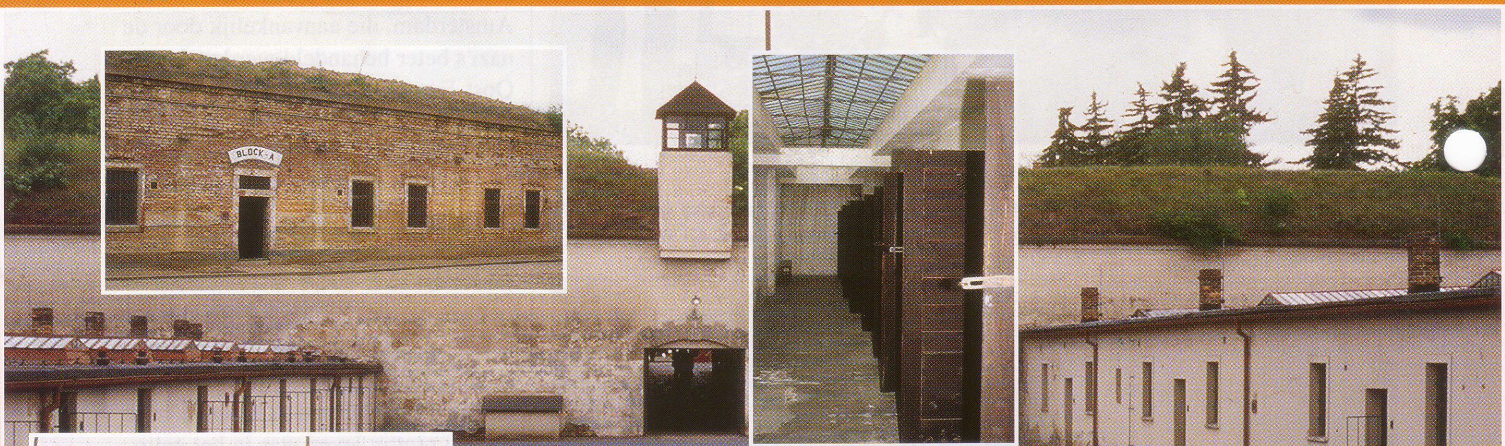

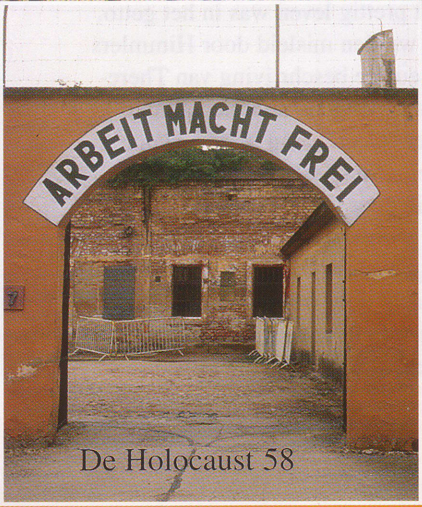

Binnen de muren van het fort was Theresienstadt net als elk ander stadje in Midden-Europa, maar dan veel dichter bevolkt en met slechte sanitaire omstandigheden. Ten oosten van het grote fort lag echter de Kleine Festung. Dit 'kleine fort' werd door de Gestapo gebruikt als gevangenis, interneringskamp en executieplaats. Het had nog steeds de indeling van een militair fort uit de 18e eeuw, met leefruimtes en cellen in de dikke muren ingebouwd. Een van de weinige dingen die de nazi's aan het kamp toevoegden was het bord met Arbeit Macht Frei. Deze leus werd overal in de concentratiekampen aangebracht.

Hierboven:
Joden trekken door de sneeuw na te zijn afgeleverd op het treinstation in Bohusovice. In het begin kwamen de meeste bewoners uit Praag, Brno en de andere grote steden van Bohemen en Moravië. Al snel kwamen er oudere joden uit Duitsland en Oostenrijk bij, en later joden uit Midden- en West-Europa. Aan het eind van de oorlog werden duizenden concentratiekampslachtoffers naar het getto overgebracht om ze uit handen van de geallieerden te houden.

Hieronder:
Een hand zwaait uit een veewagon met inwoners van Theresienstadt op weg naar het vernietigingskamp Auschwitz. De Duitsers begonnen Theresienstadt begin 1942 als doorgangskamp te gebruiken. Aanvankelijk stuurden ze de joden naar getto's verder oostwaarts, maar later gingen ze rechtstreeks naar de vernietigingskampen.

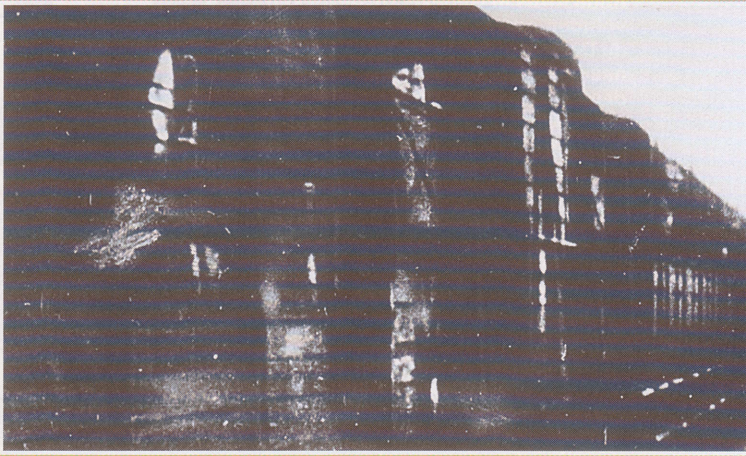

anders dan het beeld dat Himmler schetste en dat aan het Rode Kruis voorgehouden werd. Overbevolking, slechte voeding, te veel werk en ziekten die werden overgebracht door ratten, vlooien, vliegen en luizen kostten aan jong en oud het leven. Norbert Troller herinnerde zich “Na een onderzoek (van de barakken) zaten onze kuiten altijd vol vlooienbeten en onder de vlooien die we er alleen maar met kerosine vanaf konden krijgen”. In mei 1942 werd er een rantsoene-ringssysteem ingesteld - werkende mensen kregen het meeste voedsel; oudere mensen het minst. Door de ondervoeding, het tekort aan medicij-nen en de algehele vatbaarheid voor ziektes steeg het sterftecijfer erg snel. Oorspronkelijk werden de doden in Theresienstadt in een laken gewikkeld en binnen het getto begraven. Uiteindelijk raakte het kerkhof echter overvol en in september 1942 bouwden de Duitsers een cremato-rium waar men dagelijks 190 lijken kon verbranden. Als de assen gezuiverd waren van eventueel gesmolten goud, werden ze in een kartonnen doos gedaan en opgebor-gen. Toen in 1945 de geallieerden oprukten vanuit het westen en het oosten, dumpte de kampstaf 8.000 dozen in een put en nog eens 17.000 in de rivier de Ohre. Volgens de overlevering is het water in de rivier altijd een beetje troebel gebleven sinds de as erin gegooid is.

Het getto Theresienstadt had banden met diverse subkampen en andere centra. Vier daarvan - Litomerice, Lovosice, Terezin en Usti - waren fabrieken waar slavenar-beiders werkten. Boven de poort naar Blok A en B in het getto van Theresienstadt had de SS de woorden *Arbeit Macht Frei* geschilderd - de grote leugen die in alle concentratie-kampen verkondigd werd.

OPHEFFING

Eind zomer 1944 besloten de nazi's het kamp op te heffen. Op 23 september gaf de SS het bevel 5000 gezonde mannen op transport te zetten. Eerst werden de fitste mannen weggevoerd om eventueel verzet te voorkomen als de rest van het getto leeggemaakt werd. Snel na hun vertrek vroeg de SS om nog eens 1000 mannen. De SS-commandant probeerde de overgebleven joden te misleiden door enkele gevangenen die familieleden hadden weggestuurd een kans te geven zich vrijwillig aan te melden voor het volgende transport om zo weer bij hun naasten te kunnen zijn. Uiteindelijk was er geen vrije keus meer en werden er gewoon gevangenen aangewezen voor de transporten. Binnen een maand waren er nog maar zo'n 400 gezonde mannen en vrouwen in het kamp aanwezig, samen met grote aantallen kinderen en oude mensen.

Nu het Rode Leger tot op korte afstand genaderd was, begonnen de SS-wachten in de concentratie- en vernietigingskampen in het oosten hun gevangenen naar het westen te verplaatsen. De meesten waren zo ziek dat deze tochten ware 'doden-marsen' werden. In april 1945 bereik-ten verschillende colonnes van derge-lijke gevangenen het vrijwel verlaten Theresienstadt te voet. Velen van hen waren verzwakt en leden aan tyfus. Al snel verspreidde deze ziekte zich door het hele getto. De nieuw aangekome-nen brachten de overgebleven bewoners van Theresienstadt het gruwelijke nieuws over het werkelijke lot van hun familieleden die naar het oosten getransporteerd waren. Toen het kamp in januari 1945 door het Rode Leger bevrijd werd, troffen ze daar nog 16.832 levende joodse gevangenen aan en een paar duizend gevangenen van niet-joodse afkomst. Op 3 mei 1945 werd het getto onder de hoede van het Internationale Rode Kruis geplaatst. Van de 141.162 joden die naar het 'modelgetto' gekomen waren, waren er 88.162 verder gestuurd naar de dodenkampen, terwijl er 33.456 in Theresienstadt zelf omkwamen. Veel van de overlevenden waren zo ziek en zwak dat zij al snel na de bevrijding overleden. Slechts 1623 van hen vertrokken in 1945 naar het buitenland: Zwitserland of Zweden.

Het Rode Kruis misleid

IN 1944 werd Theresienstadt bezocht en gefilmd door delegaties van het Rode Kruis uit Zweden en Denemarken en het Internationale Rode Kruis in Genève. De bezoeken volgden op vragen over het lot van de Deense joden die in oktober 1943 naar het kamp gebracht waren. In december 1943 berichtte de commandant, SS-*Obersturmbannführer* Karl Rahm, de joodse raad van ouderen over een verfraaiingsoperatie.

Er was een exacte route gepland voor de afgevaardigden van het Rode Kruis. Alle gebouwen langs deze route moesten geschilderd worden en er moesten nieuwe meubels, bloembakken en gordijnen komen. De verblijven van prominente joodse gevangenen werden groter gemaakt. Buiten de gebouwen werden er bankjes, bloemen en vers gazon aangebracht om een ontspannen sfeer te creëren. Er moesten een speeltuin, sportvelden en zelfs een monument gemaakt worden.

Om de illusie nog te versterken werd er boven de ingang van een gebouw een bordje aangebracht dat aangaf dat dit een jongensschool was. Op de deur meldde een kleiner, handgeschreven memo dat de school gesloten was vanwege vakantie.

Op 12 mei 1944, net een maand voor de inspectie door het Rode Kruis, besloot Rahm dat het kamp te vol leek en liet hij 7500 gevangenen deporteren. De meeste ongelukkigen die voor het enkeltje vernietigingskamp geselecteerd werden, waren weerloze bewoners van het getto: ouderen, zieken en wezen. Nu leek Theresienstadt nog meer op een 'model'.

De commissie van het Rode Kruis kwam op 23 juni 1944 aan. Tijdens de rondleiding door het kamp vonden er allerlei geënsceneerde gebeurtenissen plaats. Bakkers waren brood aan het bakken, er werden hele ladingen verse groenten afgeleverd en de arbeiders zongen tijdens hun werk. Er waren een muziekpaviljoen en een café gebouwd, om de indruk te wekken van een beschaafde omgeving waarin de ouderen zich konden ontspannen bij live muziek. In werkelijk werden dergelijke scènes exact op het juiste moment gestart door boodschappers die voor het gezelschap uitgingen.

Het succes van deze verfraaiingsactie was enorm en de SS besloot Theresienstadt te filmen om een nog groter publiek van de leugen te overtuigen.

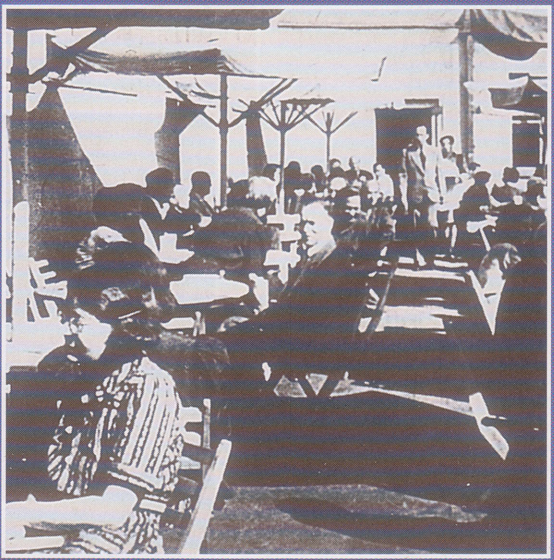

Hierboven:
Een beeld uit de propagandafilm van de SS die gemaakt werd na het bezoek van het Rode Kruis in de zomer van 1944. De SS beschreef deze 'gelukkige, dankbare gezichten' terwijl ze een cabaret bekeken dat speciaal voor de film bedacht was.

Linksboven:
Een terrasje in Theresienstadt. Met het opgeruimde getto wist men de waarnemers van het Rode Kruis te misleiden, ten koste van duizenden gevangenen die naar Auschwitz gedeporteerd werden zodat het kamp minder vol leek.

Links:
Een 'TBC-patiënt' ligt in een bed in een nepsanatorium. Dit moest de schijn wekken dat Theresienstadt uitgebreide medische faciliteiten had. De werkelijkheid was anders: de echte patiënten hoestten de longen uit hun lijf in de koude, natte barakken en hadden weinig overlevingskansen.

Rechtsonder:
De moestuin van Theresienstadt. Zogenaamd voor de gevangenen, maar in werkelijkheid waren de groenten vrijwel volledig voor de SS bestemd.

Rechts:
De Duitsers lieten zelfs bankbiljetten drukken voor het getto om de wereld ervan te overtuigen dat Theresienstadt een autonome joodse stad was.

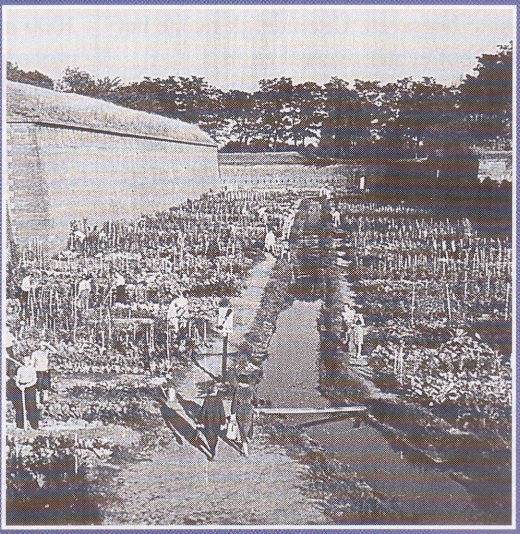

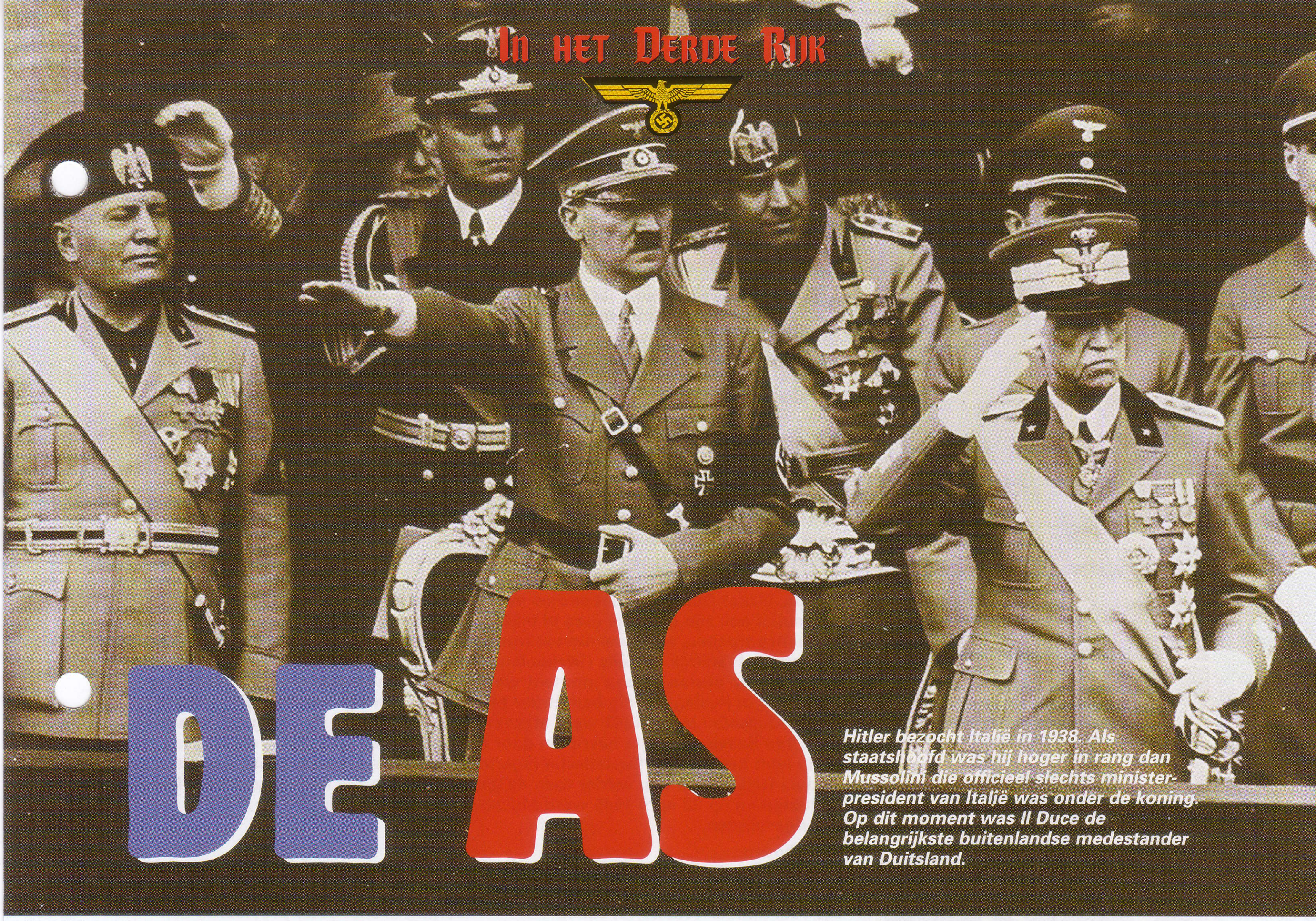

DE AS

Hitler bezocht Italië in 1938. Als staatshoofd was hij hoger in rang dan Mussolini die officieel slechts minister-president van Italië was onder de koning. Op dit moment was Il Duce de belangrijkste buitenlandse medestander van Duitsland.

In september 1936 bedacht Hans Frank de beeldspraak van een Europese politieke wagen die voortgedreven werd op de "as van het fascisme en nationaal-socialisme". De eindbestemming bleek de wederzijdse vernietiging te zijn.

WINSTON Churchill zei ooit dat er maar één ding erger was dan bondgenoten te hebben tijdens een oorlog: geen bondgenoten hebben. De conflicten tussen de westerse geallieerden en de Russen, de spanningen tussen de Engelsen en de Amerikanen etc. zijn allemaal uitgebreid gedocumenteerd. Maar ook Hitler stond aan het hoofd van een bondgenootschap en de verhoudingen tussen Duitsland en zijn belangrijkste bondgenoten waren vaak verre van harmonieus. Zowel de nazi-Führer als de Britse Prime Minister leerden de voor- en nadelen van een coalitie aan den lijve kennen - de extra manschappen en materialen die door andere naties geleverd werden, waren van cruciaal belang voor de oorlogs-inspanningen, maar er hing vaak een onaanvaardbaar hoog politiek prijskaartje aan.

De Britse en Amerikaanse verslaggevers gebruikten tijdens de Tweede Wereldoorlog de benaming 'As' voor Duitsland en de Duitse bondgenoten. 'Astroepen' was een gemakkelijke aanduiding, vooral voor de situatie in Noord-Afrika waar de Duitsers en Italianen zij aan zij vochten.

ASCENDANT VAN DE AS

Toen Hitler in juni 1941 Rusland binnenviel had hij geprobeerd de overgebleven onafhankelijke staten van Oost-Europa over te halen zich bij Duitsland aan te sluiten in de 'kruistocht tegen de bolsjewieken'. Bulgarije echter, dat verbonden was met Duitsland en dat troepen stuurde voor operaties tegen de partizanen in Joegoslavië, verklaarde nooit de oorlog aan Rusland. (Stalin verklaarde uiteindelijk wel de oorlog aan Bulgarije in 1944, juist terwijl de Bulgaren er over onderhandelden zich bij de geallieerden aan te sluiten). Hitler kreeg ook maar weinig steun voor zijn oorlog tegen Amerika: zo bleef Finland neutraal ten opzichte van de VS. Hoewel men soms wel eens de benaming 'de As' gebruikt om Duitsland met al haar oorlogspartners aan te duiden, richten we ons hier alleen op de belangrijkste machten naast Duitsland: Italië en Japan.

De As kreeg zijn naam op 22 mei 1939 toen Hitler en Mussolini een militair verdrag sloten. Met de bombarie die typisch was voor deze partijen, werd het verdrag aangekondigd als het 'Staalpact', maar Mussolini had drie jaar eerder een andere metafoor gebruikt voor de Duits-Italiaanse samenwerking ten tijde van de Spaanse Burgeroorlog. "De lijn Berlijn-Rome is geen diafragma, maar eerder een as", zei hij om aan te geven dat de onderhandelingen tussen de twee fascistische dictators in 1936 er niet op gericht waren om de grenzen te

MUSSOLINI EN HITLER

Marionet en poppenspeler

HITLER koos Mussolini, de kleine, kale demagoog aanvankelijk als zijn rolmodel vanwege de stoutmoedige manier waarop deze in 1922 de macht had gegrepen. Mussolini daarentegen vond Hitler een "gekke, kleine clown" en verpletterde Hitlers hoop op een Anschluss in 1934. Nadat Mussolini Hitler in juni dat jaar ontmoet had, verklaarde hij dat hij zojuist met een gek gesproken had.

Beide mannen droomden echter van expansie. Mussolini was verveeld door de regeringsbeslommeringen en ging zich actief inzetten voor een nieuw Romeins rijk. Omdat hij geen aansluiting kon vinden met Groot-Brittannië en Frankrijk, besloot hij in 1936 een verbond te sluiten met Duitsland in de vorm van de as Rome-Berlijn. Aan het einde van zijn bezoek aan Hitler in 1937 was Mussolini's kijk op zijn Duitse tegenhanger volledig veranderd. Hij was diep onder de indruk van de eindeloze rangen paraderende soldaten en de adoratie die het volk toonde voor hun Führer. Hitler dacht dat Mussolini Italië probeerde uit te bouwen tot een wereldmacht die zich aan Duitse zijde kon scharen en in mei 1939 beloofde Mussolini in het kader van het Staalpact Duitsland te ondersteunen in geval van oorlog. Nadat Duitsland met succes het voortouw had genomen, probeerde Mussolini ook zijn graantje mee te pikken. Maar keer op keer werden de Italiaanse troepen, tot toenemende frustratie van Hitler, verslagen door Groot-Brittannië, Frankrijk en zelfs Griekenland. Hitler moest grote reserves naar Afrika en de Balkan sturen op een moment waarop hij eigenlijk al zijn manschappen en materieel in Rusland nodig had. Hitler bleef loyaal aan zijn bondgenoot, zelfs nadat Mussolini in juli 1943 werd afgezet. Hij liet Mussolini uit zijn gevangenis in het Gran Sasso-gebergte bevrijden door de troepen van Otto Skorzeny. Duitsland hielp hem een nieuwe fascistische regering op te zetten in Noord-Italië, maar zijn populariteit daalde nog verder toen de geallieerden op het Italiaanse schiereiland oprukten en op 28 april 1945 werd Mussolini samen met zijn vrouw doodgeschoten.

Linksboven:
Mussolini had nooit dezelfde politieke kwaliteiten als Hitler en hij zat veel minder vast in het zadel. Zijn populariteit verdween als sneeuw voor de zon toen Italië bij Hitlers oorlog betrokken raakte en in 1943 werd hij door zijn eigen mensen afgezet.

Links:
Hitler bewonderde zijn Italiaanse mentor in de begindagen. Hoewel de leerling al snel beter presteerde dan zijn meester, behield hij zijn respect voor Il Duce, ondanks diens onbetrouwbaarheid en zijn ongelukkige buitenlandse politiek.

bepalen, maar om een gemeenschappelijke buitenlandse politiek uit te zetten.

ANSCHLUSS-DEBACLE

Mussolini had het bij het verkeerde eind. Hij was al 11 jaar aan de macht toen Hitler kanselier werd, maar de meester/pupilrelatie die hij zo gekoesterd had terwijl de nazi's aan de macht probeerden te komen, stopte na 1933. Hitler had een aantal ideeën van de Italiaanse fascisten geleend voor zijn eigen beweging, maar nu hij eenmaal aan de macht was, wilde hij zelf de meester zijn. In het begin moest hij nog voorzichtig zijn. De mislukte staatsgreep door Oostenrijkse nazi's in 1934 wekte de woede op van Mussolini, die vond dat Wenen binnen de Italiaanse invloedssfeer lag. Als reactie op de moord op bondskanselier Dollfus stuurde Mussolini vier divisies naar de Brennerpas en dwong hij Hitler zich te distantiëren van de Oostenrijkse nazi's. De Anschluss moest wachten tot 1938.

In de tussentijd wierp Hitler de ketenen van Versailles van zich af. Hij nam het Rijnland weer in, voerde de dienstplicht in en stelde de wereld voor aan de Luftwaffe die in het geheim opgeleid was. Mussolini's poging zijn rijk uit te breiden door de aanval op Abessinië (Ethiopië) leidde tot internationale sancties onder aanvoering van Groot-Brittannië. Aangetrokken tot de succesvolle Hitler en afgestoten door de Britten, bracht Mussolini Italië op één lijn met Duitsland en sloegen de twee fascistische staten de handen ineen om de nationalisten te steunen tijdens de Spaanse Burgeroorlog. In Berlijn werd de Duits-Italiaanse alliantie nooit als een verdrag tussen gelijke partners beschouwd. Hitlers generaals waren onderofficieren tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen Italië in 1915 uit de 'Drievoudige Alliantie' met Duitsland en Oostenrijk-Hongarije stapte om zich aan te sluiten bij de Britten, Fransen en Russen. Achteraf bleek het wantrouwen tegen Italië terecht. Toen er in 1943 een invasiemacht van Engelsen en Amerikanen landde op het vasteland van Italië, liepen de Italianen naar de andere kant over. Hitlers alliantie met Italië werd nooit zo speciaal als het verbond tussen de Engelsen en de Amerikanen. Hoewel hun samenwerking bedreigd werd door de ego's van de generaals, wederzijds wantrouwen en onduidelijkheid over wat er na de oorlog moest gebeuren, slaagden de Britten en Amerikanen erin hun militaire operaties in hoge mate onderling te coördineren. Degenen die erbij betrokken waren, herinneren zich vooral nog de eindeloze discussies over de strategie, maar men sprak in ieder geval met elkaar.

INVASIE IN GRIEKENLAND

In 1940 gingen Groot-Brittannië en Frankrijk er vanuit dat de verwachte Duitse invasie ondersteund zou

Rechts:
In 1943 dreigden de Asmogendheden de oorlog te gaan verliezen. Mussolini was door Duitse commando's bevrijd en Hitler wilde hem als leider van een fascistische marionettenstaat installeren.

Hieronder:
In 1941 ondertekenden ook de Balkanstaten het Driemogendhedenpact - hier tekent Bulgarije het verdrag op 1 maart. Dit 'pact met de duivel' zou de Balkanlanden een halve eeuw lang hun vrijheid kosten. Na de oorlog werden ze door de Sovjet-Unie ingelijfd.

"Waarom hebben wij niet de religie van de Japanners, die opoffering voor het vaderland als het hoogste goed beschouwen?"

Adolf Hitler 1937

worden door een Italiaanse aanval. De waarheid was echter dat de Duitsers de Italianen nooit bij hun invasieplannen betrokken. Toen Mussolini Frankrijk op het laatste moment ook de oorlog verklaarde, werd dat als een laffe daad van een politieke jakhals gezien.

Dat beeld verdween niet meer. De jakhals maakte echter de fout zelfstandig een tweede slachtoffer aan te vallen. Zonder de Duitsers vooraf in te lichten, viel Italië Griekenland binnen. Door de felle tegenstand bleef de triomftocht door Athene die het Italiaanse leger voor ogen had, lang buiten bereik. Aan het eind van het jaar zaten de Italianen vast in de bergen van Albanië en werd hun lijst met gevallenen alleen maar langer. Pas toen de Duitsers zich in april 1941 in de Balkan begaven, konden de Italiaanse troepen weer oprukken. Hun vernedering daar en tegen de Britten in Oost-Afrika en Libië bezegelde hun reputatie als tweederangs soldaten.

Inmiddels had zich een derde grote macht bij de Asmogendheden aangesloten. Op 27 september 1940 sloot het Japanse rijk het Driemogendhedenpact met Duitsland en Italië. Dit kwam als een grote bedreiging voor Londen, waar Churchill tot de ontdekking was gekomen dat de Britse troepen in het Verre Oosten wel erg zwak waren, maar voor Moskou was het helemaal een somber vooruitzicht. Rusland had al eens een korte grensoorlog gevoerd tegen Japan, dat een deel van China innam en een marionettenstaat had ingesteld in Mantsjoerije. Het Rode Leger werd gedwongen een grote legereenheid paraat te houden aan de oostgrenzen, ondanks de serieuze dreiging vanuit Duitsland.

RARE BEDGENOTEN

Gelukkig voor de Sovjet-Unie en de westerse geallieerden, stemden de Japanners hun oorlogsinspanningen nooit af op wat de Duitsers deden. Het was sowieso erg onduidelijk welke rol Hitler in zijn racistische wereldbeeld aan de Japanners had toebedacht. Een onvoorziene, en indertijd onbekende, consequentie van het verbond was een catastrofaal veiligheidslek. De correspondent in Tokio voor de Frankfurter Zeitung was een alcoholist, lid van de nazi-partij, die in de Eerste Wereldoorlog gewond was geraakt en daarom ontslagen was uit het Duitse leger. Maar achter de façade van zijn fles Schnapps was Richard Sorge een Russische spion. Als geaccrediteerd journalist van een bevriend land kon hij allerlei informatie krijgen. Zo waarschuwde hij Stalin voor de Duitse beslissing Rusland binnen te vallen eind voorjaar 1941. Stalin liet na op tijd gebruik te maken van deze informatie, maar hij reageerde wel snel toen de volgende waarschuwing van Sorge binnenkwam. In september was Sorge er achter gekomen dat Japan Rusland zeker niet zou aanvallen tot het voorjaar van 1942. Het machtige Russische leger dat in het oosten paraat werd gehouden, kon nu met gerust hart overgebracht worden naar Moskou om de verdedigers daar te versterken.

Uiteindelijk viel Japan Rusland helemaal niet aan. De spectaculaire Japanse overwinningen begin 1941 stonden in een sterk contrast met de stilgevallen Duitse invasie in Rusland. Tegen de tijd dat Duitsland in Rusland weer aan de winnende hand was, was er aan de Japanse successen

De zon en het hakenkruis

Hierboven:
De Japanse militaire attaché inspecteert de Atlantikwall in 1943. Duitsland had weinig baat bij het verbond met Japan, omdat de Japanners Rusland niet de oorlog verklaarden.

HITLER was ervan overtuigd dat de Ariër de stichter van een hogere mensheid zou worden. Het is daarom vreemd dat hij onder de voorwaarden van het Driemogendhedenpact alle delen van Rusland ten oosten van de Oeral aan het "gele ras"wilde afstaan. Vanuit politieke hoek bezien is het niet vreemd dat de Duitsers en Japanners elkaars bondgenoten werden. Beiden deelden een nationalistische visie en hechtten veel waarde aan de positie van de strijdkrachten. Het Japanse leger was gemodelleerd naar het Pruisische leger, en bood de agrarische en lagere stedelijke klassen een kans zich te laten horen. Bovendien was ook Japan vernederd in Versailles, omdat de buit die door de Grote Landen beloofd was hen daar ontzegd werd. Een andere parallel met het Duitse Rijk was dat de snelle industrialisatie en de gedwongen modernisatie geleid hadden tot de ontwikkeling van een radicaal Völkisch/racistisch besef van een missie voor het "volk der goden". Door hun expansiedrift kwamen de Japanners in de jaren 1930 uiteindelijk in conflict met de Britten en de Amerikanen. De diplomatieke banden werden bekrachtigd in het Driemogendhedenpact. Met dit verbond beloofden de wederzijdse bondgenoten elkaar te helpen in geval van een aanval door een grootmacht die niet betrokken was bij Europa of China, oftewel de VS. Door ondertekening van het verdrag nam Japan Stalins vrees voor een aanval in het oosten weg, waardoor hij 30 divisies uit Siberië kon vrijmaken voor de verdediging van Moskou.

Hitler zag in Japan een industriële grootmacht die waarschijnlijk veel nuttiger voor Duitsland zou zijn dan Italië met zijn feodale economie. De Duitse propaganda verspreidde in 1941 de illusie van een Japans-Duitse omcirkeling van de Sovjet-Unie. Door de VS de oorlog te verklaren in 1941, wilde Hitler de Japanners zover krijgen dat zij Rusland, hun traditionele vijand, de oorlog zouden verklaren. De Japanners zagen dit echter helemaal niet zitten en Hitlers onbezonnen daad bespoedigde de ondergang van Duitsland.

een einde gekomen op Midway Island. In oktober 1942 vocht het Duitse 6e leger zich Stalingrad binnen en bedwongen de Duitse Gebirgsjäger de Kaukasus. Intussen waren de Amerikaanse 'Marines' al een maand lang in Guadalcanal aan land en reageerden ze dodelijk effectief op een Japanse tegenaanval. De slag daar zou tot januari 1943 duren, maar het was de Japanse leiders al lang duidelijk dat ze hun handen meer dan vol hadden en dat ze een oorlog tegen de Russen niet konden gebruiken. Nu was het hun beurt om een enorm leger aan de grens met Mantsjoerije te legeren - nooit minder dan 750.000 man, die men eigenlijk elders harder nodig had. Uiteindelijk viel Rusland zelf aan en veegden de Russische pantserveteranen de Japanners in de zomer van 1945 uit de weg, waarmee ze de kroon zetten op hun overwinningen in Midden-Europa.

MESSERSCHMITT NAAR MANTSJOERIJE

De militaire samenwerking tussen Duitsland en Japan was beperkt tot het uitwisselen van waardevolle strategische goederen, vooral schaarse metalen. Een handvol koopvaarders ondernam de lange, gevaarlijke reis van Japan naar Frankrijk. Daarbij vermeden ze de normale scheepvaartroutes en hoopten ze op voldoende dekking van de Duitse vliegtuigen en marine, zodra ze de Baai van Biscaye binnenvoeren. De Duitse onderzeeërs en oppervlakteschepen die in de Indische Oceaan actief waren, gingen soms naar Japan om opnieuw te bevoorraden, in plaats van naar Europa terug te keren. Toen de geallieerden de dreiging van de U-Boote in de Atlantische Oceaan onder controle hadden en de blokkade voor de Franse kust aangescherpt werd, konden de Duitsers alleen nog per onderzeeër een aanvoerlijn met Japan onderhouden. In 1944 werden onderdelen voor een Messerschmitt Me 262 straalvliegtuig aan boord van een U-Boot naar Japan verscheept. Er bestond even een meer exotische band tussen Duitsland en Japan in 1944, toen ultra-langeafstandsvliegtuigen non-stop vanaf de Krim, en later vanuit Roemenië, naar Mantsjoerije vlogen. Het bestaan van deze vluchten leidde na de oorlog tot speculaties dat er nazi-leiders aan hun straf ontkomen waren door met de laatste Junkers Ju 290's te vluchten. Vermiste kopstukken, met name Bormann, blijken inmiddels in Duitsland gestorven te zijn, maar de transportactiviteiten van de langeafstandsvliegtuigen van de Luftwaffe blijven nog steeds met mysteriën omhuld.

GIFBEKER

Hitlers bondgenootschappen droegen bij aan zijn ondergang. Italië sleepte Duitsland mee in de dramatische operaties op de Balkan. Hoewel Italië ook een aanzienlijke bijdrage leverde aan het Oostfront in 1942 – het Italiaanse 8e Leger was hier goed voor meer dan een kwart miljoen manschappen – waren er voor de campagne in Noord-Afrika en de taaie guerrilla-oorlog in Joegoslavië veel Duitse troepen nodig, die nergens anders konden worden ingezet.

Maar vooral het verbond met de Japanners bleek fataal. Hitler verklaarde Amerika drie dagen na de aanval op Pearl Harbour de oorlog. Hiermee voegde hij een geduchte tegenstander toe aan zijn al indrukwekkende lijst van opponenten: het Britse rijk en de Russen die de Wehrmacht voor de stadspoorten van Moskou tot stoppen gedwongen hadden. Zelfs voor zijn normen was dit een zeer gedurfde daad. Van buitenaf leek de as Berlijn-Rome-Tokyo een angstwekkende combinatie, maar het was een los-vast verbond dat uiteindelijk het tragische einde van Hitlers Duizendjarige Rijk zou bespoedigen.

KRIJGS-GEVANGENEN

Tijdens de oorlog in de Sovjet-Unie in 1941 werden er drieeneenhalf miljoen Russische soldaten gevangen genomen. De Duitsers lieten hun gevangenen met opzet in de open lucht omkomen van de vrieskou.

Via internationale protocollen probeerden de zogenaamde beschaafde landen gedragsregels voor oorlogvoering in te stellen. In het westen werd deze erecode grotendeels opgevolgd, maar in het oosten zette barbaarsheid de toon.

DE behandeling van gevangen genomen tegenstanders diende tijdens de Tweede Wereldoorlog in principe volgens de regels van de Geneefse Conventie uit 1929 te gebeuren, tenminste waar het landen betrof die deze regels ondertekend hadden. Bovendien golden er regels voor grondoorlogen die waren opgesteld in Den Haag in 1907.

De Sovjet-Unie had Genève niet geratificeerd en achtte zich ook niet gebonden aan de Haagse regels, omdat de communistische regering alle verdragen die door de Tsaren ondertekend waren verworpen had. Desalniettemin liet de Sovjet-Unie de Duitse regering via de Zweedse afgevaardigde in Moskou schriftelijk weten dat men de Haagse regels zou naleven indien de Duitsers dat ook deden. Deze brief bleef onbeantwoord.

De behandeling van Westerse krijgsgevangenen door de Duitsers voldeed grotendeels aan de internationale afspraken. Natuurlijk waren er wel eens uitzonderingen. Soms waren die onschuldig, soms was het ronduit misdadig.

Volgens de Geneefse Conventie mocht men officieren niet laten werken. Onderofficieren mochten alleen toezichthoudende taken uitvoeren. Gewone soldaten mochten werken aan taken die niet van militair belang waren. Zij moesten dan aan het eind van de oorlog voor hun werk betaald worden. De definitie van wanneer werkzaamheden van militair belang waren, was erg vaag. Zo liet men geallieerde krijgsgevangenen in Duitsland in de mijnen werken. Ook de geallieerden overtraden deze regel en lieten Duitse gevangenen op boerderijen in Groot-Brittannië werken. Door deze activiteiten hoefde er minder geïmporteerd te worden en kon men meer mannen vrijmaken voor de strijdkrachten.

De geallieerde krijgsgevangenen leden aan de typische problemen die iedere gevangene kent. Verveling was een belangrijk probleem. Sommigen gebruikten de tijd om een taal te leren of voor een andere vorm van studie. De kampen organiseerden amateurtoneel, voetbal-, rugby- en atletiekwedstrijden.

Meestal waren de bewakers in de Britse en Duitse krijgsgevangenen-

RECHTEN

DE GENEEFSE CONVENTIE

De internationale afspraken over de behandeling van gevangenen waren het gevolg van de oprichting van het Rode Kruis in Genève in 1863. De eerste overeenkomst stamde uit 1864 en werd uiteindelijk door 48 staten ondertekend. Hierin draaide het vooral om verbetering van de condities voor de gewonden. De tweede overeenkomst, uit 1906, bood bescherming aan de zieken en gewonden en aan degenen die hen behandelden en ging in op de behandeling van gewonde en zieke krijgsgevangenen. Drieëntwintig jaar later, tien jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog, werd er een derde conventie ondertekend met daarin een apart hoofdstuk over de rechten en behandeling van krijgsgevangenen.

De 97 clausules van de conventie uit 1929 bevatten regels voor de behandeling van zieke en gewonde krijgsgevangenen. De ondertekenaars kwamen overeen dat men voor hen moest zorgen ongeacht rang of nationaliteit en dat gebouwen, voertuigen en manschappen met het Rode Kruisteken niet aangevallen mochten worden.

Volgens deze conventie moest een soldaat die zich had overgegeven snel van het front weggevoerd worden. Als hij (of zij) gewond was, moest er adequate medische hulp geboden worden. De accommodatie en rantsoenen moesten even goed zijn als die van de eigen troepen. Ze moesten hun beschermende kleding, gasmaskers en helmen in het frontgebied mogen behouden. Bij een eventuele ondervraging moesten ze hun naam, rang en nummer opgeven, maar mochten ze weigeren andere informatie te geven die van strategische waarde kon zijn.

De namen moesten worden doorgegeven aan het Rode Kruis in Zwitserland, zodat men van daaruit de regering in het vaderland kon laten weten dat een soldaat gevangen was genomen. Het Internationale Rode Kruis had het recht permanente kampen waarin krijgsgevangenen gehuisvest werden te inspecteren.

Met deze drie conventies wilde men voorkomen dat de betrokkenen gedood, verminkt, gemarteld of gegijzeld werden of dat ze in hun waardigheid werden aangetast. Deze voorwaarden werden door vrijwel alle partijen geschonden.

Rechts:
De Duitsers noemden ze 'Kriegsgefangenen'. Er waren meer dan zeven miljoen van deze 'Kriegies'- Amerikanen, Britten, Australiërs, Nieuw-Zeelanders, Fransen, Polen en Russen. Hun lot was ongewis, maar de Oost-Europeanen werden het slechtst behandeld.

Hierboven:
In eerste instantie hadden de nazi's er uit ideologisch en economisch oogpunt geen belang bij dat de Russische krijgsgevangenen het overleefden. Zoals Rosenberg het zei: "Hoe meer van deze gevangenen er overlijden, hoe beter dat voor ons is". Meer dan drie miljoen van deze gevangenen - 57 procent - werden vermoord of stierven in gevangenschap: van honger, kou of ziekte.

Onder:
Verveling was de grootste vijand van de Britse, Franse en Amerikaanse krijgsgevangenen. Een ontsnapping beramen was daarvoor een goede remedie. De Duitsers gebruikt speciale bewakers om dit te voorkomen. Zij brachten zoveel mogelijk tijd met de gevangenen door en stonden vaak op goede voet met hen. Deze luxe was de Russische en Poolse gevangenen niet gegund.

Boven:
Niemand was vrij van zonden. Geneefse Conventie of niet, de bron van goedkope arbeidskrachten was te verleidelijk in deze moeilijke tijden. Gevangenen van alle rangen moesten onbetaalde arbeid verrichten.

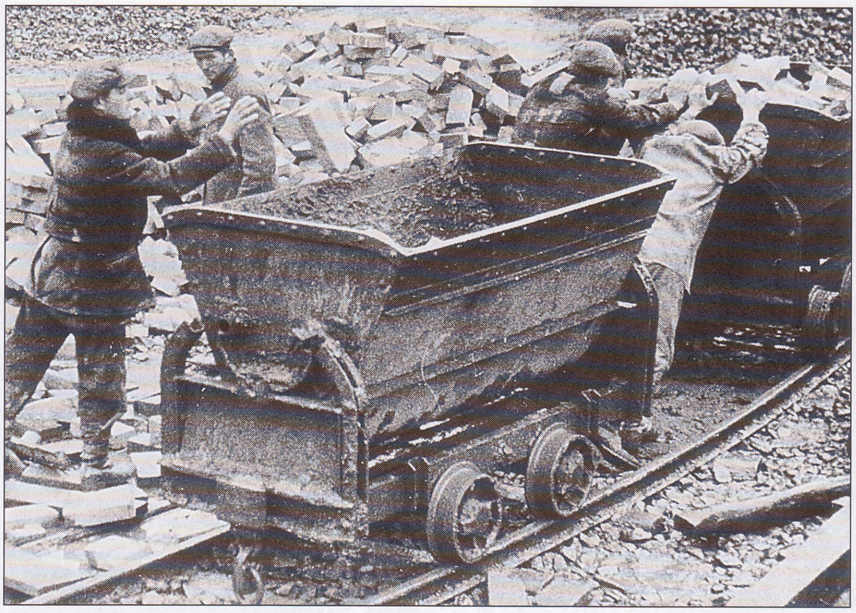

Boven:
Van 1941 tot eind 1944 werden er meer dan een miljoen Russische krijgsgevangenen en bijna drie miljoen burgers naar Duitsland gebracht om daar te gaan werken. Tienduizenden van hen stierven aan de combinatie van zware arbeid en een mager dieet.

kampen oudere mannen die niet meer aan het front hoefden te vechten.
De meesten van hen behandelden de gevangenen op correcte wijze.
In Duitsland, waar sommige officieren Engels spraken en waar gevangenen soms Duitstalig waren, ontwikkelde er zich vaak een goede verstandhouding. Dit kon men nog verder stimuleren door een bewaker op de juiste tijd wat sigaretten of koffie aan te bieden. Deze goederen zaten in de pakjes die de gevangenen van het Rode Kruis kregen. Sommige geallieerde soldaten legden zich niet zomaar neer bij hun gevangenschap. Uit frustratie, maar ook uit verveling, probeerden ze manieren te bedenken om te vluchten en het de autoriteiten daarmee moeilijk te maken.
Voor het opsporen van gevluchte gevangenen moesten dan weer militaire middelen ingezet worden, die men eigenlijk hard nodig had aan het front.

DE DOODSTRAF

Vooral de geallieerde gevangenen in Duitsland waren erg actief op dit gebied. In totaal probeerden zo'n 35.000 Britten, Australiërs, Nieuw-Zeelanders en Amerikanen uit de Duitse kampen te ontsnappen. Ze hadden een voordeel ten opzichte van hun tegenstanders die in Engeland gevangen zaten. In bezet Europa was de bevolking ze meestal gunstig gezind. Ontsnapte krijgsgevangenen kregen vaak onderdak en hulp aangeboden. Een aantal van hen ontsnapte naar Zweden, maar de meerderheid ging naar Zwitserland of Spanje. Britse vluchtelingen werden door MI9 geholpen, een speciale organisatie uit hun moederland. Tijdens de oorlog ontwikkelde deze organisatie allerlei technieken en hulpmiddelen om te ontsnappen en uit handen van de vijand te blijven. Het survivalvest dat tegenwoordig tot de standaarduitrusting van luchtmobiele troepen hoort, is te danken aan de inventiviteit van MI9.

Hitler verloor op een gegeven moment zijn geduld met de vele ontsnappingspogingen. Dit leidde in maart 1944 tot een speciale verordening. Hierin stond dat ontsnapte krijgsgevangenen die weer ingerekend werden, aan het hoofd van de veiligheidspolitie overgeleverd moesten worden. Hij zou ze dan naar het concentratiekamp Mauthausen sturen, waar ze geëxecuteerd werden. Dit bevel was niet van toepassing op Britse en Amerikaanse soldaten. In maart 1944 werden er echter 50 RAF-officieren doodgeschoten, nadat ze opnieuw opgepakt waren na hun ontsnapping uit een krijgsgevangenenkamp bij Sagan.

WRAAK VOOR DIEPPE

De Engels/Canadese raid op Dieppe op 18 en 19 augustus 1942 had ernstige repercussies voor de gevangenen aan beide zijden. Men zegt dat de Canadezen een aantal gevangenen geboeid hadden. Toen het landingsvaartuig waarop zij vervoerd werden zonk, verdronken zij allemaal. Op 9 oktober liet Hitler als vergelding hiervoor 1376 Britse gevangenen van allerlei rangen aan elkaar ketenen. Canada en Groot-Brittannië volgden

Kommissar-Befehl

De strijd in het Oosten was een "oorlog tussen twee wereldbeelden". Al op 30 maart 1941 verklaarde Hitler tijdens een vergadering met zijn generaals dat alle communistische volkscommissarissen tijdens de op handen zijnde Russische campagne gedood moesten worden. Het opperbevel van de Wehrmacht (OKW) zette dit bevel op papier, waarna het officieel door Hitler werd uitgevaardigd toen de invasie van start ging. Hierin stond dat de volkscommissarissen of *politruks* (politieke functionarissen) die aan het Rode Leger verbonden waren, "een visie hebben die haaks staat op de denkbeelden van het nationaal-socialisme". Op het slagveld moesten volkscommissarissen van "elk type en rang" die betrapt waren op, of verdacht werden van, activiteiten tegen de Duitse troepen, direct van de andere krijgsgevangenen geïsoleerd worden en "afgemaakt" worden. Volkscommissarissen die achter het front betrapt werden op verdachte activiteiten moesten overgedragen worden aan de *Einsatz-gruppen* van de Sicherheitsdienst (SD) voor een "speciale behandeling". Er werd bepaald dat deze richtlijnen alleen schriftelijk bekend mochten worden gemaakt aan de opperbevelhebbers van het leger en de hogere officieren van de Luftwaffe; aan lagere officieren moest dit mondeling meegedeeld worden.

De order was bijna een jaar lang van kracht. Maar de troepen voerden hem maar zelden uit en veel volkscommissarissen werden naar krijgsgevangenenkampen gestuurd. SD-hoofd Reinhard Heydrich stuurde *Einsatzkommandos* naar deze kampen om de volkscommissarissen en andere "onaanvaardbare" krijgsgevangenen op te sporen. Meestal werden ze bij ontdekking onmiddellijk geliquideerd. Soms werden ze echter beschikbaar gesteld voor "wetenschappelijke experimenten". Aan het eind van de zomer van 1941 namen de protesten vanuit het veld en van de Abwehr toe. Het OKW kreeg het verzoek "de noodzaak voor het uitvoeren van het 'Kommissarbefehl' in de huidige vorm in het licht van de nieuwe situatie te bestuderen". Generaal Jodl, als hoofd van het OKW, wees alle politieke veranderingen op 26 september 1941 af. Begin mei 1942 kondigde Hitler af dat uitvoering van de order voorlopig moest worden opgeschort "opdat de Russische troepen zich meer genegen voelden zich over te geven".

Hierboven:
"Deze strijd moet gevoerd worden met nog nooit eerder vertoonde, genadeloze en niet-aflatende hardheid." Met het Kommissarbefehl veranderde de oorlog in het Oosten in een hel van wederzijdse uitroeiing.

Hieronder:
Door orders die de Führer tussen 13 maart en 6 juni 1941 uitvaardigde, werd de groep van potentiële slachtoffers in het bezette Oosten een stuk groter. Waar er oorspronkelijk 'alleen maar' opdracht was gegeven voor de liquidatie van de 'bolsjewistische leiders', werd dit met het 'Kommissarbefehl' uitgebreid tot alle volkscommissarissen en met de Barbarossa-richtlijn tot "iedereen die zich op enige wijze verzette".

Hieronder:
Sommige Wehrmacht-generaals vonden het bevel bespottelijk, maar anderen onderschreven het volledig. In Neurenberg werd hun gevraagd of ze niet beter naar hun eigen geweten hadden kunnen luisteren in plaats van de Führer te gehoorzamen.

Hierboven en hieronder:
Op 21 augustus 1942 voerden de geallieerden een mislukte commandoaanval uit op de Atlantikwall bij Dieppe. Als vergelding voor dergelijke operaties kondigde Hitler het 'Kommandobefehl' af. In de toekomst moesten alle commando's die in Duitse handen vielen direct aan de SD worden overgedragen en geëxecuteerd worden.

dit voorbeeld en legden grote aantallen Duitse krijgsgevangenen in de boeien, maar uiteindelijk werd deze praktijk aan beide zijden weer gestaakt. De gevolgen van Operation Basalt, een aanval van Britse commando's op Sark op 3-4 oktober 1942, waren veel erger. Vijf Duitse soldaten werden bij de operatie gevangen genomen en door de commando's vastgebonden. Tijdens een vuurgevecht later die nacht probeerden de gevangenen te ontsnappen, waarop ze doodgeschoten werden. Hitler was woedend over dit nieuws en vaardigde op 18 oktober het geheime 'Kommandobefehl' uit. Hij verklaarde dat commandotactieken een schending vormden van de Geneefse Conventie en gaf de volgende opdracht: "zogenaamde commando's... moeten tot de laatste man toe worden uitgeroeid (of)... onmiddellijk aan de SD overgeleverd worden". Dit betekende het doodvonnis voor de commando's en SAS'ers die in Frankrijk en Noord-Italië gevangen genomen werden tussen 1943 en 1945.

LYNCHPARTIJEN

Soms werden de bemanningen van neergeschoten geallieerde bommenwerpers door Duitse burgers gelyncht. Dit was geen officieel beleid, maar de nazi-leiders deden er ook weinig aan om het te stoppen. De behandeling van de Russische krijgsgevangenen druiste tegen alle internationale rechtsprincipes in. De Duitse oorlog tegen de Sovjet-Unie vanaf de zomer van 1941 werd beschreven als een *Rassenkampf*: een rassenoorlog. Het was een apocalyptische strijd tussen de 'inferieure' Slavische bevolking en de 'superieure' Ariërs. Gevangenen hadden van beide zijden weinig goeds te verwachten. Maar voor de Russische krijgsgevangenen waren de overlevingskansen wel erg klein. De afstanden en het klimaat waren sterk in het nadeel van de uitgeputte, gewonde mannen, die vaak ook nog hun beschermende kleding kwijtgeraakt waren. Minder valide gevangenen werden soms aan de hogere SS- en politiehoofden overgeleverd, die deze 'nutteloze eters' lieten doodschieten. Tijdens de eerste winter van de oorlog namen de Duitse soldaten, die onvoldoende gekleed waren tegen de kou, de vilten laarzen, bontmutsen en jassen van hun Russische gevangenen in beslag. Toen de temperatuur tot ver onder het nulpunt daalde, was het lot van de meeste van deze krijgsgevangenen bezegeld.

In de zomer werden de gevangenen in lange colonnes over de droge steppe verplaatst en eiste uitdroging nog meer levens op. De rantsoenen waren absoluut onvoldoende. Er waren meldingen van uitgehongerde Russische gevangenen die in onbeschutte prikkeldraadversperringen gedreven waren en zich daar uiteindelijk overgaven aan kannibalisme.

MENSELIJKE PROEFKONIJNEN

Als de krijgsgevangenen in Polen of Duitsland terechtkwamen, wachtte hen daar een grimmig lot. Soms moesten ze als dwangarbeiders in munitiefabrieken, mijnen of aan de bouw van de Atlantikwall werken. Anderen werden op het land te werk gesteld. Miljoenen van hen kwamen om het leven door de combinatie van zware arbeid en een karig rantsoen. Ook werden er veel Russische krijgsgevangenen gebruikt als medische proefkonijnen. Zo werd het gifgas Zyklon-B eerst op Russische soldaten uitgeprobeerd. Pas toen er een tekort aan arbeidskrachten ontstond en de Duitsers de krijgsgevangenen hard nodig hadden om hun economie draaiend te houden, werden de ongelukkigen langzaam wat beter behandeld.

Russische Wraak

HET lot van Duitse krijgsgevangenen in Russische handen was even slecht als dat van hun tegenhangers in de Duitse kampen. De "conventieloze" oorlog en de schrijnende leefomstandigheden waaronder de Russische burgerbevolking leed, eisten veel slachtoffers. Vanaf de eerste maanden na de invasie in de Sovjet-Unie tot in 1942 werden veel Duitse soldaten op bevel van de volkscommissarissen en fanatieke officieren onmiddellijk na hun gevangenneming doodgeschoten. Dit was in eerste instantie het gevolg van het Duitse 'Kommissarbefehl' en later van de propaganda-uitingen van mensen als Ilya Ehrenburg in de *Pravda* en de *Krasnaya zvezda*.

Vele duizenden stierven door uitputting tijdens hun tocht naar de werkkampen. De meesten werden als slaven ingezet voor de enorme Russische wederopbouwprojecten of in de mijnen in Siberië. Velen kwamen om door de honger en de zware omstandigheden. Zo'n 95% van de Duitse troepen die in 1941-42 gevangen genomen werden, kwam om het leven; 60 tot 70 procent van de gevangenen uit 1943; voor 1944 was dit 30-40 procent en van degenen die pas in 1945 gevangen werden, stierf nog maar zo'n 20 procent. Pas in 1949 daalde het sterftecijfer tot een aanvaardbaar niveau, omdat de levensomstandigheden toen in de hele Sovjet-Unie beter waren geworden.

Overeenkomstig de afspraken die in Moskou gemaakt waren door de ministers van buitenlandse zaken, lieten de Westerse landen alle Duitse krijgsgevangenen al in 1948 vrij. Moskou ondertekende deze afspraken niet en liet pas in mei 1950 de eerste Duitsers naar huis terugkeren. Een aantal gevangenen was door de Sovjets als "criminele elementen" bestempeld en werd niet vrijgelaten, terwijl anderen pas in 1956 weer thuis kwamen.

Van het totaal van 3.060.000 Duitse soldaten die gevangen genomen werden, kwamen er 1.094.250 nooit meer thuis.

Hieronder:
Kaalgeschoren Duitse krijgsgevangenen in de straten van Leningrad in 1943. Zij zouden moeten boeten voor de gevolgen van hun ideologische oorlog.

Om niet van de honger om te komen en om van de gehate communistische regering af te komen, liepen veel Russische krijgsgevangenen naar de Duitsers over. Het bekendste voorbeeld hiervan is het Vlasov-leger onder leiding van de voormalige generaal van het Rode Leger, Andrej Vlasov. Ook werkten veel voormalige Russische krijgsgevangenen als *Hilfswillige* of *Hiwis*: hulptroepen in het Duitse leger. Er zijn waarschijnlijk zo'n 800.000 Russen overgelopen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een paar duizend kozakken vormden het 15e kozakken-cavalleriekorps in Duitse dienst. Zij vochten tegen de partizanen in Frankrijk en Joegoslavië. In 1945 gaven de kozakken zich in Italië over aan de 2e Britse pantserdivisie.

YALTA

Op de conferentie in Yalta in februari 1945 kwamen de geallieerde leiders overeen de bevrijde gevangenen zo snel mogelijk te repatriëren. Dit betekende dat de westerse geallieerden voormalige Russische krijgsgevangenen moesten wegsturen naar een onzekere toekomst. Helaas waren er veel westerse krijgsgevangenen door het Rode Leger bevrijd uit kampen in Polen en Oost-Pruisen. Stalin hield ze vast als ruilmateriaal om de Britten en Amerikanen te dwingen de kozakken en Hiwis die voor de Duitsers gevochten hadden terug te sturen. Bij terugkeer in de Sovjet-Unie werden deze bijna allemaal geëxecuteerd.

In de laatste weken van de oorlog probeerden de Duitse troepen in het oosten zich terug te trekken tot aan de Britse en Amerikaanse linies, omdat ze bang waren voor de behandeling die ze van de Russen zouden krijgen. De manieren waarop de geallieerde grootmachten met hun Duitse krijgsgevangenen omgingen, liepen sterk uiteen. De westerse landen hielden zich meestal aan het internationale recht, uitzonderingen daargelaten. De Russen hadden echter geen reden om hun gevangenen zachtmoedig te behandelen.

Het lot van de leden van de Waffen-SS was bijna altijd even slecht. Bij elke SS'er was de bloedgroep onder de linkeroksel getatoeëerd. Dit was nuttig om snel eerste hulp te kunnen verlenen, maar het onderscheidde de SS'ers ook van hun collega's van de Wehrmacht en dit bezegelde hun lot. In het westen stierven velen van hen aan hun fanatieke strijdlust of moesten ze de prijs betalen voor de gruwelen die de bevrijders in de concentratiekampen aantroffen. In het oosten bleven de meesten niet lang genoeg in leven om de Russische kampen te bereiken.

Rechts:
Na de aanval bij St. Nazaire in 1942 begraven Britse gevangenen hun gevallenen. De Duitsers bewijzen hun militaire eer. Oorlog en eer konden hier nog steeds naast elkaar bestaan.

Rudolf Hess
De schaduw van de Führer

Rudolf Walter Richard Hess, plaatsvervangend leider van het Duitse rijk, was Hitlers trouwste volgeling. Maar in mei 1941 deed hij een wanhopige poging om de oorlog tegen de Britten te beëindigen.

HESS werd op 26 april 1894 in Alexandrië, Egypte geboren als zoon van een rijke Duitse handelaar. Hij kreeg zijn opvoeding in Alexandrië, Bad Godesberg, Neuchâtel en Hamburg en woonde tot zijn 14e nooit in Duitsland.

Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, meldde Hess zich als vrijwilliger bij de infanterie. Hij zag het leger als een mogelijkheid om te ontsnappen aan zijn dominante vader die geweigerd had hem naar de universiteit te laten gaan en hem verplicht had bij het familiebedrijf te gaan werken. Hess diende in het List-regiment, het Beierse infanterieregiment dat vernoemd was naar de eerste officier die er het bevel voerde: kolonel Von List. Het regiment bestond vooral uit studenten en intellectuelen die zich vrijwillig aangemeld hadden. Door de slechte leiding leed het regiment tijdens de oorlog zware verliezen. Hess diende aan het Westelijk Front als leider van een stoottroep en raakte bij Verdun twee keer gewond. Later werd hij luitenant bij de keizerlijke luchtmacht en aan het eind van de oorlog diende hij als piloot.

In 1919 werd Hess lid van het Thule Gesellschaft. Voor de buitenwereld was dit een genootschap dat zich aan de studie van oude literatuur wijdde, maar in wezen hield de beweging zich bezig met extreem nationalisme, raciaal mysticisme, occultisme en antisemitisme. De Thule-groepering onderhield nauwe banden met plaatselijke Freikorpsen, maar had weinig direct contact met de arbeidersklasse. Om die contacten te verbeteren, besloten de leiders van het Thule Gesellschaft de NSDAP te steunen. Hess studeerde inmiddels aan de universiteit van München, waar hij les kreeg van professor Karl Haushofer, een voormalige generaal wiens theorie over geopolitiek en rassen een diepe indruk op Hess maakte. Hij was tevens lid van het Freikorps dat was opgericht door de Beierse oorlogsheld Ritter von Epp.

In de zomer van 1920 woonde hij een bijeenkomst bij in een Bierhalle en hoorde Hitler daar spreken. De impact was enorm. Hess zei dat het aanvoelde "als een visioen". Op 1 juli 1920 werd hij lid nr. 16 van de Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. Hess bleek een geduchte straatvechter, die vol overgave knokte met de marxistische en socialistische paramilitairen die probeerden Hitlers bijeenkomsten en toespraken met geweld te verstoren.

Tijdens de mislukte putsch in 1923 stond hij aan Hitlers zijde toen de politie het vuur opende op de groep. Hij vluchtte naar Oostenrijk, maar keerde naar Duitsland terug om weer bij zijn leider te kunnen zijn. Hij werd gearresteerd en gevangen gezet in Landsberg. De gevangenis was in 1909 als een Festung (fort) gebouwd in de stijl van een middeleeuws kasteel. De naam Festung werd alleen gebruikt voor plekken waar mensen 'eerzaam' gevangen zaten. In zijn tijd in de gevangenis met Hitler droeg hij zijn eigen kleren en ontmoette hij verscheidene van Hitlers politieke bezoekers. In Landsberg begon Hitler met het schrijven van *Mein Kampf*, waarin hij zijn politieke filosofie uiteen zette. Hess hielp hem: hij schreef op wat Hitler dicteerde en redigeerde bepaalde stukken. Daarnaast wist hij, op basis van Haushofers lessen, Hitler te interesseren in geopolitiek en deed hij enkele redactionele suggesties betreffende Lebensraum en de historische rol van het Britse keizerrijk.

IDOLAAT VAN DE FÜHRER

Hitler was wellicht een soort tweede vader ter vervanging van zijn biologische vader die Hess zo verlegen en onzeker gemaakt had. Gedurende enkele jaren werkte Hess als Hitlers persoonlijke secretaris zonder officiële partijrang. Hij hield ook contact met Haushofer en slaagde er in die tijd ook nog in voldoende vlieguren te krijgen. Maar toen de aanhangers van Strasser binnen de partij steeds moeilijker onder controle te houden waren, werd Hess gedwongen een actievere rol in de nazi-organisatie in te nemen.

In 1932 werd Hess benoemd tot hoofd van het Centrale Politieke Comité in de rang van *SS-Obergruppenführer*. Op 21 april 1933 werd hij vervangend Führer, een functie die vooral een ceremonieel karakter had. Hij kreeg allerlei titels, zoals rijksminister zonder portefeuille, werd lid van de geheime kabinetsraad en de ministerraad voor de rijksdefensie. Hess was niet de meest invloedrijke volgeling van Hitler, maar via zijn toespraken en zijn werk in het centrale comité leverde hij wel zijn bijdrage aan de vrijheidsbelemmerende, sterk antisemitische leefomstandigheden in het Duitsland van de jaren 30. In 1939 werd hij benoemd tot Hitlers opvolger na Goering.

Boven:
Hoewel de persoonlijke ambities van Rudolf Hess niet zo groot waren, was hij ongetwijfeld een van de belangrijkste mannen in het Derde Rijk tijdens de eerste jaren van het nazi-bewind.

Hieronder:
Hess volgde Hitler tijdens zijn gevangenschap in de gevangenis van Landsberg na de mislukte putsch in 1923. Daar hielp hij de toekomstige dictator bij het schrijven van **Mein Kampf.**

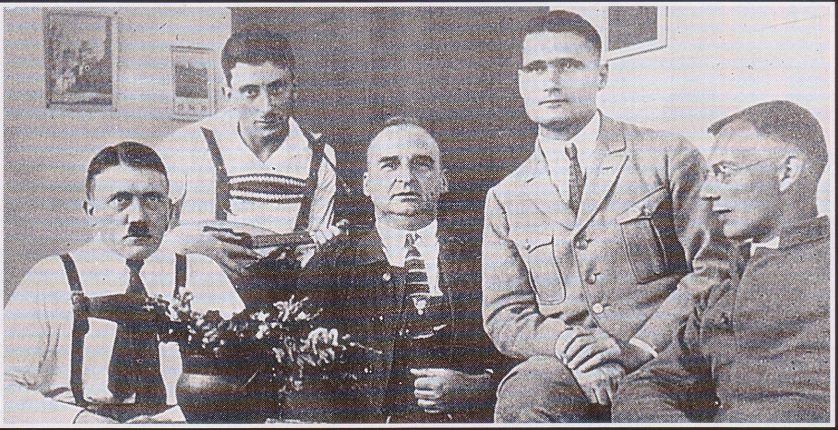

ONDERWERP VAN SPOT

Het was duidelijk dat Hess helemaal niet doorhad hoe hij zijn macht kon aanwenden. Hij was niet sterk genoeg voor het politieke spel tegen sluwe tegenstanders als Himmler, Bormann en Goering.

Hierboven:
Hess herdenkt samen met Hitler, Goering, Ritter von Epp en andere alte Kameraden de putsch in München. Hess was trouw en ijverig, maar zijn belangrijkste eigenschap was zijn absolute geloof in Adolf Hitler.

Hierboven:
De jonge Rudolf Hess poseert voor een portret met zijn zus. Door zijn opvoeding als zoon van een rijke zakenman en zijn jeugd in Egypte had hij een heel andere achtergrond dan de meeste andere nazi's.

Hierboven:
Hess wandelt met zijn vrouw (midden) en enkele vrienden door het Beierse landschap. In tegenstelling tot de meeste van zijn rivalen binnen de partij had Hess een smetteloos privé-leven: de enige schaduw op zijn huwelijk was dat het maar niet wilde lukken nakomelingen te produceren.

De pogingen van Hess en zijn vrouw om een erfgenaam voort te brengen, maakten hem tot een onderwerp van spot binnen de nazi-elite. Volgens Goebbels hadden ze astrologen geraadpleegd en had Hess speciale drankjes gedronken. Toen hun zoon geboren werd, waren er sterke geruchten dat Hess niet de vader zou zijn. Toen uiteindelijk de oorlog uitbrak, werd al snel duidelijk dat Hess eigenlijk niet voldoende kwaliteiten had om zijn partijrang te rechtvaardigen, en de Führer distantieerde zich steeds meer van zijn trouwe volgeling. In deze periode begon Hess ook de eerste tekenen van geestesziekte te vertonen. Misschien ging Hitler Hess hierdoor negeren, maar het kan ook zo zijn dat Hess juist door Hitlers vervreemding psychisch in de war raakte.

VLUCHT NAAR SCHOTLAND

Op 10 mei 1941 trok Hess een Luftwaffe-uniform aan en steeg hij op in een tweemotorige Messerschmitt Bf 110 die met extra brandstoftanks was uitgerust. Hij vloog 1500 kilometer van Augsburg in Duitsland tot op 50 kilometer van het huis van de Duke of Hamilton bij Glasgow in Schotland, waar hij uit het vliegtuig sprong. Toen hij op de grond aankwam, werd hij aangehouden door een Schotse boer. Hij vertelde de boer dat hij kapitein Horn was en zei "I have an important message for the Duke of Hamilton". De hertog had in 1936 met een aantal nazi-leiders gesproken tijdens de Olympische Spelen in Berlijn. Hess, die schijnbaar geloofde dat de Britse aristocratie de politiek kon beïnvloeden wilde een vredesakkoord tussen Groot-Brittannië en Duitsland voorstellen. Hij realiseerde zich hoe belangrijk het voor Duitsland was om op voet van vrede te leven met Groot-Brittannië, voordat Hitler Duitsland op twee fronten in de oorlog zou storten door Operatie Barbarossa te starten. Hess dacht dat de hertog hem zou voorstellen aan koning George VI en dat de koning ertoe overgehaald kon worden Churchill uit zijn ambt te ontzetten. Tijdens zijn ondervraging door de Britten stelde hij voor Duitsland de vrije hand te geven in Europa, in ruil waarvoor Groot-Brittannië en het Britse rijk gevrijwaard zouden blijven van de Duitse agressie. Hij was ervan overtuigd dat Duitsland de oorlog zou winnen en als de Britten zijn genereuze aanbod niet aanvaarden, zouden de aanvoerroutes naar het land worden afgesneden door een blokkade met U-boten en zou de bevolking verhongeren. Voor de Britten was het duidelijk dat Hess geestelijk niet helemaal stabiel was. Zij concludeerden dat hij krankzinnig dreigde te worden en alleen voor zichzelf sprak. Prime Minister Churchill wond zich enorm op over de uitspraken van Hess en gaf zijn minister van buitenlandse zaken, Anthony Eden, opdracht Hess als een krijgsgevangene te beschouwen. Was men in Londen al verrast door de onverwachte gast, in Berlijn heerste er totale consternatie. Hitler dacht dat Hess krankzinnig geworden was. De nazi-leiders waren bovendien bang dat Groot-Brittannië dit verhaal zou opblazen om te suggereren dat er inderdaad voorbereidingen getroffen werden voor een geheim vredesakkoord. Daarmee zou dan een gevaarlijke wig gedreven kunnen worden tussen Duitsland, Italië en Japan. Geschokt schreef Goebbels in zijn dagboek "Lieber Gott, en dat was dan de tweede man in ons rijk. Wat moet de wereld wel niet van ons denken?"

Als gevangene vertoonde Hess een steeds instabieler gedrag en ontwikkelde hij een paranoïde angst dat zijn eten vergiftigd was. In 1945 werd hij naar Duitsland teruggestuurd. In 1946 stond hij terecht voor het internationale militaire tribunaal in Neurenberg. Tijdens het proces leek hij vaak afwezig en staarde hij maar wat in de ruimte. Ook beweerde hij aan geheugenverlies te lijden. Hij zag eruit als een gebroken man. De rechters van het tribunaal verklaarden: "het is misschien waar dat Hess zich abnormaal gedraagt, aan geheugenverlies lijdt en mentaal afgetakeld is tijdens zijn proces. Maar uit niets blijkt dat hij de ernst van de aanklachten niet begrijpt of niet in staat is zichzelf te verdedigen. Hij is tijdens het proces op vaardige wijze vertegenwoordigd door de raadsman die hem voor dit doel door het tribunaal is toegewezen. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat Hess niet geestelijk gezond was op het moment dat de daden die hem ten laste zijn gelegd gepleegd werden". Tijdens zijn heldere momenten uitte hij herhaaldelijk zijn loyaliteit aan Hitler. Hij eindigde zijn slotverklaring met de woorden "Ik heb vele jaren mogen leven en werken met de grootste zoon die door mijn natie in de duizend jaar van haar bestaan is voortgebracht. Zelfs als ik het kon, zou ik deze periode niet uit mijn bestaan willen wissen. Ik heb nergens spijt van. Als ik nog eens voor de keuze stond, zou ik precies hetzelfde doen als indertijd, zelfs als ik wist dat ik daarvoor uiteindelijk op de brandstapel terecht zou komen..." Hij werd schuldig bevonden aan punt een (samenzwering voor het plegen van de misdaden die in de andere punten ten laste zijn gelegd) en punt twee (misdaden tegen de vrede) van de tenlastelegging en veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf in de Spandau-gevangenis in Berlijn. Hoewel anderen die in Nürenberg veroordeeld werden, vrijkwamen nadat ze hun straf hadden uitgezeten, stond de Sovjet-Unie erop dat levenslang voor Hess ook daadwerkelijk levenslang moest zijn. Op 17 augustus 1987, na 41 jaar in de gevangenis, ging Hess tijdens zijn dagelijkse wandeling over het gevangenisterrein een schuurtje binnen. De 93-jarige pleegde daar zelfmoord door zichzelf te wurgen met een stuk elektriciteitsdraad.

Oorlogsmisdadiger of gek?

Hieronder:
De geallieerden zetten Hess op de tweede stoel in de beklaagdenbank in Neurenberg, hoewel hij in feite na het begin van de dertiger jaren niet meer echt een hoge positie had gehad binnen de nazi-hiërarchie. Tijdens het proces vertoonde Hess tekenen van mentale instabiliteit die grensde aan krankzinnigheid: toch veroordeelde het internationale militaire tribunaal hem tot een levenslange gevangenisstraf.

Rechts:
Het wrak van de Messerschmitt Bf 110 waarmee Rudolf Hess naar Schotland vloog.

Hieronder:
Hess bracht de laatste 20 jaar van zijn leven door als de enige gevangene in Spandau. De oude man die hier door de sneeuw schuifelt, pleegde uiteindelijk zelfmoord, hoewel er theorieën zijn dat hij vermoord werd.

De slag om de Middellandse Zee

Hoewel de Middellandse Zee geen hoge prioriteit had voor de Wehrmacht, moesten hier reserves ingezet worden die men elders hard nodig had en verscheen hier de eerste barst in het Duitse pantser.

De slag om de Middellandse Zee werd vooral in de lucht en op zee uitgevochten. De belangrijkste Duitse bijdrage aan deze slag werd geleverd door de Luftwaffe, die vanaf bases in Noord-Afrika, Italië, Griekenland en Kreta opereerde.

OP de avond van 10 juni 1940 verklaarde de Italiaanse dictator Benito Mussolini de oorlog aan Groot-Brittannië en Frankrijk. De Britten en Fransen waren de week daarvoor uit Duinkerken geëvacueerd. De Duitse troepen trokken vier dagen later Parijs binnen. Het was een opportunistische daad van een avonturier die 'een paar duizend doden moest scoren om ook als oorlogsvoerende partij aan de onderhandelingstafel te kunnen zitten'. Uiteindelijk zou deze actie honderdduizenden slachtoffers kosten en zou hij niet op de vredesonderhandelingen eindigen, maar aan een strop aan een lantaarnpaal.

Mussolini's daad werd in Berlijn even weinig gewaardeerd als in Londen of Parijs. Hitlers generaals hadden aan hun Italiaanse bondgenoten laten weten dat Duitsland geen reserves had om eventuele oorlogshandelingen door de Italianen te ondersteunen. Ze hadden geen hoge dunk van de gevechtskwaliteiten van de Italiaanse troepen, gezien de manier waarop het Italiaanse leger uiteen was gevallen toen het tijdens de Eerste Wereldoorlog door Duitse troepen was aangevallen. Tijdens de eerste maanden van de oorlog die Mussolini voerde, leek er niet veel veranderd te zijn.

Op 3 juli 1940 vielen de Britten de Franse oorlogsschepen aan die na de Franse capitulatie naar hun bases in Noord-Afrika gevlucht waren. Deze actie, bekend als het verraad van Mers-el-Kébir, zorgde ervoor dat deze machtige oorlogsbodems nooit in Duitse handen konden vallen. Hiermee liet Groot-Brittannië aan de rest van de wereld, en met name aan Amerika, zien hoe vastberaden men was. Maar dit betekende nog niet dat de Britten nu ook heer en meester waren in de Middellandse Zee. Italië had een geduchte vloot, met o.a. vier gemoderniseerde slagschepen en twee nieuwe slagschepen die elk moment van stapel konden lopen. Als gevolg van een onderling conflict tussen de Italiaanse strijdkrachten in de jaren 30 hadden ze geen vliegdekschepen, maar dankzij de luchtvelden in Italië, Noord-Afrika en op de Griekse eilanden kon de vloot altijd op luchtsteun vanaf het land rekenen.

EEN VEROUDERDE VLOOT

De Britse Royal Navy had wel vliegdekschepen, maar had daarvoor

> "De Führer vertelde me dat de Middellandse Zee nu het belangrijkste strijdtoneel voor de marine was. Alle U-Boote moesten daar naartoe - daarmee haalde hij mijn boten uit de Atlantische Oceaan weg op een moment dat wij daar de beslissende slag hadden kunnen uitdelen."
> Admiraal Dönitz vertelt over 1941

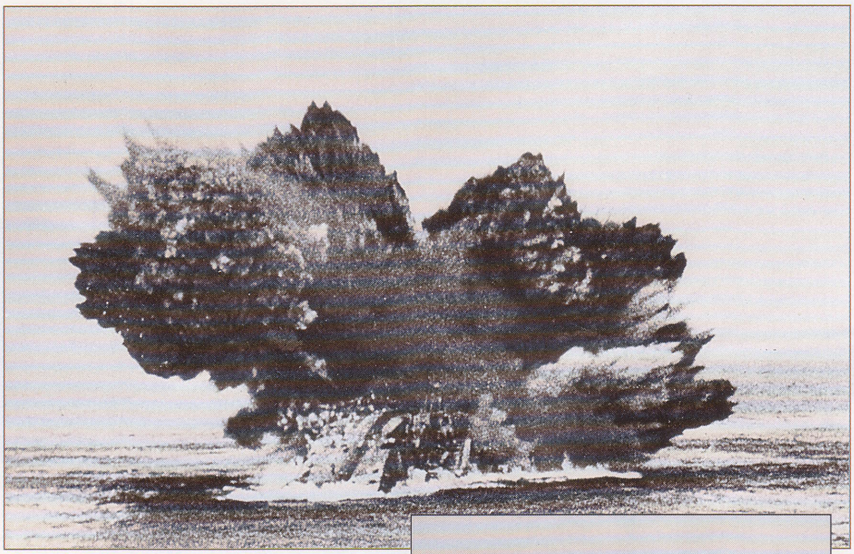

Boven:
Het slagschip HMS Barham ontploft op 25 november 1941 na geraakt te zijn door drie torpedo's van U-331. Deze U-Boot was een van de vele onderzeeërs die door Hitler naar de Middellandse Zee gestuurd werden in een poging om de aanvoerroutes voor het Afrikakorps veilig te stellen.

Rechts:
Twee weken eerder, op 13 november, had U-81 het vliegdekschip HMS Ark Royal tot zinken gebracht. De bemanning was tijdig geëvacueerd. Er werden nog pogingen gedaan om het schip te behouden, maar de volgende dag zonk het voorgoed.

slechts een handjevol vliegtuigen ter beschikking. De oude slagschepen waren langzamer dan de verbouwde Italiaanse schepen. De 15-inch kanonnen wogen niet op tegen de modernere 203-mm (8-inch) kanonnen van de Italiaanse zware kruisers. Op 9 juli raakten de twee vloten slaags voor de kust van Calabrië, waar de Italianen een konvooi van Italië naar Libië escorteerden en de Britten voorraden naar Malta verscheepten. Het was slechts een lichte schermutseling, die echter de toon zette voor de volgende twee jaar. De Italiaanse marineofficieren waren zeer voorzichtig en trokken zich bij gevaar al snel terug. Bovendien was er aan Italiaanse zijde vrijwel geen coördinatie tussen de luchtmacht en de marine. Om de troepen in Libië te bevoorraden, moest Italië langs Malta varen waar de Britten zowel vliegtuigen als onderzeeërbases hadden. Voor de Britten liep de snelste route naar hun troepen in Egypte via de Middellandse Zee; het alternatief was om helemaal om Afrika heen te varen. Vliegtuigen, oppervlakteschepen en onderzeeërs werden ingezet als transport- of escorteschepen, waarbij de partijen het ene moment jager en het andere moment de prooi waren. Het verloop van de oorlog in de woestijn werd mede bepaald door de slag om de Middellandse Zee.

Mussolini's oorlogsverklaring kwam 72 uur nadat zijn regering de Italiaanse koopvaarders het advies had gegeven naar een veilige haven te varen. Het advies kwam te laat: ongeveer een derde van de Italiaanse koopvaardijvloot werd midden op zee door de Royal Navy overvallen. In september 1940 kwam het Italiaanse leger in Noord-Afrika eindelijk voorbij de Egyptische grens, waar ze een serie versterkte kampen opzetten in de buurt van het Suezkanaal. In november werden de Italiaanse slagschepen die voor anker lagen in de haven van Taranto aangevallen door 21 Swordfish-tweedekkers, die waren opgestegen van Britse vliegdekschepen. Drie slagschepen lagen aan het eind van de nacht tot boven het dek onder water: als het water minder ondiep was geweest, dan waren ze voorgoed verloren geweest. De overige schepen kregen het bevel zich naar het noorden te begeven waar ze veiliger waren. Vervolgens voerden de Britten een tegenaanval uit in Egypte en werden de Italianen tot ver in Libië teruggedreven. De strategisch belangrijke havenstad Tobroek viel in januari 1941.

DUITSLAND KOMT TUSSENBEIDE

Maar in plaats van door te stoten naar Tripoli, staakten de Britten hun offensief en lieten ze eerst een expeditiemacht landen in Griekenland. De Duitse troepen werden naar Libië gestuurd om Mussolini in Afrika bij te staan, en onder de energieke leiding van *Generalmajor* Erwin Rommel groeide een plaatselijke tegenaanval uit tot een grote operatie waarmee zelfs Tobroek bijna opnieuw werd ingenomen. Uiteindelijk werd de havenstad omsingeld en probeerden een Brits en een Australisch garnizoen de stad onder een onophoudelijk bombardement van de Luftwaffe te verdedigen. Hitlers overgelopen propagandaman 'Lord Haw Haw' schold de Britse soldaten in Libië en Egypte uit voor 'woestijnratten', een naam die ze zelf al snel als geuzennaam aannamen.

In maart had een aanval van de Italiaanse marine desastreuze gevolgen. Een eskader met als middelpunt het moderne slagschip Vittorio Veneto viel voor de kust van Kreta een aantal Britse kruisers aan. Torpedo's afgeworpen door bommenwerpers van HMS *Formidable* wisten de Italiaanse

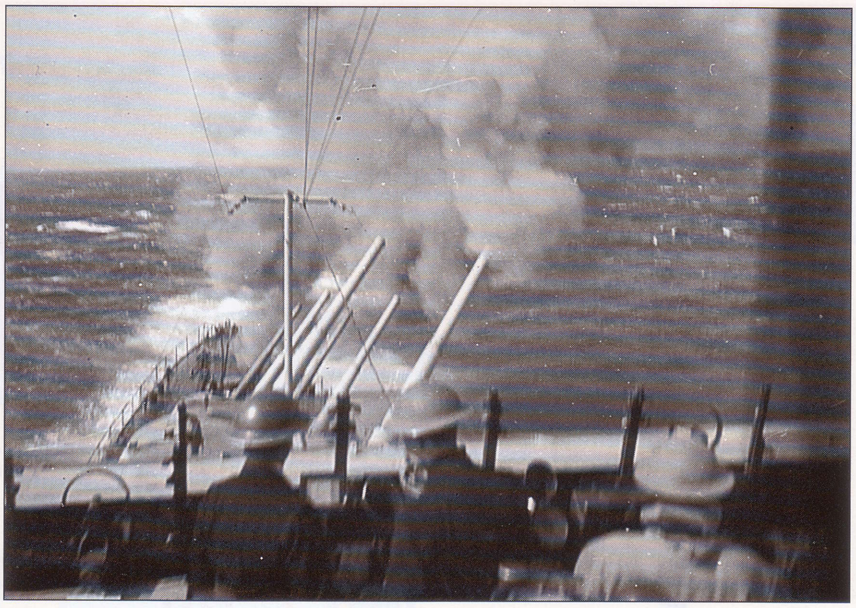

Rechts:
Een slagkruiser van de Royal Navy valt Italiaanse vlooteenheden aan. De Britse aanvoerlinies liepen over de hele lengte van de Middellandse Zee en waren zeer kwetsbaar voor aanvallen vanaf door de Asmogendheden bezette kusten. De Italiaanse marine vocht echter niet erg agressief en de Kriegsmarine kon niet veel meer doen dan een paar U-boten sturen om te helpen.

kruiser *Pola* uit te schakelen. Twee andere kruisers bleven die nacht bij haar om hulp te bieden terwijl de hoofdmacht zich terugtrok, in de overtuiging dat de Britten dit ook gedaan hadden. In plaats daarvan werden de drie schepen van korte afstand tot zinken gebracht door de slagschepen van admiraal Cunningham die ongemerkt dichterbij gekomen waren.

Tobroek werd 's nachts met schepen vanaf zee bevoorraad, waarbij mijnenleggers zoveel mogelijk assistentie verleenden. Het lossen moest snel gebeuren, zodat de schepen weer op veilige afstand waren als het 's ochtends licht werd. Dit was niet altijd mogelijk en verschillende schepen werden in de haven tot zinken gebracht, terwijl andere het overleefden door zich als een wrak voor te doen.

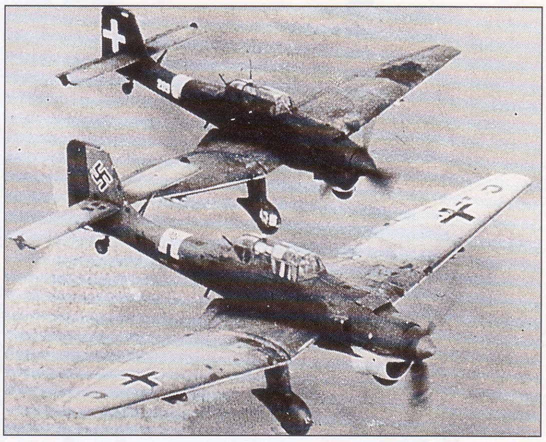

Rechts:
In de lucht kon Duitsland wel helpen. De Middellandse Zee is lang, maar niet erg breed, en is grotendeels door vliegtuigen vanaf bases op het land te bereiken. De Italiaanse Regia Aeronautica had meer effect dan de marine en met de ondersteuning van Luftwaffe-eenheden bleek dit een ernstige bedreiging voor de Britse communicatie in het gebied.

Tijdens 'Operation Tiger' brachten de Britten met een konvooi dat de hele Middellandse Zee overspande 250 tanks naar hun troepen in Egypte. Ze werden daarbij vooral tegengewerkt door Fliegerkorps X van de Luftwaffe: zo'n 120 tweemotorige bommenwerpers, 150 Ju-87 'Stuka's' en 40 Messerschmitt Me-110 langeafstandsjagers. Vanaf hun bases op Sicilië konden zij de Afrikaanse kust bereiken en maakten ze het de Britse schepen knap lastig. Malta kwam zwaar onder vuur te liggen en het werd moeilijker voor de Britten om hun luchtbasis op het eiland in stand te houden. De verdedigers werden sneller uit de lucht geschoten of op de grond vernietigd dan dat er vervangende toestellen konden worden ingevlogen.

De poging van Groot-Brittannië om Griekenland te steunen moest uiteindelijk in mei 1941 gestaakt worden. Er werden zo'n 50.000 manschappen gered. De meesten van hen gingen naar Kreta. De Italiaanse marine hield zich toen opvallend rustig, evenals tijdens de Duitse luchtlandingen op Kreta. De daaropvolgende evacuatie van het eiland werd door de Luftwaffe sterk bemoeilijkt. Het was maar goed voor de Britten dat de meeste Duitse bommenwerpers aan het eind van de maand vanwege 'Operatie Barbarossa' naar Oost-Europa moesten. In de maanden juni en juli vochten de Britse en Franse marine tegen elkaar toen de Britten het door de Fransen bezette Syrië en Libanon binnenvielen.

De 10e onderzeeërflottielje van de Royal Navy werd met toenemend effect ingezet in de zomer van 1941, nadat men erin geslaagd was de Italiaanse marinecode te ontsleutelen. Er liepen verdacht vaak konvooien in de hinderlaag van de Britten, die zelfs verkenningsvluchten in scène gingen zetten om deze 'toevallige onderscheppingen' nog een beetje geloofwaardig te doen lijken. De Italiaanse verzoeken om assistentie - en een hele serie klachten van Rommel - leidden ertoe dat Hitler Duitse onderzeeërs naar de Middellandse Zee zond. Binnen korte tijd brachten zij zowel het vliegdekschip *Ark Royal* als het slagschip *Barham* tot zinken. Bovendien slaagden kikvorsmannen van de Italiaanse marine erin mijnen aan te brengen onder twee Britse slagschepen en een tanker. De *Queen Elizabeth* en de *Valiant* konden nog wel gerepareerd worden, maar waren een paar maanden onbruikbaar. Het was echter twijfelachtig of de Italiaanse admiraals dit tijdelijke voordeel zouden benutten. Op het vasteland werden de Duitsers door de Britse 'Operation Crusader' gedwongen het beleg van Tobroek te staken en zich in december richting Tripoli terug te trekken.

Intussen verloor het Britse leger in Noord-Afrika een serie slagen tegen Rommels Afrikakorps. Tobroek, dat

Het strijdtoneel

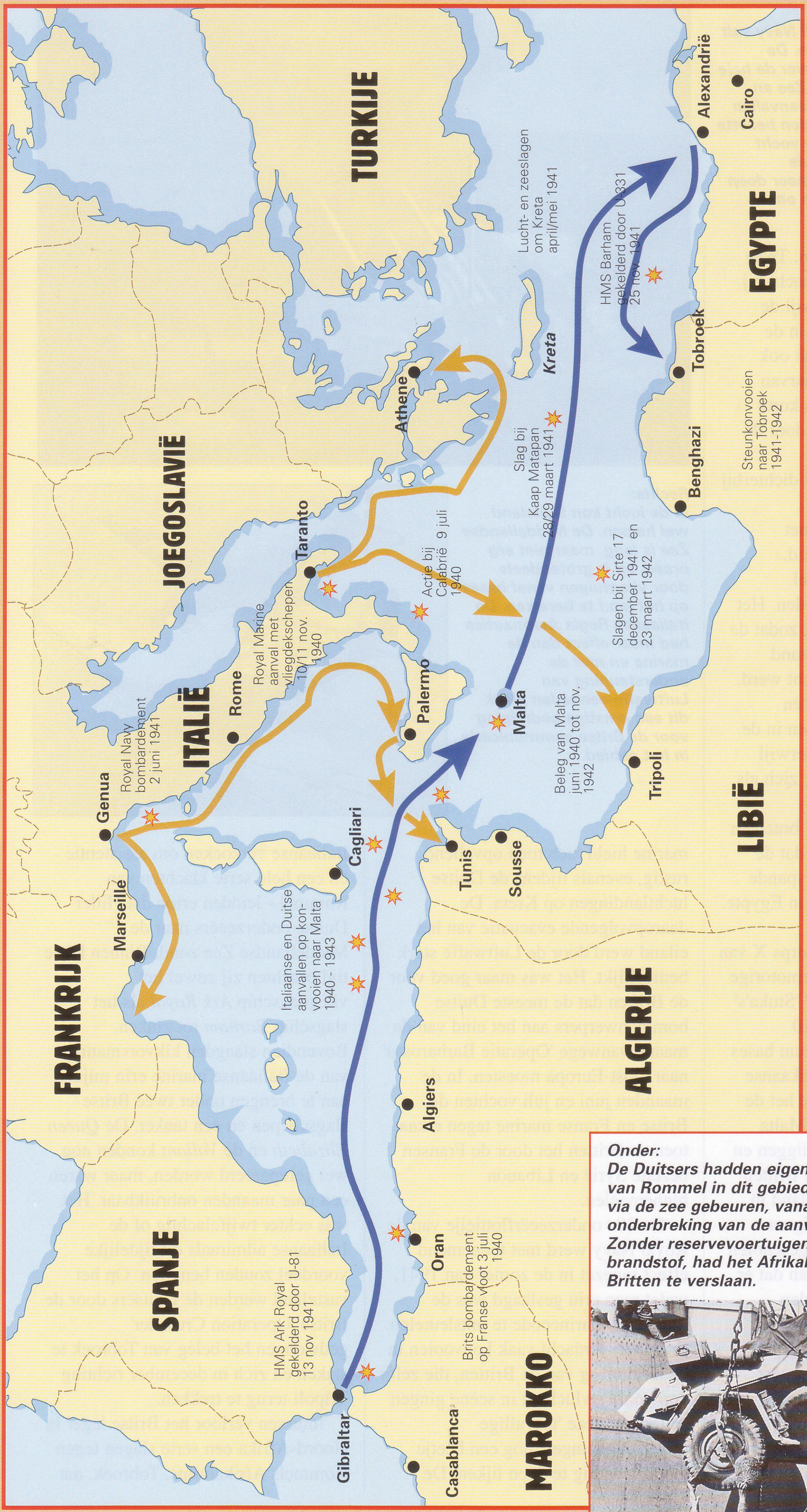

LANGE tijd was de Middellandse Zee van weinig belang voor de Duitse strijdkrachten, maar op politiek en economisch terrein speelde dit gebied wel een rol. Duitsland moest zijn bondgenoot Italië helpen en wilde de belangrijke Britse handelsroute afsnijden. De Middellandse Zee strekt zich over een lengte van drieduizend kilometer van oost naar west uit, maar is op zijn smalst amper 150 kilometer breed. De Britse handelsaanvoer vanaf het Suezkanaal verliep via de Middellandse Zee en ter bescherming daarvan had de Royal Navy drie belangrijke bases: op Gibraltar, Malta en bij Alexandrië in het oosten.

ZEEROUTES

De communicatielijnen van de Asmogendheden waren veel korter. Het Italiaanse rijk in Noord-Afrika, waarvan Libië het centrum vormde, lag aan de andere kant van het smalste gedeelte van de zee. De Asbases waren zo geplaatst dat ze de geallieerde konvooien zoveel mogelijk overlast konden bezorgen, hetgeen de Britten aan den lijve zouden ondervinden. Maar Malta vormde weer een serieuze bedreiging voor de communicatielijnen van de As. Hoewel de reis vanuit de Italiaanse havensteden naar Tunis of Benghazi niet erg lang was, waren de onderzeeërs van de Royal Navy en de jagers en bommenwerpers van de RAF die op het eiland gelegerd waren een groot probleem voor de bevoorrading van Rommel en zijn Afrikakorps.

Onder:
De Duitsers hadden eigenlijk alleen het Afrikakorps van Rommel in dit gebied. De bevoorrading moest via de zee gebeuren, vanaf Italië naar Libië, en elke onderbreking van de aanvoerlinies was rampzalig. Zonder reservevoertuigen, munitie en bovenal brandstof, had het Afrikakorps weinig kans de Britten te verslaan.

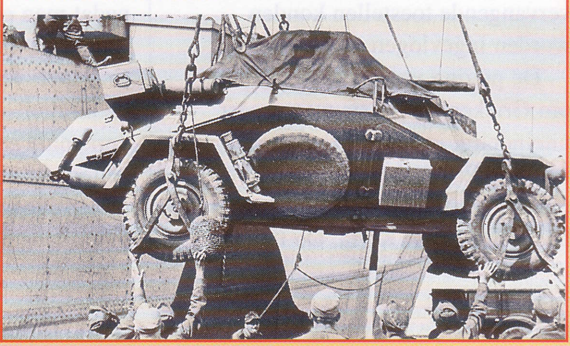

men tot dan toe zo onverzettelijk verdedigd had, werd binnen een dag door de Duitsers heroverd en de Britten werden tot vlak voor het Suezkanaal teruggedreven. Zoals zo vaak eerder werd de commandant ontslagen en kreeg het 8e leger een nieuwe generaal, vers uit Engeland: Bernard Montgomery. Ook de Duitsers, die nu meer dan 1600 kilometer aan woestijnwegen tussen hun eigen posities en de enige bruikbare havenstad hadden liggen, werden gedwongen zich in te graven. Er volgde een logistieke race. De Royal Navy zette een grote operatie op touw om het beleg van Malta te doorbreken en slaagde er tegen hoge kosten in brandstof, munitie en voedsel aan de troepen op het eiland te leveren. Wat de belegerde verdedigers niet wisten, was dat de Duitsers juist besloten hadden niet door te gaan met hun invasieplannen. In plaats daarvan gingen de geduchte *Generalmajor* Ramcke en zijn elite *Fallschirmjäger* naar Noord-Afrika, waar ze gedurende de rest van de woestijnoorlog als grondtroepen zouden vechten. De aanval op Kreta had namelijk grote verliezen gekost voor de Duitse luchtlandingstroepen en Hitler was ervan overtuigd dat een aanval op Malta dezelfde gevolgen zou hebben. Met het nieuws over de successen in het zuiden van Rusland steeg Rommels zelfvertrouwen dat hij de geallieerden uit El Alamein kon verdrijven en Cairo kon innemen, zonder de riskante inzet van parachutisten.

SLACHTING

Vanaf juli 1942 eindigde meer dan eenderde van de ladingen die de Asmogendheden van Italië naar Noord-Afrika stuurden op de bodem van de Middellandse Zee. Achter de Britse posities bij El Alamein werden bergen voorraden aan land gebracht, waaronder voldoende artilleriemunitie voor een massaal bombardement en honderden splinternieuwe Amerikaanse tanks. Rommels bevoorrading, als die al in Libië aankwam, moest aangevoerd worden via de lange weg door de woestijn, onder de constante dreiging van aanvallen uit de lucht en vanaf zee.

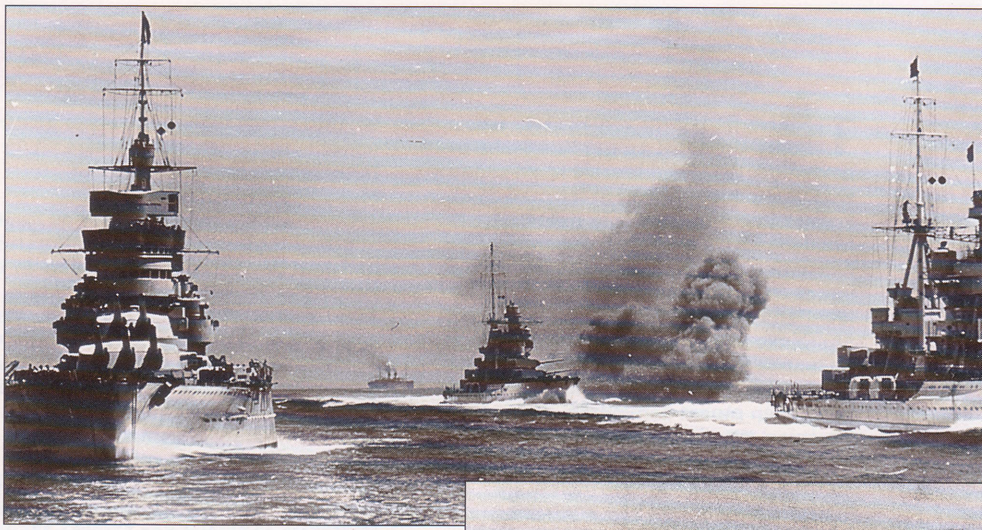

Hierboven:
Een Italiaans eskader vaart uit. De Italiaanse schepen waren snel en krachtig en de oppervlaktevloot was sterker dan de Kriegsmarine. Maar de Italiaanse commandanten maten hun krachten nooit met hun Britse vijanden.

Rechts:
In 1943 was het bevoorraden van het Afrikakorps een nachtmerrie geworden. De Luftwaffe probeerde voorraden in te vliegen, maar de trage transportvliegtuigen zoals deze Me 323 waren een gemakkelijke prooi voor de RAF-jagers.

Met de nederlaag bij El Alamein in oktober en landingen van de Engelsen en Amerikanen in Algerije en Marokko in november was het einde van de oorlog in Noord-Afrika onafwendbaar, maar doordat Hitler alsmaar verse troepen naar Tunesië bleef sturen, duurde de campagne nog tot in 1943. De overgebleven eenheden van de Franse marine die trouw waren gebleven aan de Vichy-regering, en voor wie Mers-el-Kébir nog vers in het geheugen lag, verzetten zich met hand en tand tegen de Britten en Amerikanen. Het nog niet helemaal afgebouwde slagschip *Jean Bart*, dat in Casablanca lag, bracht het Amerikaanse slagschip *Massachusetts*, met vijf voltreffers tot zinken. Franse torpedobootjagers en onderzeeërs voeren uit tegen de Amerikaanse Task Force, maar moesten het onderspit delven.

EERZAAM VERLIES

In vergelijking met het Duitse leger leken de Britten en de Amerikanen maar saaie bureaucraten. Binnen een paar dagen wisten de Duitsers door te improviseren hetzelfde voor elkaar te krijgen als waar de geallieerden maanden aan voorbereiding voor nodig hadden gehad. Ter plekke geformeerde eenheden wisten de geallieerden ver genoeg van Tunis af te houden om een aanzienlijk bruggenhoofd op te kunnen werpen. Met een ontspannen actie door het 8e leger wist Rommel uit Egypte te komen en uiteindelijk onverwacht toe te slaan tegen de Amerikanen bij de Kasserine-pas. Maar Hitler had te lang passief toegekeken: nadat hij de langverwachte geallieerde invasie in Italië tegengehouden had, weigerde hij toestemming te geven voor een tijdige evacuatie van het Afrikakorps. Een poging om zijn mannen op het allerlaatste moment via de lucht te evacueren leidde tot een massale slachting onder de Duitse transportvliegtuigen door geallieerde jagers. Op het water brachten de snelle geallieerde patrouilleschepen hun vijanden meedogenloos tot zinken. Ontsnappen via zee was niet mogelijk. En de Italiaanse admiraals waren bezig met hun plannen Mussolini omver te werpen en naar de andere kant over te lopen.

Beleg van Malta

TIJDENS de winter van 1941-42 was Hitlers aandacht op het Russische front gevestigd, waar zijn invasie in de sneeuw was vastgelopen. Maar in februari 1942 kreeg zijn commandant in het Middellandse Zeegebied, *Feldmarschall* Kesselring, van de Führer toestemming voor een aanval op Malta met luchtlandingstroepen en amfibievoertuigen. De successen van de Italiaanse konvooien waren zo minimaal geworden, dat men zelfs per onderzeeër voorraden moest aanvoeren. 'Operatie Hercules' was gepland voor juni/juli 1942 en zou uitgevoerd worden door Italiaanse en Duitse luchtlandingstroepen. De operatie startte met een intensief bombardement, dat als doel had de luchtverdediging op Malta uit te schakelen, te voorkomen dat de RAF daar jachtvliegtuigen zou stationeren en de haven onveilig te maken voor Britse onderzeeërs.

De Britten vochten met man en macht om het eiland te behouden. Er werden vier bevoorradingsschepen naartoe gestuurd onder escorte van vier kruisers en 19 torpedobootjagers. Ze werden herhaaldelijk vanuit de lucht gebombardeerd en zelfs door de Italiaanse marine aangevallen. Hierbij verloren de Italianen twee torpedobootjagers in een zware storm voor de kust van Sicilië. Het Amerikaanse vliegdekschip *Wasp* werd in april nog naar de regio gestuurd om extra Spitfires aan te voeren, maar in juni waren de omstandigheden rijp voor Kesselrings invasie. De Britse konvooien werden vrijwel onmogelijk gemaakt en de bevoorrading van de soldaten en eilandbewoners was tot een kritisch laag niveau gedaald. Koning George VI gaf de Maltesers collectief een George Medal voor hun verzet. Lord Gort VC, voormalig commandant van de British Expeditionary Force, werd benoemd tot bevelvoerder op het eiland. De luchtverdediging werd georganiseerd door Air Vice Marshal Keith Park.

Hierboven: De bevolking van Malta overleefde de onophoudelijke bombardementen van de Luftwaffe en de Regia Aeronautica. Vanaf januari 1942 voerden de vliegtuigen van de Asmogendheden dagelijks tenminste 80 vluchten uit, met meer dan 100 vluchten van bommenwerpers per dag begin april.

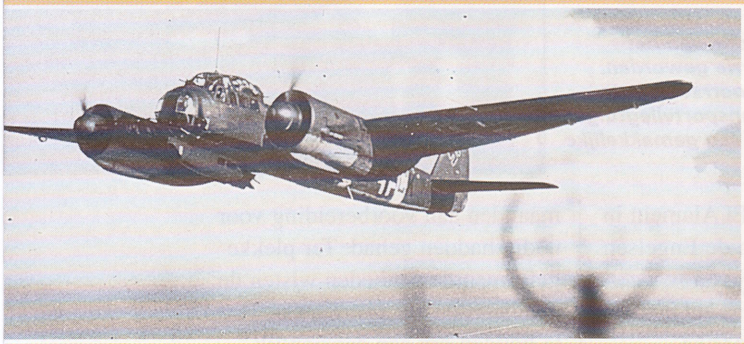

Hierboven: De belangrijkste bedreiging voor Malta kwam van de ongeveer 200 Junkers Ju 88's van Fliegerkorps II, onder escorte van meer dan 100 Messerschmitt Bf 109F's.

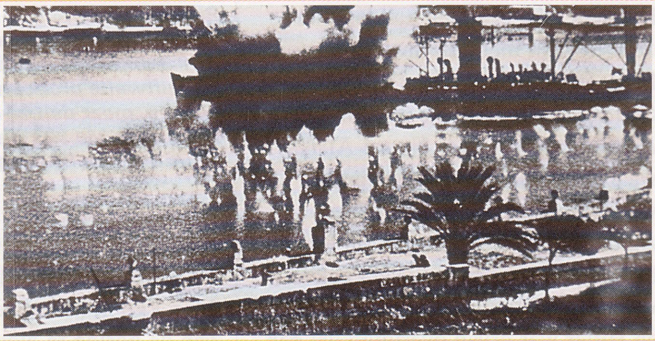

Hierboven: Toen de aanvallen op hun ergst waren, kon de grote haven onmogelijk gebruikt worden. Pas toen de geallieerden meer Spitfires naar het eiland gebracht hadden, kon men de aanvallen van de Luftwaffe afslaan en de dreiging van luchtlandingen afwenden.

Hieronder: Een Britse destroyer van de 'Tribal'-klasse escorteert een vrachtschip in de grote haven van Valetta. Dergelijke schepen waren van vitaal belang voor de bevoorrading van Malta.

Hieronder: Het feit dat Malta niet ingenomen kon worden, bleek een keerpunt in de oorlog. Vanaf dit eiland maakten de Britse onderzeeërs en vliegtuigen aanvoer via de vitale Duitse lijnen vrijwel onmogelijk. Zonder bevoorrading had het Afrikakorps geen enkele hoop op overwinning in de woestijn.

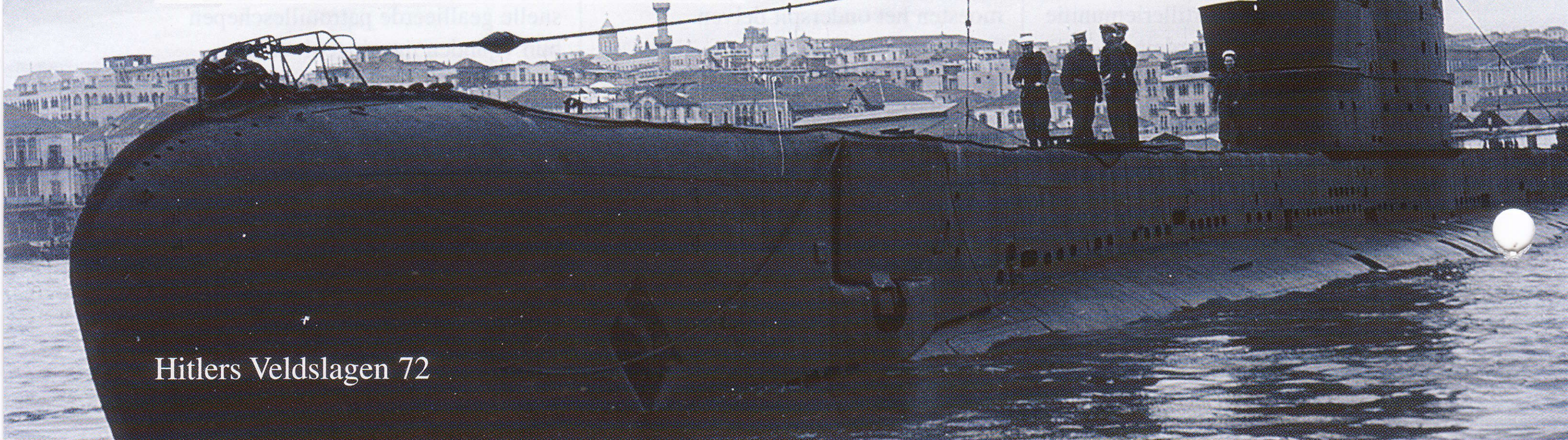

De Heinkel 111 was de belangrijkste Duitse bommenwerper gedurende het grootste deel van de oorlog, hoewel zijn prestaties en de veiligheid die hij aan de bemanning bood in 1942 absoluut achterhaald waren. Maar het was een betrouwbaar toestel dat in grote aantallen beschikbaar was. De He 111, die bij de bemanningen bekend stond als de 'spaten' of 'spade', werd eind 1944 eigenlijk alleen nog maar voor transportmissies ingezet.

LUFTWAFFE

De opkomst van de Luftwaffe ging enorm snel in de jaren 30. De aftakeling en ondergang tijdens de Tweede Wereldoorlog was even dramatisch.

NA de nederlaag van Duitsland in de Eerste Wereldoorlog besloten de geallieerden dat de keizerlijke luchtmacht ontbonden en de vliegtuigen ontmanteld en vernietigd moesten worden. Het was een geducht legeronderdeel geweest. Pas toen de nazi's aan de macht kwamen, werd de Luftwaffe een apart krijgsmacht-onderdeel.

Tijdens het interbellum waren er allerlei theoretici en enthousiastelingen die beargumenteerden hoe effectief bommenwerpers en gevechtsvliegtuigen zouden kunnen zijn. Hoewel de Luftwaffe pas in maart 1935 officieel werd opgericht, was Duitsland er al in 1926 in geslaagd bommenwerpers en transportvliegtuigen voor de middellange afstand te ontwikkelen en de piloten daarvoor op te leiden.

Een sleutelrol bij deze eerste ontwikkelingen werd gespeeld door de nationale luchtvaartmaatschappij: Deutsche Luft Hansa (in 1934 gewijzigd in Lufthansa). Onder leiding van Erhard Milch, een veteraan uit de Eerste Wereldoorlog, vloog deze burgerluchtvaartmaatschappij met de veelzijdige Junkers Ju 52 en de slanke Heinkels die omgebouwd konden worden tot bommenwerpers. Om te zorgen dat er voldoende piloten zouden zijn voor de nieuwe luchtvaartmaatschappij, sponsorde de Weimar-regering de Duitse bond van sportvliegers die nu al 50.000 leden telde. De organisatie gaf jongens en jonge mannen de kans om praktijk op te doen in zweefvliegtuigen en lichte vliegtuigen en zorgde daarmee voor een prima reserve aan min of meer ervaren piloten. Hoewel er onder de Weimarrepubliek al plannen waren gemaakt voor de nieuwe Duitse luchtmacht, waren het de nazi's die uiteindelijk de boeien van Versailles

"Als er een Britse bommenwerper doordringt in het luchtruim van het Reich, dan is mijn naam Meier."

Reichsmarshall Hermann Goering

van zich afwierpen. Hermann Goering, een ervaren gevechtsvlieger uit de Eerste Wereldoorlog werd onder het nieuwe regime tot minister van luchtvaart benoemd. Goering, die op dat moment in de nazi-regering de tweede man was na Hitler, bevond zich in een uitstekende positie om de nieuwe luchtmacht verder uit te bouwen. In 1933 werd de Luftwaffe in het geheim opgericht. Pas in 1935 werd dit openbaar gemaakt.

DE NADRUK OP DUIKBOMMENWERPERS

In 1936 verloor de Luftwaffe zijn eerste chef-staf door een vliegtuigongeluk. Generaal Walther Wever was een voorstander van strategische langeafstandsbommenwerpers, waarmee Duitsland industriële doelen ver over de grenzen van de tegenstander kon aanvallen. Na zijn dood besteedden de Duitse vliegtuigontwerpers helemaal geen aandacht meer aan dit wapen en richtte men zich op de fabricage van duikbommenwerpers en bommenwerpers voor de middellange afstand die geschikt waren om het leger direct te ondersteunen.

Tegen de tijd dat Duitsland militairen naar Spanje stuurde om Franco te ondersteunen, was de Luftwaffe vrijwel volledig uitgekristalliseerd. De Spaanse burgeroorlog bleek een goed proefterrein voor de nieuwe vliegtuigen en gaf de piloten van het Kondorlegioen de gelegenheid hun tactieken te oefenen en hun gevechtskwaliteiten aan te scherpen. De Heinkel He 111, Dornier Do 17, Junkers Ju 52, Ju 86 en Ju 87 en de Messerschmitt Bf 109 en Bf 110 werden in Spanje door wisselende bemanningen bestuurd. In juli 1936 bewees het Kondorlegioen hoe nuttig luchtondersteuning kon zijn toen men

Boven:
De Focke-Wulf 190 was een van de beste gevechtsvliegtuigen van WO II. Hij maakte zijn debuut in het westen in juli 1941 en tegen het eind van de oorlog waren er 20.000 van geproduceerd. Hier zien we de versie voor grondaanvallen die medio 1943 aan het Oostfront gebruikt werd.

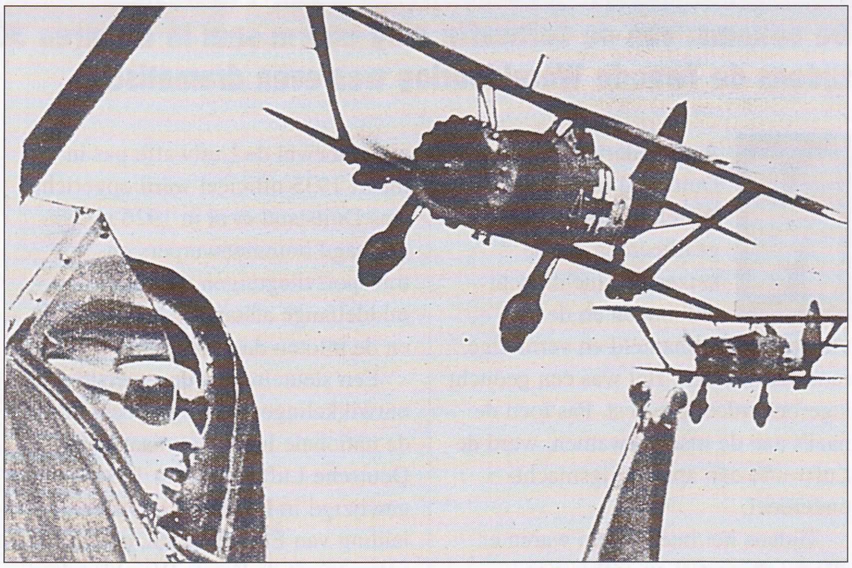

Boven:
De Henschel 123 was goed voor de allereerste grondsteunmissies op de eerste dag van de invasie in Polen. De productie van deze tweedekker was toen al gestopt, maar de Duitsers bleven hem tot 1944 met veel succes inzetten in het oosten.

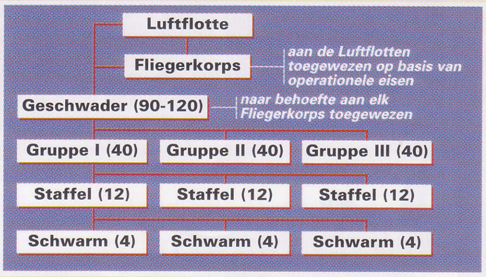

Luftwaffe-organisatie

In september 1939 bestond de Luftwaffe uit vier Luftflotten, maar naarmate de oorlog vorderde, werden er nog drie meer geïntroduceerd waaronder Luftflotte Reich die geformeerd werd om Duitsland te verdedigen. Elke Luftflotte telde tussen de 200 en 1250 vliegtuigen, gegroepeerd in een aantal Fliegerkorps. Daarna kwamen de Fliegerdivision, maar deze vielen vaak rechtstreeks onder de Luftflotte.

Zowel de korpsen als de divisies telden een aantal Geschwader. Deze werden aangeduid op basis van hun type: KG - Kampfgeschwader (bommenwerpers), JG - Jagdgeschwader (jagers), NJG - Nachtjagdgeschwader (nachtjagers), StG - Stukageschwader (duikbommenwerpers), ZG - Zerstörergeschwader (destroyers of zware gevechtsvliegtuigen) en LG - Lehrgeschwader (operationele opleidingstoestellen). Later in de oorlog werden de Stukageschwader grotendeels vervangen door de Schlachtgeschwader (voor grondaanvallen, afgekort tot SG of Sch.G). Een Geschwader was meestal verdeeld in drie Gruppen, die op hun beurt weer uit drie of vier Staffeln (eskaders) van 9-12 vliegtuigen bestonden.

Bij het uitbreken van de oorlog telde de Luftwaffe 302 Staffeln met 2370 bemanningsleden en 2564 gevechtsvliegtuigen.

De structuur van de Luftwaffe was een belangrijke factor tijdens de Blitzkrieg, maar bracht ook zijn problemen met zich mee. Het ergste was wel dat er geen centraal bevel over de bommenwerpers of jachtvliegtuigen was. Dit betekende dat de vliegtuigen soms op allerlei locaties verspreid waren, terwijl ze uit strategische overwegingen beter geconcentreerd konden worden, zoals in Rusland of voor de verdediging van het Duitse Reich.

Links:
De commandostructuur van de Luftwaffe. De getallen dienen alleen als richtlijn: in werkelijkheid waren ze afhankelijk van de beschikbare middelen en de strategische overwegingen. Bovendien bestonden staffels bommenwerpers meestal uit Kette van drie toestellen i.p.v. Schwarme van vier.

Linksboven:
Een van de belangrijkste mannen bij de opkomst van de Luftwaffe was de voormalige directeur van Lufthansa en onderminister voor de luchtvaart Erhard Milch, die aan het begin van de oorlog een Luftflotte aanvoerde.

met Ju 52's 7350 nationalistische troepen met hun artillerie en materieel vanuit Marokko naar Spanje overvloog. De Luftwaffe speelde vrijwel geen rol tijdens de 'bloemenoorlogen' in Oostenrijk en het Sudetenland. Maar toen de gewapende strijd echt losbarstte in september 1939 veranderde de zaak. De Duitse vliegtuigen boekten in de eerste jaren van de oorlog aanzienlijke successen. Voor de pantserformaties vormden de Ju 87 Stuka duikbommenwerpers een zeer effectieve, vliegende artillerie. De Stuka's vaagden alle verzet van de bodem en zorgden voor paniek en angst onder de vijandelijke troepen en burgers. De Duitse piloten en boordschutters waren beter getraind en tactisch superieur aan hun tegenstanders die in gelijkwaardige toestellen vlogen. Hoewel de luchtcampagne tegen Groot-Brittannië geen succes was, leken de campagnes boven Frankrijk, de Balkanlanden en tijdens de eerste maanden van de oorlog in Rusland, waarbij 2700 vliegtuigen ingezet werden, een bewijs van het nut van de tactische inzet van de luchtmacht. Tegen de onervaren Russische piloten in verouderde vliegtuigen behaalden de Luftwaffe-piloten een enorme score.

Naast de gevechts- en transportvliegtuigen had de Luftwaffe de verantwoordelijkheid voor het

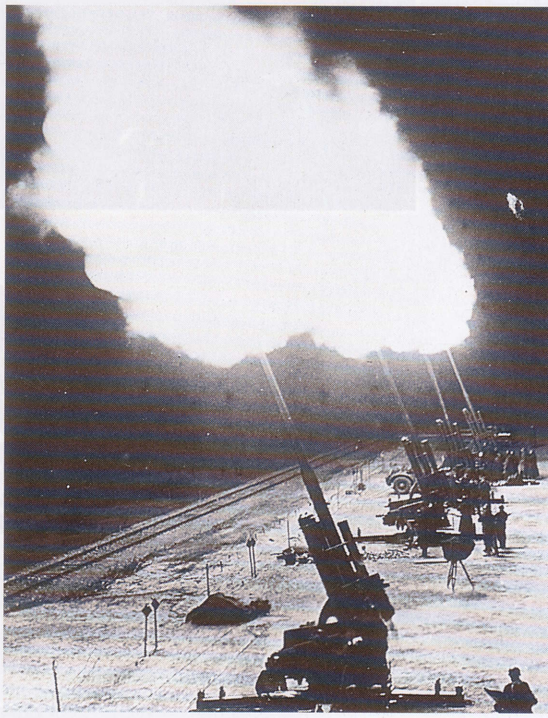

Rechts:
Een 88-mm FlaK-batterij in actie in november 1939. De kanonnen stonden in batterijen die hele stukken luchtruim bestookten met snelle, intensieve salvo's. Numeriek gezien was het FlaK-onderdeel met zo'n miljoen manschappen het belangrijkste wapen van de Luftwaffe.

Ten dienste van de Wehrmacht

IN vooroorlogs Duitsland stonden de vliegtuigtactieken nog in de kinderschoenen, net zoals in de rest van de wereld. Er werd wel al gedacht aan strategische bombardementen, maar pas dankzij de ervaring die in de Spaanse Burgeroorlog werd opgedaan, beseften de nazi's het nut van de luchtmacht als een strategische ondersteuning voor het leger. De man die verantwoordelijk was voor de planning en verwerving voor de Luftwaffe, Ernst Udet, wilde de luchtmacht zelfs uitsluitend inzetten als mobiele artillerie. Hij wilde alleen maar duikbommenwerpers.

In het begin van de oorlog had de Luftwaffe een zeer belangrijke rol in de Blitzkrieg-tactieken.

Eerst voerde de Luftwaffe een aanval uit tegen de vijandelijke luchtmacht en eventuele vliegtuigfabrieken en installaties op de grond om te zorgen dat de Duitsers van meet af aan superieur waren in de lucht. Daarna begon de Wehrmacht met zijn grondaanval, zonder bang te hoeven zijn voor vijandelijke vliegtuigen. Vervolgens werden de belangrijkste centra van de vijand, die nu geen luchtsteun meer had, zwaar gebombardeerd vanuit de lucht om tegenaanvallen te verhinderen en de opmars van de Duitse grondtroepen te vergemakkelijken.

Deze tactieken waren grotendeels debet aan de spectaculaire zeges in het oosten en westen in de eerste jaren. De geallieerden trokken echter lering uit deze successen en pasten deze tactieken zelf ook toe tijdens de invasie in Normandië en tijdens de grote Russische opmars vanaf 1943.

Boven:
Weinig gevechtsvliegtuigen zagen er zo doeltreffend uit als de Fw 190. De zwaarbewapende G-serie, waarvan deze foto een voorbeeld toont, werd ontwikkeld als een jachtbommenwerper voor de langere afstand. Hij was zeer succesvol. De F-serie voor ondersteuning van de grondtroepen leek erop, maar was nog zwaarder bewapend.

Boven:
De vervanger van de veldartillerie was de Junkers Ju 87 Stuka duikbommenwerper. Hoewel hij zeer kwetsbaar was, verwierf hij een geduchte reputatie boven Polen, op de Balkan en aan het Oostfront. Het was de favoriete tankdoder van Hans Rudel die hiermee 519 Russische tanks uitschakelde.

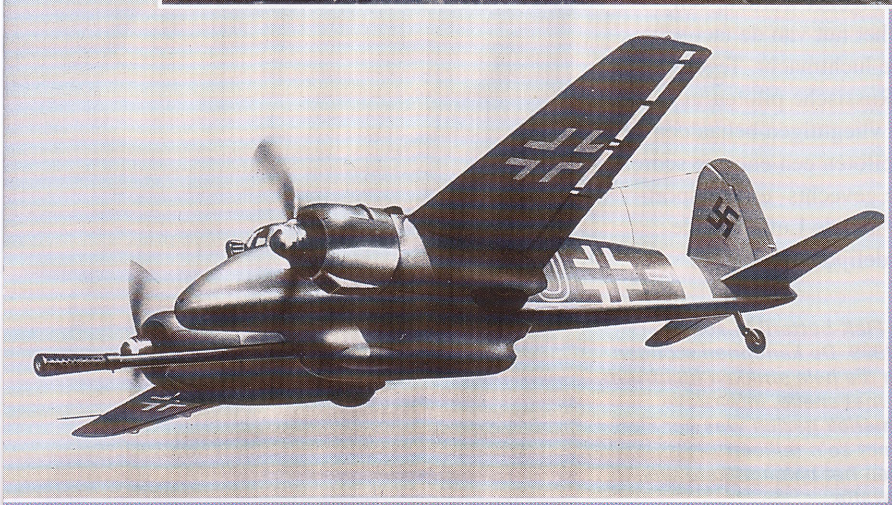

Links:
Door de serieuze dreiging van de Russische tanks aan het Oostfront werden er toestellen specifiek voor grondaanvallen ontwikkeld, zoals de Henschel Hs 129. Hij kon uitgerust worden met een 75-mm PaK antitankkanon. Dit geduchte wapen ging wel ten koste van de toch al beperkte snelheid en wendbaarheid. Met één doelgericht schot kon men de zwaarste tanks uitschakelen.

GRONDTROEPEN VAN DE LUFTWAFFE

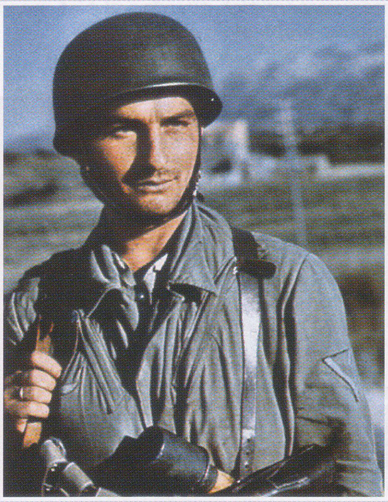

Links:
De Duitsers waren pioniers op het gebied van de inzet van parachutisten en zweefvliegers. Hun successen in 1940-41 waren een bron van inspiratie voor de geallieerden, die daarop hoge prioriteit gaven aan het ontwikkelen van hun eigen luchtlandingstroepen. Deze droegen hoge schoenen met rubberzolen en parachutistenoveralls met ritssluitingen. Vanaf 1942 kregen ze de FG 42, een geavanceerd, krachtig geweer dat ook volautomatisch gebruikt kon worden.

De Fallschirmjäger werden op initiatief van Goering in 1936 geformeerd en binnen twee jaar was, Fliegerdivision 7, de eerste luchtlandingsdivisie ter wereld, operationeel.

Als enige partij tijdens de Tweede Wereldoorlog, had Duitsland de luchtlandingstroepen ingedeeld bij de luchtmacht - in alle andere landen waren ze vooral toegewezen aan het leger. De parachutisten kwamen in actie in Noorwegen, Nederland en België. Hun meest indrukwekkende actie was waarschijnlijk het innemen van het fort van Eben Emael.

In het begin waren de luchtlandingsoperaties nog vrij kleinschalig. De eerste keer dat er massaal parachutisten ingezet werden, was voor de invasie van Kreta in mei 1941. De operatie was succesvol, maar de verliezen onder de paratroepers waren enorm - 4000 doden, 2000 gewonden en 220 vliegtuigen vernield. Voor Hitler was de maat vol. Met de woorden "de tijd van de paratroeper is voorbij" veroordeelde hij deze elitetroepen tot een rol op de grond als lichte infanterie. Er werden daarom ook geen parachutisten meer ingezet in de operaties tegen Malta en Cyprus.

De Luftwaffe had nog een elite-grondeenheid: de Panzer Division Hermann Goering. Deze eenheid was oorspronkelijk in 1933 opgezet als een politie-eenheid, maar werd in 1935 onder de Luftwaffe geplaatst als het Hermann Goering-regiment. Het regiment speelde een beperkte rol in de slagen in Polen, Noorwegen en Frankrijk, tot ze aan het Oostfront werden uitgebreid tot een hele brigade. In 1943 werd de eenheid in Tunesië bijna vernietigd, waarna hij opnieuw geformeerd werd als de Panzer Division Hermann Goering. In 1944 werd de divisie overgeplaatst naar Polen en omgevormd tot een pantserkorps.

Waar de paratroepers en de Hermann Goering-divisie de elite-grondtroepen van de Luftwaffe waren, stonden de 21 velddivisies die aan het eind van de oorlog samengesteld werden uit overtollig Luftwaffe-personeel aan het andere uiteinde van de kwaliteitsschaal. Deze soldaten tegen wil en dank waren slecht bewapend en hadden een gebrekkige leiding. Ze leden dan ook zware verliezen aan het Oostfront.

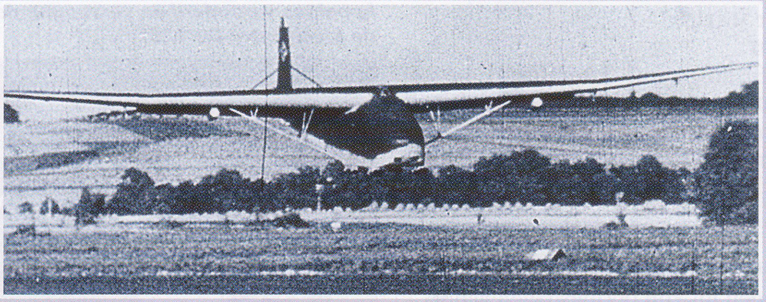

De Messerschmitt 321, de Gigant, was het grootste zweefvliegtuig dat ooit is ingezet voor gevechtsoperaties. Hij had een vleugelwijdte van 55 m en bood ruimte aan 200 manschappen. Er werden er 200 van gebouwd: meestal omgebouwde Me 323 transportvliegtuigen die uitgerust werden met zes motoren. Er werden 14 Me 323's door geallieerde jagers uit de lucht geschoten tijdens een bevoorradingsvlucht boven Tunesië in 1943.

luchtafweergeschut en de luchtlandingstroepen. In 1939 was tweederde van de manschappen van de Luftwaffe - zo'n 800.000 man - toegewezen aan het luchtafweergeschut: de FlaK-batterijen, en in 1944 was dit gestegen tot 1.250.000. FlaK is een afkorting van *Fliegerabwehrkanonen*. Deze kanonnen werden meestal op een van de volgende twee manieren ingezet: als vaste FlaK-batterijen om het Duitse vaderland en grote bases van de Luftwaffe te beschermen of als mobiel geschut om de troepen in het veld van luchtafweer te voorzien. Vaak werd dit geschut in het veld ook ingezet tegen gronddoelen. De zware wapens die ingezet werden, liepen uiteen van de zware 12,8-cm FlaK 40 en de 10,5-cm FlaK 38 tot de in grote aantallen ingezette 8,8-cm FlaK 18, 37 en 41. Snelvurende lichte en middelzware wapens in kalibers van 2 en 3,7 cm werden gebruikt tegen laagvliegende doelen en om mobiele troepen te beschermen.

FLAK-AANVAL

Op een bepaald moment strekte er zich een Duits verdedigingscomplex van radar, zoeklichten en FlaK-batterijen uit vanaf het oosten van Parijs tot het zuiden van Denemarken, terwijl dag- en nachtjagers - de laatste uitgerust met radar - op de Britse en Amerikaanse bommenwerpereskaders werden afgestuurd. Naarmate de vraag naar gezonde mannen tijdens de oorlog toenam, lijfde de Luftwaffe steeds meer leden van de *Hitlerjugend* in. Jongens van 16 tot 18 werden gebruikt om het luchtafweergeschut en de zoeklichten te bemannen. In 1945 werden er zelfs kinderen van amper 14 jaar oud ingezet.

VROUWENEMANCIPATIE

De Luftwaffe had meer vrouwen in dienst dan de Wehrmacht, de Kriegsmarine of de Waffen-SS. Bij de andere krijgsmachtonderdelen werkten er wel wat vrouwen als verpleegster of als verbindingstroepen, maar de Luftwaffe telde op het hoogtepunt zo'n 130.000 vrouwen in uniform. De meeste vrouwen

Links:
De Reichspropaganda zag de piloten van Goering al vrolijk zingend ten strijde trekken bij de start van de Slag om Engeland. Maar binnen drie maanden durfden de Duitse bommenwerpers zich overdag al niet meer in het Engelse luchtruim te wagen.

Hierboven:
De joker - de Junkers Ju 88. Geen ander Duits vliegtuig was zo veelzijdig. De laatste versies waren bewapend met vlammenwerpers en terugstootloze raketten.

Hieronder:
Met zijn bijnaam 'Het vliegende potlood', was de Dornier Do 17 voor de oorlog de snelste bommenwerper ter wereld. In 1939 was hij echter hopeloos verouderd en vervangen door de krachtigere Do 17Z.

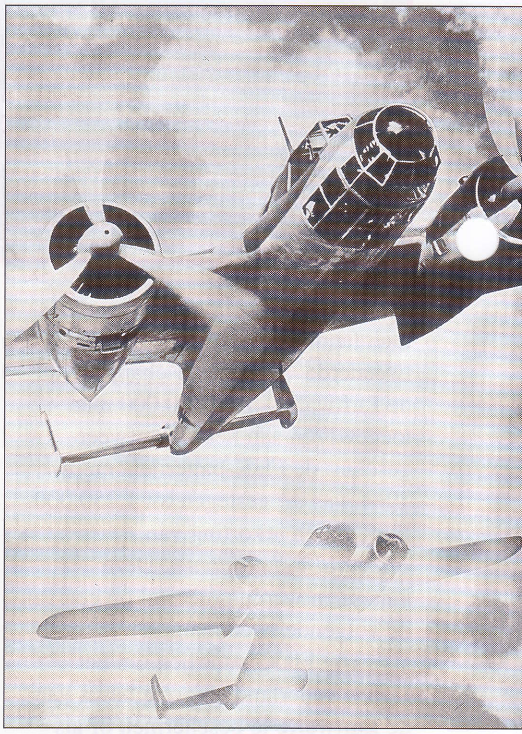

werkten bij een verbindingseenheid of in een administratieve functie, maar in 1943 werden ze ook in actieve dienst ingezet. Nu er steeds meer mannen werden ingezet aan het Oostfront mobiliseerde de Luftwaffe *Flakwaffenhelfererinnen* (assistentes voor het luchtafweergeschut). Aan het eind van de oorlog werd een groot gedeelte van de Duitse luchtdoelkanonnen door vrouwen bemand. De nazi's waren altijd al voorstanders van het principe 'verdeel en heers'. Hoewel volgens het 'Führerprinzip' de macht geconcentreerd moest zijn in de handen van een hoge officier of leider, waren daaronder meerdere commandoketens de norm en waren rivaliteit, wantrouwen en onderling verraad gemeengoed. De *Reichsmarschall* verergerde de problemen van de Luftwaffe door persoonlijke vrienden uit zijn oorlogsdagen aan te stellen. Zij deden er alles aan om een nieuwe luchtmacht van de grond te krijgen, maar waren meestal minder geschikt als stafofficier of in een logistieke functie.

DE INVLOED VAN UDET

Goering had twee hoofdtaken. Naast opperbevelhebber van de Luftwaffe was hij tevens rijksminister voor luchtvaart. Binnen het *Reichsluftfahrtministerium* (RLM) had hij de beschikking over twee staven. De eerste stond onder leiding van de staatssecretaris voor luchtvaart, Erhard Milch. Naast zijn functie als inspecteur-generaal van de Luftwaffe, was Milch verantwoordelijk voor alle niet-operationele luchtvaartaangelegenheden. De tweede staf stond onder leiding van de chef-staf van de Luftwaffe, Hans Jeschonnek, die verantwoordelijk was voor de operaties, inlichtingendiensten, de kwartier-meestersorganisatie,

Hierboven:
Een van de beste gevechtsvliegtuigen ooit: de Messerschmitt Bf 109 had een geduchte vijand aan de Spitfire. De Bf 109E-4 op deze foto vocht in de Slag om Engeland en was zeer succesvol in de campagne in Noord-Afrika. Zijn kwaliteiten waren zijn kleine formaat, zijn snelheid en wendbaarheid. Later in de oorlog werd de 'G'-serie de belangrijkste versie. De meeste van de 35.000 Bf 109's die tussen 1935 en 1945 gebouwd werden, waren van dit type.

"Wat is er fout gegaan? ...De Luftwaffe is genekt, niet in staat de geallieerde opmars nog een uur langer te vertragen, laat staan een hele dag."
Adolf Hitler 1945

opleidings- en signaalafdelingen. Met Goering had hij alleen direct contact inzake operationele kwesties. Jeschonnek, die zelfmoord pleegde nadat de Luftwaffe er niet in geslaagd was het omsingelde 6e leger bij Stalingrad te bevoorraden, had diverse administratieve taken. Hij had geen zeggenschap over zijn medewerkers, (die waren namelijk door Goering zelf aangesteld) en hij had ook niets te zeggen over de toelevering en verwerving. Dit was de verantwoordelijkheid van Ernst Udet, een onbevreesde piloot en voormalige stuntvlieger die in 1941 zelfmoord pleegde. Udet was hoofd van de technische dienst van de Luftwaffe en was van grote invloed op het ontwerp van de Duitse vliegtuigen. Het feit dat de Duitse luchtmacht er veel te laat in slaagde straalvliegtuigen te ontwikkelen, is grotendeels aan Udet te wijten. Na de dood van Udet, nam Milch de bevoorradings- en verwervingstaken op zich. Dit was niet bevorderlijk voor de dagelijkse gang van zaken binnen het ministerie, omdat Milch en Jeschonnek niet direct op goede voet stonden met elkaar. Evenals zoveel andere zaken binnen het Derde Rijk, werd de Luftwaffe pas echt efficiënt georganiseerd toen de oorlog in feite al verloren was. Toen er een einde gekomen leek te zijn aan de eerste successen, gaf Goering het commando uit handen en gaf hij zich over aan allerlei buitensporigheden, zoals drugsgebruik. Medio 1944 werd er een opperbevel over de Luftwaffe ingesteld, werd Milchs functie geschrapt en werd de productie van vliegtuigen overgeheveld naar het ministerie voor bewapening onder Albert Speer, waarna de productiviteit een hoge vlucht nam.

TE WEINIG EN TE LAAT

Maar er werden vooral oude modellen gebouwd. De Heinkel He 111, Junkers Ju 52, Ju 87, Junkers Ju 88, Messerschmitt Bf 109 en de Bf 110 dateerden allemaal nog van vóór de oorlog. De Focke-Wulf Fw 190 was het enige belangrijke vliegtuig dat pas na 1939 in gebruik genomen was. De motoren en het materieel aan boord werden wel verbeterd, maar de meeste oude toestellen konden zich toch niet echt meten met de nieuwere geallieerde modellen. Het had helemaal anders kunnen lopen. Heinkel had al in 1938 een werkend straalvliegtuig gebouwd. De tweemotorige Heinkel He 280 maakte op 2 april 1941 een eerste vlucht en bereikte toen een maximum snelheid van 820 km/u. De superieure Me 262 ging in 1943 de lucht in. Met zijn twee Junkers Jumo 004B turbostraalmotoren was hij goed voor een maximum snelheid van 868 km/u - meer dan 150 km/u sneller dan de geallieerde jachtvliegers. Als dit toestel in grote aantallen in gebruik was genomen, dan was het karakter van de luchtstrijd boven Europa heel anders geweest. Gelukkig voor de geallieerden betekende Hitlers starre volharding dat de 262 als 'Blitzbommenwerper' gebruikt moest worden, dat het tot eind 1944 zou duren voordat er voldoende jachtvliegtuigen beschikbaar waren voor de luchtverdediging. Tegen deze tijd werd Duitsland van alle kanten door de geallieerden ingesloten. In de kleine tien jaar van haar bestaan evolueerde Hitlers Luftwaffe van houten en stoffen dubbeldekkers naar futuristische Me 262 straalvliegtuigen en Me 163's met raketaandrijving bewapend met R4M-luchtdoelraketten. In 1944 zette de Luftwaffe de eerste operationele 'kruisraket' ter wereld in - de Fieseler Fi 103 vliegende bom. Dit onbemande vliegtuig, dat beter bekend staat als de V-1, had een maximum snelheid van 645 km/u en een bereik van 240 km.

NOODLANDING

Maar deze technologische staaltjes kwamen te laat en in te geringe aantallen. Vijf jaar oorlog hadden hun tol geëist van de ervaren piloten die de oorlog gestart waren. De Luftwaffe had talloze dappere piloten en boordschutters, maar in 1945 waren hun overlevingskansen bijna tot het nulpunt gedaald. De opleiding werd steeds minder. De nieuwe geallieerde piloten en vliegtuigen waren veel vaardiger en veel talrijker. Bovendien hadden de Duitsers vrijwel geen brandstof meer. De corrupte en inefficiënte leiding en het slechte technische en strategische beleid betekende de doodsteek voor de Luftwaffe. Maar de Duitse piloten gingen nog steeds de lucht in om de vijand te bevechten boven de afbrokkelende restanten van het Derde Rijk.

Luchtridders van het Derde Rijk

De Luftwaffe had zo'n 2500 'azen' - piloten die vijf of meer vijandelijke toestellen uit de lucht hadden geschoten. In het westen, waar het moeilijker was voor piloten om te scoren, wist de beste geallieerde piloot 40 vijanden uit te schakelen, tegen acht Duitsers die een score van boven de 100 behaalden. Dit is grotendeels te verklaren uit het feit dat de piloten van de Luftwaffe jaren aan een stuk doorvochten, terwijl hun tegenstanders meestal na 30 of 40 missies moesten afzwaaien.

Walter Nowotny 1920-44
Walter Nowotny was de eerste jachtvlieger die 250 vijanden had neergehaald. Hiervoor had hij 442 missies nodig. In februari 1944 werd hij van het Oostfront teruggehaald om de leiding van een pilotenopleidingscentrum op zich te nemen. Hij kreeg toen het bevel over de eerste eenheid gevechtsvliegtuigen met straalaandrijving ter wereld. Op 8 november 1944 ging hij met zijn Messerschmitt 262 een geëscorteerde formatie bommenwerpers te lijf. Zijn straalmotoren begaven het tijdens het luchtduel en Nowotny's parachute ging niet goed open. Hij kreeg een staatsbegrafenis in Wenen.

Erich 'Bubi' Hartmann 1922-93
De succesvolste jachtvlieger ooit met 352 overwinningen in 1425 missies. Opmerkelijk genoeg haalde hij het grootste deel van zijn score in de laatste 2 jaar van de oorlog. Hij werd 16 keer neergeschoten, moest twee keer uit zijn toestel springen, maar raakte nooit gewond. Na de oorlog zat de 'Zwarte Duivel van de Oekraïne' tien jaar in barre omstandigheden gevangen in de Sovjet-Unie. Na zijn vrijlating ging hij opnieuw in dienst van de Luftwaffe en kreeg hij het bevel over de eerste straaljagereenheid van West Duitsland.

Heinz Schaufer 1922-50
Met zijn 126 overwinningen is Schnaufer de best scorende piloot van een nachtjager. Hij stond bekend als de 'Nachtgeest'. Hij vloog in Messerschmitt Bf 110's en samen met zijn Geschwader haalde hij meer dan 700 geallieerde bommenwerpers neer. Zijn vliegtuig, met het aantal 'kills' erop aangegeven, werd na de oorlog in Hyde Park in Londen tentoongesteld. Schnaufer kwam om het leven door een auto-ongeluk bij Biarritz.

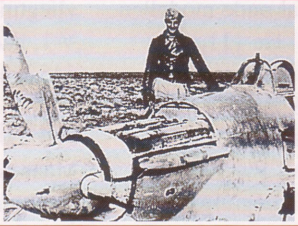

Joachim Marseille 1920-42
De meest getalenteerde aas van de Luftwaffe scoorde 151 van zijn 158 overwinningen in Noord-Afrika. Hij kreeg de diamanten bij zijn Ritterkreuz nadat hij op één dag 17 Britse vliegtuigen had neergehaald. Op 30 september 1942, terwijl hij terugkwam van een escortemissie, vloog de motor van zijn Bf 109G-2 in brand. Marseille was verblind door de rook, maar wist zijn vliegtuig toch tot boven veilig terrein terug te brengen. Hij wierp de kap van zijn toestel af, liet zijn machine kantelen en sprong eruit. Hij raakte echter bewusteloos door een klap van het staartvlak en kon zijn parachute niet meer openen.

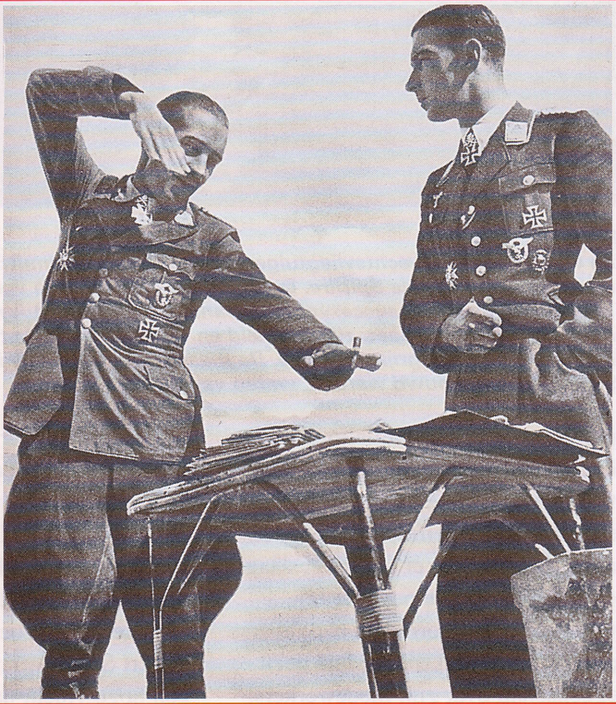

Adolf Galland 1911-94
Galland deed zijn eerste ervaring op in Spanje waar hij met het Kondorlegioen 280 missies vloog.Hij werd van grondondersteuning overgeplaatst naar de jachtvliegtuigen en was de piloot met de hoogste score tijdens de Slag om Engeland: 57 overwinningen. Na de dood van Werner Mölders in 1941 werd hij generaal van de jachtvliegers. Hij had inmiddels 96 overwinningen op zijn naam staan en bleef, tegen zijn orders in, missies vliegen. Hij stond bekend om zijn voorliefde voor goede cognac, fijne sigaren en de vrouwen die op zijn roem afkwamen. Nadat hij door Hitler ontslagen werd als zondebok omdat Duitsland het luchtruim boven eigen land niet kon verdedigen, kreeg hij het commando over een eskader jachtvliegtuigen met straalaandrijving, waarvan hij altijd al een voorspreker was geweest. Door hun successen, die weliswaar te laat waren voor Duitsland, bleek dat Galland het bij het rechte eind had.

Werner Mölders 1913-41
Nadat hij in 1935 bij de Luftwaffe kwam, groeide Mölders met 14 overwinningen uit tot de grootste 'aas' van het Kondorlegioen. Hij was ook de eerste jachtvlieger die de psychologisch belangrijke score van 100 overwinningen tijdens de Tweede Wereldoorlog haalde. Naast uitstekende leider was hij ook een zeer goede piloot. Mölders speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de moderne gevechtstactieken, waarmee de Luftwaffe tijdens de Slag om Engeland een duidelijke voorsprong had op de RAF. In 1941 was hij de eerste piloot die het Ritterkreuz met eikenbladeren, zwaarden en diamanten kreeg. In 1941 werd hij benoemd tot Inspecteur der Jachtvliegers en kwam hij om het leven als passagier van een vliegtuig dat neerstortte tijdens de vlucht naar de begrafenis van generaal Ernst Udet.

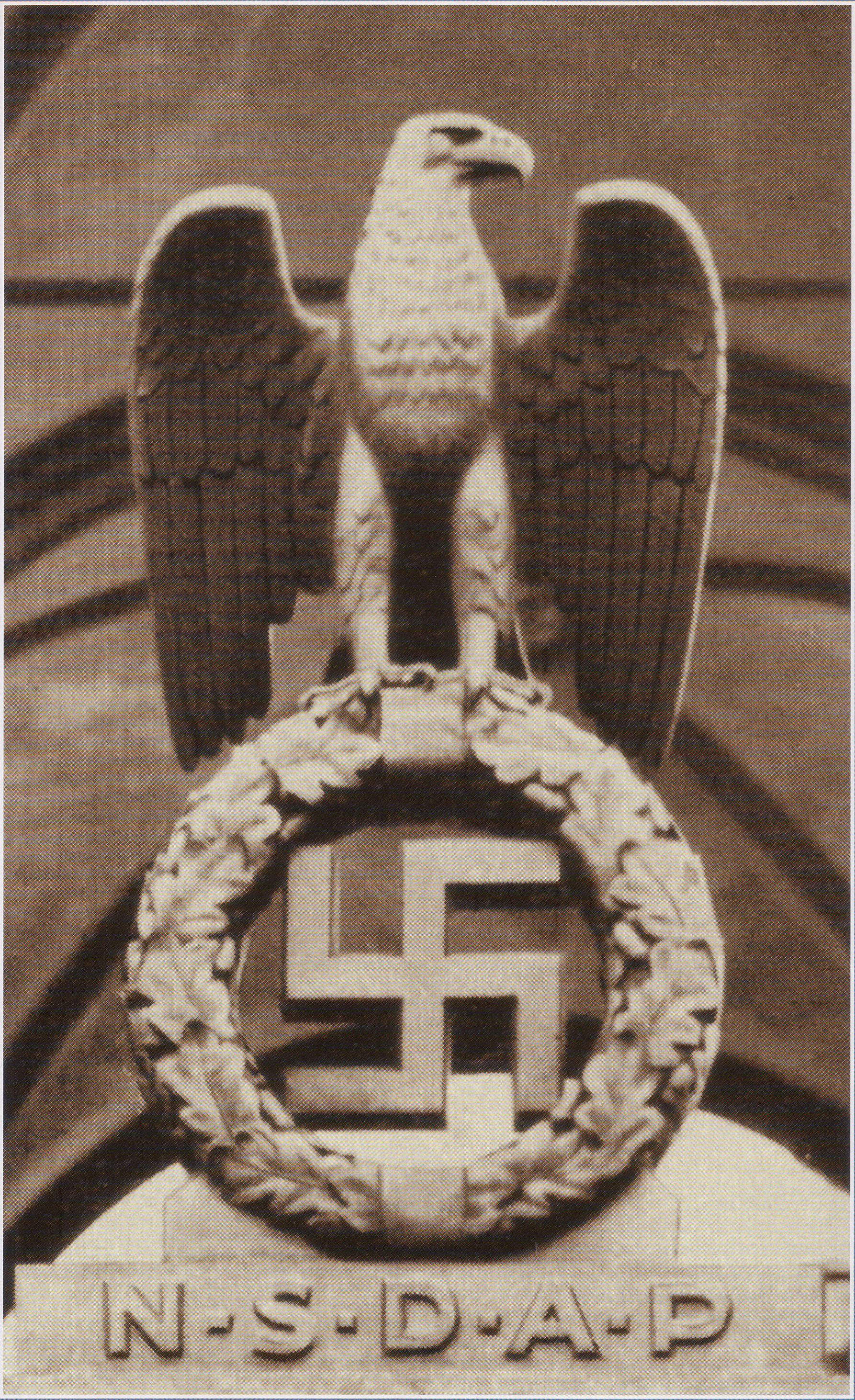

DE NAZI-ADELAAR

De Duitse adelaar, in grimmig steen of brons, streed met het hakenkruis om de eer uit te groeien tot het machtigste symbool van het Derde Rijk. Op uniformen, materieel, wapens, documenten, munten - op vrijwel alle voorwerpen die tijdens de periode van het Derde Rijk gemaakt werden, stond een hakenkruis of een adelaar (of allebei).

ARISCH SYMBOOL

Hitler en de nazi's beschouwden de adelaar als een arisch symbool en in combinatie met het hakenkruis vormde dit het nationale embleem. Meestal werd de adelaar afgebeeld met gespreide vleugels, bekend als de Wehrmachtadler, of met deels gevouwen vleugels: de Reichsadler.

HISTORISCHE OORSPRONG

De oorsprong van de adelaar als Duits nationaal embleem is terug te voeren tot het jaar 800 AD toen Karel de Grote gekroond werd tot keizer van Rome en hij de adelaar, die het embleem was geweest van de succesvolle Romeinse legionen, tot zijn eigen symbool maakte.Vanaf de 12e eeuw groeide de populariteit van de adelaar in Duitsland als symbool van de Hohenstaufen-dynastie die het Heilige Roomse Rijk regeerde en werd hij vaak afgebeeld op de wapenschilden van adellijke families. In een andere vorm werd de adelaar ook het symbool van het Oostenrijkse rijk.

DUITSE ADELAARS

In de 19e eeuw was de adelaar met gespreide vleugels het standaardsymbool geworden voor Duitsland. Ook de revolutionairen van 1848, Bismarcks Tweede Rijk van 1871 en de Weimarrepubliek van 1919 namen dit symbool over.

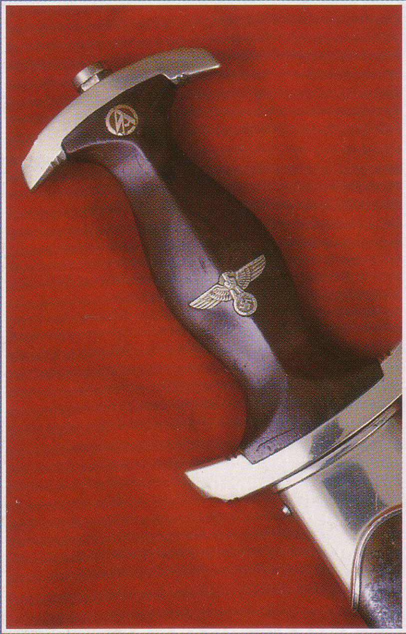

Hierboven:
De kolf van een SA-dolk is versierd met een van de eerste vormen van de nazi-adelaar. Deze adelaar, die veel minder middeleeuws aandoet dan de keizerlijke adelaars, week vooral door zijn gespreide vleugels af van de oudere versies.

Rechtsboven:
Hoewel hij op allerlei militaire uniformen, emblemen en vlaggen afgebeeld werd, was de adelaar met de gespreide vleugels vooral een partijsymbool. Dit exemplaar siert de kaft van een Arbeitsbuch. Dit boek werd in 1934 ingevoerd als de burgerversie van het militaire Soldbuch en was verplicht voor alle arbeiders. Het bevatte informatie over het werkverleden van de eigenaar.

Links:
Een pasje van de Gestapo uit de oorlog draagt een stempel met een adelaar met hakenkruis. Hoewel de Gestapo inmiddels een onderdeel was van de SD, de veiligheidsdienst van de SS, gebruikte de Gestapo vooral de partijadelaar in plaats van de versie die meestal door de SS gebruikt werd.

Hieronder:
De Deutsche Automobilclub was de grootste vereniging van automobilisten in het autogekke Duitsland van voor de oorlog. Deze vereniging hanteerde een versie van de Pruisische of Reichsadler, waaraan een hakenkruis werd toegevoegd toen de nazi's aan de macht kwamen.

Hieronder:
De staande ovaal van militaire gevechtsonderscheidingen leende zich goed voor het gebruik van de adelaar met gevouwen vleugels in de Weimar-stijl. Sommige autoriteiten noemden dit de 'Nationale Adelaar' om hem te onderscheiden van de 'Partijadelaar'.

Hieronder:
Hoewel de meeste nazi-adelaars aan een standaardstijl voldeden, was er ook nog wel eens een apart ontwerp. Deze adelaar met spitse, gespreide vleugels kon men aantreffen op de auto van een hogere functionaris.

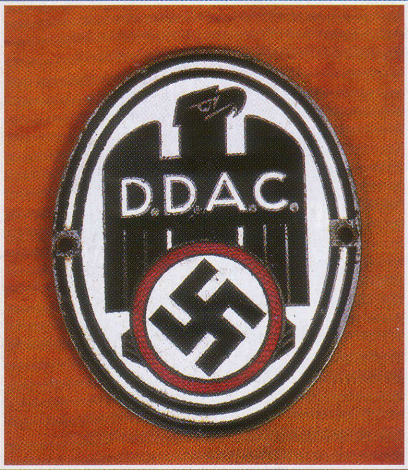

Hierboven:
Voor de oorlog was men in Duitsland gek op uniformen en symbolen. De meeste grote organisaties hadden hun eigen stijl: deze pet en gesp horen bij het Duitse Rode Kruis. Hiervoor is een variant op de oude Weimar-adelaar, of Reichsadler, gebruikt.

Hieronder:
Er waren verschillende Duitse politie-eenheden, waaronder verkeers-, spoorweg- en waterpolitie. Deze pet werd gedragen door leden van de brandweer, die ook als politie gezien werden. De meeste politie-eenheden kenden dit type adelaar.

Hierboven:
Het Deutscher Luftsportverband *werd gebruikt om piloten op te leiden voor de geheime Luftwaffe. Na de aankondiging van de herbewapening in 1935 werd de DLV vervangen door het nationaal-socialistische vliegkorps. De leden ervan droegen een Luftwaffe-achtig uniform, met een variant van de partijadelaar.*

Hieronder:
Sommige nazi-adelaars waren indrukwekkender dan andere. Deze grote versie in zilverdraad werd (buiten de rechtszaal) gedragen door hogere rechters. Het ministerie van justitie werkte nauw samen met de partij en de SS.

Links:
De Luftwaffe-adelaar was anders dan die van de Wehrmacht: het was een meer natuurlijke, vliegende adelaar. Uniek voor de Luftwaffe was dat hij op de helmen stond in plaats van de Reichsadler en op borst- en armemblemen gebruikt werd in plaats van de Heeresadler en de partijadelaar. Dit is een Luftwaffe-helm, die door FlaK-personeel en grondtroepen van de Luftwaffe gedragen werd in Italië en aan het Oostfront.

Rechts:
De onderscheidingstekens van een Oberfeldwebel. De gele bies en het embleem duiden erop dat de drager bij de bemanning van een vliegtuig hoorde. De naam 'Boelcke' werd in 1935 gedragen door Flieger Gruppe Fassberg, een van de eerste bommenwerpereenheden van de Luftwaffe.

In nazi-Duitsland had de adelaar meestal een krans van eikenbladeren vast met daarin een hakenkruis. In het leger en bij de Kriegsmarine droeg men de Wehrmachtadler op de linkerborstzak van het tuniek, met een kleinere versie op officiers- en onderofficierspetten.

De Luftwaffe gebruikte een iets ander symbool: een vliegende adelaar met gebogen vleugels die een hakenkruis in zijn klauwen had. Deze leek veel op de adelaar van de Britse RAF, maar de Britse vogel vloog naar links en die van de Luftwaffe naar rechts. De Luftwaffe-adelaar werd gedragen door lucht- en grondpersoneel, door paratroepers en door de FlaK-bemanningen die ook onder de luchtmacht vielen. SS'ers droegen hun adelaar en hakenkruis hoog op de linkermouw van hun jas. Hoewel hij op de Wehrmachtadler leek, was de vorm van de vleugels anders.

Wehrmacht, Kriegsmarine, Luftwaffe en Waffen-SS droegen allemaal leren riemen met een metalen gesp waarop ook het nationale embleem stond. De Wehrmacht hield het oude keizerlijke 'Gott mit Uns' aan op de gesp. De SS zag het christendom echter als een geloof dat oorspronkelijk joods was en gebruikte daarom de leus 'Meine Ehre Heisst Treue'.

Een van de meer ongebruikelijke manifestaties van het nationale embleem was op de aluminium borstplaat die de Feldgendarmerie of militaire politie van de Wehrmacht droeg. Deze plaat hing aan een nikkelen ketting om hun nek, waardoor de militaire politie de bijnaam 'kettinghond' kreeg. Hij was zilverkleurig met het woord 'Feldgendarmerie' op een grijze rol. De letters, de nagels waarmee de ketting vastzat en het nationale embleem waren voorzien van lichtgevende verf, die vooral handig was als men 's nachts het verkeer regelde.

Aan het hoofd van de natie stond Adolf Hitler, de man die het hakenkruis en de adelaar overal in Europa bekendmaakte. Vreemd genoeg was zijn persoonlijke stijl, in dit land waar alles om uniformen draaide, erg bescheiden. Meestal droeg hij een eenvoudig uniformjasje met vier zakken of een informele blazer. De enige versierselen daarop waren de Wehrmachtadler op de mouw en zijn IJzeren Kruis en Partijembleem op de borst.

MILITAIRE ADELAARS

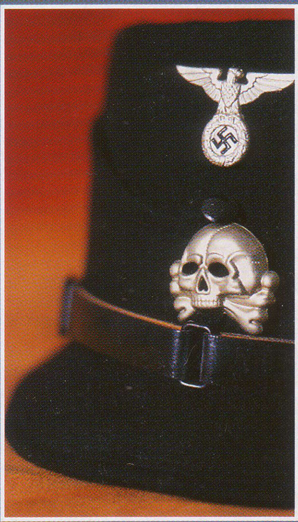

Links:
Een vroege SS-pet uit ca. 1932 toont de Pruisische doodskop die typisch was voor die tijd, in combinatie met een adelaar zoals die ook door de politie gebruikt werd. Later zou de SS eigen onderscheidingstekens krijgen.

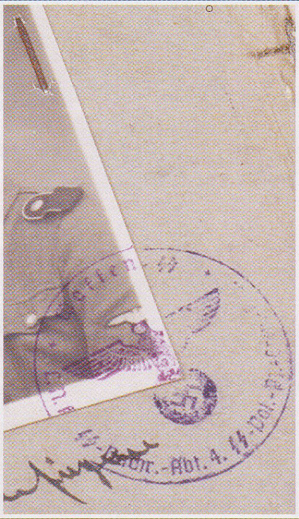

Rechts:
De adelaar op het SS-uniform leek op die van de Wehrmacht en de Kriegsmarine, maar de punten van de vleugels waren anders. Op het stempel op het Soldbuch van de SS'ers staat weer een standaard partijadelaar, met afgeronde vleugels.

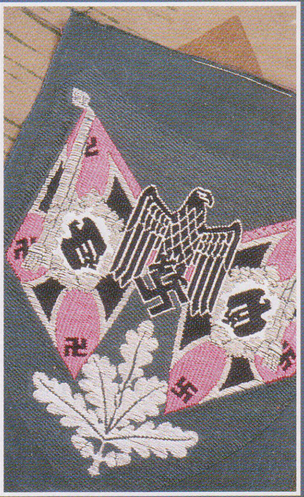

Links:
Het grote armembleem van vaandeldragers van de Wehrmacht toonde de vaandels van het regiment plus een 'nationale adelaar' in Weimar-stijl. Het roze van dit exemplaar duidt erop dat de drager bij een pantsereenheid hoorde. Dergelijke adelaars werden ook vaak gebruikt in de heraldiek en als wanddecoraties en beelden op belangrijke gebouwen en monumenten.

Rechts:
In 1934 besloten de strijdkrachten ook nazi-symbolen te gaan dragen. De meest prominente tekens waren de adelaars op petten en borstemblemen. De Heeresadler of legeradelaar was gebaseerd op de partijadelaar, maar dan met langere, meer regelmatige vleugels en vleugelpunten.

Heydrich, Reinhard (1904 – 1942)

Hoofd van de Reichssicherheitsdienst (de SD), plaatsvervangend rijksprotector van Bohemen en Moravië en de drijvende kracht achter de oprichting van de vernietigingskampen en de Endlösung. Reinhard Tristan Eugen Heydrich was marineofficier, maar werd in 1931 wegens ongepast gedrag ontslagen. Daarnaast was hij een getalenteerd musicus en sportman. Dankzij zijn vrouw kwam hij al vroeg in contact met de nazi-partij. Hij werd door Himmler benoemd als hoofd van de kleine veiligheidsdienst van de partij en groeide uit tot een van de wreedste, meest ambitieuze en meest meedogenloze mannen in de nazi-partij en het Reich. Bij het uitbreken van de oorlog waren vrijwel alle veiligheidsinstanties van de partij en de staat in zijn handen.

In 1941 werd Heydrich aangesteld als heerser over Bohemen en Moravië. Toch kon hij nog tijd vrijmaken om de Wannseeconferentie in januari 1942 voor te zitten. Hier werkte hij de laatste details uit van het plan om de Europese joden uit te roeien. Hij kreeg echter nooit de kans om te zien hoe zijn plannen ten uitvoer kwamen: hij werd bij een hinderlaag in Praag gedood door Tsjechische verzetslieden die door de Britten getraind waren.

Hij was de enige hogere nazi die bij een dergelijke directe actie gedood werd. Hitler liet wrede vergeldingsacties uitvoeren tegen Tsjechische burgers en gemeenschappen die verdacht werden van betrokkenheid bij de aanslag. Zo werd de plaats Lidice met de grond gelijk gemaakt.

Zie ook Hitlers veldslagen
Nummer 1: Blitzkrieg Polen
Nummer 4: De slag om Frankijk
Nummer 11: Barbarossa

Boven:
Reinhard Heydrich was een van de meest begaafde mannen in de nazi-hiërarchie, maar ook een van de meest amorele. Door zijn wreedheid werd hij overal in Europa gevreesd.

Hilferding, Rudolf (1877 – 1941)

Geboren in Oostenrijk, theoreticus en redacteur voor de Duitse sociaaldemocraten. Hij was minister van financiën voor de SPD in 1923 en in 1928-29. In 1924 werd hij in de Reichstag gekozen.

Als joods marxist besefte Hilferding dat hij een groot gevaar zou lopen als de nazi's aan de macht kwamen en daarom vluchtte hij in maart 1933 naar Denemarken. Later verhuisde hij naar Zwitserland en vervolgens naar Frankrijk. In 1934 schreef hij het 'Praagse programma' als beleidsstuk voor de SPD in ballingschap.

In 1941 werd Hilferding door de Franse politie in Vichy-Frankrijk gearresteerd en aan de Duitsers overgedragen. Een paar dagen later werd hij door de Gestapo in een gevangenis in Parijs vermoord.

Rechts:
Een karikatuur uit 1931 waarop Rudolf Hilferding is afgebeeld als 'Der Fachmann für Inflation': 'de inflatiespecialist'. Hoewel zijn reputatie gebaseerd was op Das Finanzkapital, een academisch stuk dat hij in 1910 geschreven had, hielden de nazi's en andere rechtsgeoriënteerden hem verantwoordelijk voor een groot gedeelte van het economische leed van Duitsland.

Hilfswillige

De 'gewillige helpers' of 'Hiwis', Hilfswillige waren burgers en soldaten uit de niet-Russische republieken van de Sovjet-Unie die aan het Oostfront met de Duitsers samenwerkten.

Sommigen van hen vochten in de Duitse rangen uit haat voor Moskou en het communisme, terwijl anderen alleen maar meededen om niet zelf doodgeschoten of opgesloten te worden. Veel van de gruwelijkheden die in 1941 en '42 door de Einsatzgruppen gepleegd werden, werden in feite door Baltische of Oekraïense vrijwilligers begaan.

Zie ook De holocaust
Nummer 3: Einsatzgruppen

Himmler, Heinrich (1900 - 1945)

Reichsführer-SS en hoofd van de Duitse politie. Als zoon van een religieus middenklasse gezin in Beieren, ging Himmler aan het eind van de Eerste Wereldoorlog in het leger, maar hij was te laat om nog echt in actie te komen. Na de oorlog raakte hij betrokken bij een rechtse groepering in München, waar hij Hitler ontmoette en in 1923 deelnam aan de mislukte couppoging.

Himmler kwam in 1929 aan het hoofd van de SS. Hij zou ervoor zorgen dat deze kleine lijfwacht in tien jaar tijd uitgroeide tot een kapitaalkrachtige en ongekend machtige staat-binnen-de-staat. Nadat hij in 1933 de leiding kreeg over de Duitse politie- en veiligheidsdiensten, werd Himmler een van de meest gevreesde mannen in het Derde Rijk. Hij was een van de weinige nazi-leiders die openlijk over uitvoering van de Endlösung sprak: de SS nam deze taak onder zijn leiding op zich.

Himmler was een mysticus, die gefascineerd was door een mythische versie van de Duitse geschiedenis en het arische superras. Aan het eind van de oorlog verloor hij zijn geloof in de Führer en maakte hij zich sterk voor vredesonderhandelingen met de geallieerden, waarna Hitler hem liet arresteren. Hij werd gevangen genomen terwijl hij in vermomming door de Britse linies probeerde te glippen. Uiteindelijk pleegde hij zelfmoord met cyanide.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 7: De SS-staat
Zie ook Hitlers Handlangers
Nummer 4: Heinrich Himmler

Boven:
Heinrich Himmler had rare ideeën, maar tegelijkertijd was hij een competente bureaucraat, die ondanks zijn milde uiterlijk gek was op macht.

Hindenburg, Paul v. Beckendorff und v. (1847- 1934)

Veldmaarschalk en politicus. Was de hoogste bevelvoerder onder de Duitse keizer en was feitelijk dictator over Duitsland in de laatste jaren van de Eerste Wereldoorlog. Na de oorlog liet hij zich overhalen de politiek in te gaan. In april 1925 werd hij de tweede president van de Weimarrepubliek. Deze aristocratische oud-Pruisische strijder, die gevochten had in elke Duitse oorlog sinds het conflict met Oostenrijk in 1866, had weinig op met de volkse Hitler. Maar door het succes van de nazi's in de verkiezingen, moest hij uiteindelijk met hem samenwerken. Terwijl de nazi's steeds invloedrijker werden, raakte de oude, verzwakte Von Hindenburg zijn grip op de situatie steeds meer kwijt. Op 30 januari 1933 benoemde hij Hitler tot rijkskanselier. Grondwettelijk gezien was dit gerechtvaardigd, aangezien Hitler de leiding had over de grootste partij in de Reichstag (maar hij had bij lange na geen meerderheid). Door het besluit van Von Hindenburg gingen ook de gewone Duitsers de nazi's als een respectabele partij zien. Maar de veldmaarschalk had nog steeds de absolute macht over het leger en vormde daarmee een bedreiging voor de plannen van de Führer. Het leger was namelijk de enige groepering in Duitsland in de jaren 30 die de nazi's had kunnen tegenhouden. Hitler moest wachten tot Von Hindenburg dood ging, voordat hij het leger kon aanpakken.

Boven:
Er zijn bewijzen dat president Von Hindenburg het gevaar van de nazi's inzag. Hij dacht echter dat het leger voldoende tegenwicht kon bieden tegen de ambities van Hitler.

Hitler, Adolf (1889 - 1945)

Adolf Hitler werd geboren in Braunau-am-Inn in Oostenrijk. Hij was een slim, maar egocentrisch kind. Als jongeman schraapte hij zijn kostje bijeen als kunstschilder in Wenen en later in München. Hij werd aan het westfront herhaaldelijk onderscheiden wegens betoonde moed. Verbitterd door de overgave van Duitsland keerde hij naar München terug. Daar ontdekte hij dat hij een getalenteerd redenaar was en vond hij een gewillig publiek voor zijn extreem nationalistische ideeën. In 1919 sloot Hitler zich aan bij de kleine Deutsche Arbeiterpartei, die onder zijn leiding uitgroeide tot de National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP). In de daaropvolgende tien jaar bouwde Hitler aan zijn macht, waardoor hij uiteindelijke de leiding zou krijgen over de Reichstag. Nadat hij in 1933 tot rijkskanselier benoemd werd, zette hij het politieke systeem totaal naar zijn hand. Hij herbewapende Duitsland en ging over op een agressieve buitenlandse politiek. Hitler dacht Duitsland een kleinschalige Europese oorlog in te leiden, maar uiteindelijk zou de Tweede Wereldoorlog de geschiedenis ingaan als het meest kostbare en verwoestende conflict ooit. Het was ook een oorlog waarin de nazi's ongekend gruwelijke misdaden zouden plegen. Toen de nederlaag onafwendbaar was, trok Adolf Hitler zich terug in de Führerbunker in Berlijn, waar hij op 30 april 1945 zelfmoord pleegde.

Hitler, Alois (1837 - 1903)

Adolf Hitlers vader. Deze onwettige zoon van Maria Schickelgruber, een plattelandsvrouw uit het Waldviertal-district in Oostenrijk, was eigenlijk opgeleid als schoenmaker. De jonge Alois wist zich uit zijn armoede op te werken en ging in dienst bij de Oostenrijkse douane. In 1895 ging hij na 40 jaar trouwe dienst met pensioen. Hij stierf in 1903 aan een hartaanval.

Toen hij in 1877 genomineerd werd voor een promotie, nam hij de naam aan van zijn vermoedelijke vader, Johann Georg Heidler, die al 30 jaar dood was. De priester die de geboorteakte bijwerkte, maakte echter een fout en spelde zijn naam als Hitler.

Alois trouwde drie keer. Zijn derde vrouw was zijn achternicht, Klara Poelzl. De koppige, heetgebakerde Alois Hitler was een harde werker die zijn gezin van een goed, middenklasse inkomen voorzag.

Adolf Hitler kon nooit goed met zijn vader overweg en beschreef hem later als een gewelddadige dronkaard. Alois was inderdaad een strenge vader, maar dat gold indertijd voor de meeste ouders.

Boven:
Alois Hitler was een heetgebakerde man, die zich verheven voelde boven zijn ondergeschikten. Deze eigenschappen nam zijn zoon Adolf van hem over.

Hitler, Klara Poelzl (1860 - 1908)

Hitlers moeder en Alois Hitlers derde echtgenote. Klara was 23 jaar jonger dan haar echtgenoot, die zij in het begin van hun huwelijk met 'Onkel' aansprak. Zij baarde hem zes kinderen, waarvan er maar twee in leven bleven: Adolf geboren in 1889 en zijn zuster Paula uit 1896. Klara was gek op haar zoon en verwende hem ontzettend. Deze liefde was wederzijds. Adolf was echt een moederskindje: met zijn dominante vader kon hij niet opschieten.

De vrome, katholieke Klara hoopte dat Adolf het klooster in zou gaan. Nadat Alois Hitler in 1895 met pensioen ging, verhuisde het gezin naar Leonding bij Linz. Na de dood van zijn vader ging Adolf vroegtijdig van school af. Klara overleed in december 1908 na een langdurig en pijnlijk ziektebed aan kanker.

Rechts:
Klara Poelzl was de achternicht en de vrouw van Alois Hitler. Zij was gek op hun enige overlevende zoon en hij was gek op haar. In Mein Kampf beschrijft Adolf zijn moeder als een liefhebbende, zorgzame huisvrouw.

Zie ook Geheim Hitler-archief
Nummer 5: Hitlers jeugd
Nummer 8: De vrouwen van Hitler

Hitlerjugend

De Hitlerjugend was de jeugdbeweging van de nazi's. De organisatie werd in 1926 opgericht als jeugdafdeling van de NSDAP en tijdens het partijcongres van dat jaar officieel door de NSDAP erkend. Julius Streicher bedacht de naam Hitlerjugend, vaak afgekort tot HJ. Baldur von Schirach werd in 1931 benoemd tot leider van alle nazi-jeugdbewegingen.

In 1933 werd de Hitlerjugend een staatsinstelling waarin alle andere Duitse jeugdbewegingen werden ondergebracht. In april 1939 werd het lidmaatschap van de Hitlerjugend verplicht gesteld voor alle Duitse jongens en meisjes. De Duitse kinderen gingen op hun 10e bij de Jungvolk of Jungmädel en op hun 14e stroomden ze door naar de Hitlerjugend of de Bund Deutscher Mädel.

Toen de oorlog uitbrak, werden de oudere leden van de HJ ingezet in de brandweer en voor beveiligingstaken bij luchtaanvallen, maar vanaf 1943 moesten ze ook in gevechtseenheden dienen. In eerste instantie bemanden ze luchtafweergeschut, maar aan het eind van de oorlog dienden ze ook in de frontlinies.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 12: De nazi's en de jeugd

Hitler/Stalin-pact

Hoewel nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie elkaars politieke tegenpolen waren, kwamen de twee dictaturen in de maanden vóór de Tweede Wereldoorlog tot een overeenkomst. Op 23 augustus werd het niet-aanvals-verdrag, ook wel het Hitler/Stalin-pact genoemd, ondertekend door de ministers van buitenlandse zaken Von Ribbentrop en Molotov. Dit geheime verdrag verdeelde Europa in twee invloedssferen en maakte de weg vrij voor de Duitse invasie van Polen, omdat de Sovjet-Unie de helft van het land als tegemoetkoming zou krijgen.

Zie ook Hitlers Handlangers
Nummer 9: Von Ribbentrop

Hoepner, Erich (1886 - 1944)

Tankcommandant en een van de samenzweerders tegen Hitler in juli 1944. Werd geboren in Frankfurt-am-Oder en nam deel aan de monarchistische, antirepublikeinse 'Kapp Putsch' in 1920, maar bleef na het neerslaan van deze coup toch bij het leger. Was samen met Guderian in de jaren 30 een van de voorstanders van mobiele oorlogvoering. Hij was een van de officieren die in 1938 al een staatsgreep tegen Hitler beraamden, maar daarvoor niet voldoende steun kregen. Hoepner voerde in Polen een korps aan van Von Reichenaus 10e leger, en leidde in Frankrijk een van de vooruitgeschoven pantserformaties. Voor de invasie in Rusland kreeg Generaloberst Hoepner het commando over een van de twee grote Panzergruppe die de voorhoede van de Duitse aanval vormden. De voorste eenheden van zijn Gruppe hadden het Kremlin in zicht, maar moesten zich toen terugtrekken. Hoepner werd 'weggezuiverd', nadat de Duitse legers vast kwamen te zitten in de modder bij Moskou. Hitler wilde hem oneervol ontslaan, maar door protesten van het leger mocht hij zelf ontslag nemen. Als een van de samenzweerders tegen Hitler, liet hij na doeltreffend op te treden toen de bom afging. Hoepner werd door een ereraad van zijn medegeneraals uit het leger ontslagen. Daarna werd hij door het Volksgericht onder leiding van Roland Freisler berecht en opgehangen in Berlijn op 8 augustus 1944.

Zie ook In het Derde Rijk
Nummer 20: Verzet tegen Hitler
Zie ook Hitlers veldslagen
Nummer 11: Operatie Barbarossa

Boven:
Erich Hoepner was een goede commandant. Zijn tegenstand tegen Hitler zou tot zijn dood leiden.

Hoffmann, Heinrich (1885 - 1957)

Fotograaf voor Hitler en de nazi-top vanaf 1921. Zoon van de Beierse hoffotograaf. Hoffmann had een vrolijk, soms plat karakter. In het begin van de eeuw werkte hij Londen. In 1909 vestigde hij zich in München. Tijdens de Eerste Wereldoorlog diende hij als fotograaf in het Beierse leger. Hij werd al vroeg lid van de NSDAP. Met zijn foto's van Hitler verwierf hij grote rijkdom en hielp hij het imago van de Führer in het binnen- en buitenland te versterken. Dankzij zijn goede zakelijke instinct wist Hoffmann zijn studio in München uit te bouwen tot een groot fotoagentschap met vestigingen in verschillende Duitse steden.

Hoffmanns dochter Henriette viel bij Hitler in de smaak: zij trouwde later met de HJ-leider Baldur von Schirach. Met Hoffmanns assistente Eva Braun ging Hitler een langdurige relatie aan (en hij trouwde met haar op de laatste dag van hun leven in 1945). Hoffmann stelde Hitler voor aan Dr. Theodor Morell, de kwakzalver die Hitlers persoonlijke geneesheer zou worden en die met zijn medicijnen Hitlers gezondheid en goede verstand ernstig in gevaar zouden brengen.

Na de oorlog werd Hoffmann gevangen gezet omdat hij zich tijdens de oorlog verrijkt had en werd het grootste deel van zijn immense fortuin geconfiskeerd. Hij wist echter munt te slaan uit zijn memoires.

Boven:
De foto's van Heinrich Hoffmann droegen bij aan het imago van Adolf Hitler en de jonge nazi-partij. Hoffmann was jarenlang de enige die foto's van de Führer mocht nemen.

Höss, Rudolf Franz (1900 - 1947)

Commandant van Auschwitz, waar hij verantwoordelijk was voor de moord op meer dan een miljoen slachtoffers en de dood van tienduizenden slavenarbeiders.

Höss, een zoon uit een streng katholiek gezin, ging als minderjarige in dienst en onderscheidde zich aan het front in Turkije. Na de oorlog werd hij lid van het Freikorps Rossbach en in 1922 meldde hij zich aan bij de NSDAP. In 1923 werd hij veroordeeld tot 10 jaar gevangenisstraf vanwege een politieke moord, maar hij werd in 1928 vrijgelaten. In 1934 kwam hij bij de SS. Hij werd kampwacht in Dachau en werd in 1938 overgeplaatst naar Sachsenhausen.

Omdat hij goed kon organiseren, werd Höss in 1940 door Himmler naar Auschwitz gestuurd waar hij als SS Hauptsturmführer de eerste commandant werd.

Höss zag toe op de uitbreiding van het Auschwitz-complex en was de eerste kampcommandant die Zyklon-B-gas ging toepassen. Hij bleek een efficiënte manager van deze dodenfabriek te zijn, maar in 1943 diende hij na een vervalst onderzoek zijn ontslag in. In 1944 was hij weer terug en werd hij verantwoordelijk voor de dood van 400.000 Hongaarse joden.

Toen hij aan het eind van de oorlog naar het westen vluchtte, werd hij door de Britten gevangen genomen. In 1946 werd hij uitgeleverd aan Polen, waar hij als oorlogsmisdadiger veroordeeld en geëxecuteerd werd.